

Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Helsingin yliopisto

Noituuden ja Paholaisen varjossa: Salemin noitahysteria ja John Hale

Pro gradu

Petteri Granlund

Ohjaaja: Markku Peltonen

Opponentti: Anita Geritz

Yleinen historia

30.7.2020

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta. Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteidentutkimuksen laitos		
Tekijä – Författare – Author Petteri Granlund		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Noituuden ja Paholaisen varjossa: Salemin noitahysteria ja John Hale		
Oppiaine – Läroämne – Subject Yleinen historia		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year 20.7.2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 92 sivua
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tarkastelen tutkielmassani Salemin vuoden 1692 noituushysteriaa ja kyseisiin tapahtumiin huomattavalla tavalla liittyneen John Halen (1636–1700) ajatuksia noituuden luonteesta. Salemin noitaoikeudenkäynneissä teloitettiin 19 ihmistä, ja ne erottuvat ajan tapahtumista myöhäisenä, isona oikeusprosessina, jossa syytettiin ihmisiä noituudesta. Tutkimuskysymykseni ovat 1) minkä tyyppiset todisteet johtivat henkilön tuomitsemiseen noituudesta Salemissa? 2) Mikä vaikutus Salemin tapahtumilla oli siihen, miten Hale näki noituuden? 3) Mitä hän ajatteli Paholaisen roolista verrattuna ihmisen rooliin noituuden ilmenemisessä ja seurauksissa?</p> <p>Lähdeaineistonani käytän Salemin noitaoikeudenkäyntien pöytäkirjoja ja Halen teosta <i>A modest enquiry into the nature of witchcraft</i> (1702). Tarkastelen aineistoa sosiaali- ja aatehistoriallisesta näkökulmasta, ja menetelmäni on lähteiden tarkka lähiluku.</p> <p>Tutkielmastani selviää, että Salemin tapahtumat muokkasivat käänteentekevästi Halen näkökantaa koskien noituuden käsittelemistä oikeustoimin: hän kannatti aluksi Salemin noitaoikeudenkäyntejä, mutta tuli vähitellen siihen tulokseen, että todennäköisesti ainakin osa teloitetuista oli viattomia ja oikeudenjakamisessa luisuttiin virheeseen. Hän painottaa, että virkamiehet erehtyivät kohtaamansa asian monimutkaisuuden takia. Tutkielmani osoittaa, että Salemin oikeudenkäynneissä todistajat toivat usein esiin henkiolentoihin perustuvia lausuntoja ja naapurien välille syntynyt riita ja sitä seurannut menetys tai takaisku oli monen noituussyytöksen taustalla, vaikka ne olisivat tapahtuneet monta vuotta aikaisemmin. Tutkielmastani selviää, että Hale piti Paholaista sellaisena, joka pystyy lavastamaan ihmisen syylliseksi rikokseen tai riivaamaan tämän ja kykenee vahingoittamaan ihmisiä yksin tarvitsematta välikappaleeksi noitaa.</p> <p>Tutkielmani perusteella voidaan sanoa, että 1600-luvun lopulla Halen ja muiden ajattelu tekivät noituusrikoksesta entistä vaikeamman tehtävän tuomareille. Näyttää siltä, että tästä lähtien todistamisen vaikeus ja varovaisuuden noudattaminen merkitsivät suurten noitaoikeudenkäyntien sammumista suuressa osassa maailmaa.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Uuden ajan noituus, Salemin noitaoikeudenkäynnit, John Hale, sosiaali- ja aatehistoria, maleficium-noituus		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Historianlaitoksen kanslia		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	2
2 Noitia Salemissa.....	10
3 John Hale: miten ratkaista vaikea noituuden ongelma?.....	35
4 Hale: keskellä noitahysteriaa, ja mitä noitaoikeudenkäynneistä opittiin?.....	62
5 Johtopäätökset.....	87
Lähde- ja tutkimuskirjallisuus.....	90
Digitoidut alkuperäislähteet:.....	90
Tutkimuskirjallisuus:.....	90
Nettisivut:.....	92

1 Johdanto

Taikausko kuuluu ihmisen olemukseen. Jos se yritetään kerrassaan karkottaa, niin se pakenee mitä ihmeellisimpiin soppiin ja nurkkiin, joista se aikanaan, luullen asemansa jonkin verran varmaksi, tunkeutuu taas esiin.

– Goethe

Sana noita voi herättää monenlaisia mielikuvia. Pienessä syrjäisessä talossa vanhahko nainen laittaa hatun päähänsä, joka muiden mielestä näyttää erikoiselta jopa oudolta, ja astuu ovesta ulos mennäkseen keräämään puita lähimetsästä. Hän saapuu luonnon keskelle, paikkaan, jossa puiden juuressa kasvaa metsätähtiä ja puun lehtevällä oksalla visertää peippo. Hänen kerätessä pudonneita oksia vanhojen saarnien katveessa hänet näkee pari lasta, jotka ovat lähteneet seikkailemaan metsään. Nainen katsahtaa sattumalta heidän suuntaansa, ja hänen kasvoillaan on hämmästynyt ilme, ja silloin lapset huutavat yhtäkkiä 'tuolla on noita! hän aikoo ottaa meidät kiinni' ja lähtevät pakoon paikalta. Pian huhu on lähtenyt leviämään lasten suista, ja se on kerännyt lisää elementtejä koskien tätä naista: hänellä on luuta, jolla hän lähtee öisin matkaan ilman halki mennäkseen tapaamaan muita noitia korkealle kukkulalle, ja siellä on myös Paholainen, joka johtaa merkillisiä rituaaleja, ja sitten kaikki tanssivat kiertäen tuleaa.

John Hale (1636–1700) oli puritaanipappi, joka koki itse Salemin vuoden 1692 noitahysterian tapahtumat. Häntä pyydettiin muun muassa tarkkailemaan noidutuksi epäiltyjen tyttöjen merkillisiä oireita noitaoikeudenkäyntien aikana. Pidän Halea kiinnostavana tutkimuskohteena sen takia, että hän aluksi oli noitaoikeudenkäyntien kannalla, mutta rupesi myöhemmin epäilemään niiden järkevyyttä ja päätti lopulta kirjoittaa tapahtumista noituustutkielman, jota analysoin tutkielmassani. Salemin tapahtumista kirjoittivat myös eräät muut aikalaiset, kuten Increase Mather, mutta minua kiinnostaa Halessa tapahtunut jyrkkä muutos suhtautumisessa noituuden luonteeseen.

Aion pro gradu -tutkielmassani tutkia John Halen teosta ja Salemin noitaoikeudenkäyntejä, jotka järjestettiin vuonna 1692 Uudessa Englannissa. Tutkimuskysymykseni ovat: Minkä tyyppiset todistajanlausunnot johtivat henkilön päättelemiseen syylliseksi noituusrikokseen Salemin noitapaniikin aikana? Miten Salemin tapahtumat vaikuttivat Halen näkemyksiin noituudesta? Mitä hän ajatteli ihmisen osallisuudesta noituuteen verrattuna Paholaisen toimintaan asiassa? Ajallisesti aion tarkastella aihetta 1600-luvun sisällä, ja maantieteellisesti painotan Uutta Englantia, mutta käsittelen myös – siinä määrin kuin se palvelee tutkimuskysymystäni – joitain Englannin tapahtumia.

Noituus käsitettynä laajimmin merkitsee muodoltaan melko yksinkertaista yleistä tai matalan tason taikuutta, jolla pyritään saamaan aikaan vahingollisia vaikutuksia. Tämän vastakohtana on monimutkaisempi, rituaaleja sisältävä korkean tason, oppineisuutta vaativa taikuus, jota edusti esimerkiksi englantilainen John Dee (1527–1608/9). Kun noituus käsitetään tällä tavalla, se vastaa hyvin paljon taikuutta. Keskiajan ja uuden ajan Euroopassa käytettiin myös tavallisesti latinankielistä sanaa *maleficium* tarkoittamaan vahingoittavaa taikuutta – se saattoi kohdistua ihmisiin, heidän karjaansa tai omaisuuteensa. Länsi-Euroopassa 1500- ja 1600-lukuihin osui suurten noitaoikeudenkäyntien sarja, ja tällä ajanjaksolla noituuteen liitettiin laajasti se, että siinä käytettiin vahingoittavaa taikuutta eli *maleficiumia*, jonka uskottiin perustuvan demonisten voimien apuun. Tämän tyyppinen taikuus vaati sen, että noita uskoutui demonille tai Paholaiselle ja lupasi palvella tätä. Durrant'n ja Baileyn mukaan edellisen kaltainen taikuus ei muodostanut noituuden ainoaa ilmenemismuotoa kyseisellä ajanjaksolla eikä sitä voida monesta syystä pitää edes noituuden merkittävimpänä puolena.¹

Noituuskäsite alkoi saada Euroopassa 1400-luvulta lähtien uusia piirteitä, joiden kehittämiseen osallistui eri alojen oppineita miehiä. Noituuden ajateltiin usein olevan yhteydessä *diabolismiin*. *Diabolinen* puoli noituudessa juontui uskomuksesta, jonka mukaan lähes kaikenlaiseen taikuuteen ja noituuteen liittyi demoninen vaikuttaja ja tämä vaati sopimuksen tekoa ihmisen ja demonin välillä, mikä oli harhaoppista. Tämä uskomus esiintyi jo 400-luvulla vaikuttaneella kirkkoisä Augustinuksella, ja sitä alkoivat vakaasti kannattaa hänen jälkeensä suurin osa kristityistä kirkonmiehistä. Siitä huolimatta tämän käsitteen tuominen vahingoittavan noituuden eli *maleficiumin* harjoitukseen vei kauan vakiintuakseen ja hioutuakseen. Tästä kertoo esimerkiksi se, että 1300-luvulla eläneen inkvisiittori Nicolau Eymericin täytyi pyrkiä vakuuttamaan asianosaiset siitä, miksi demoninen taikuus esiintyisi aina yhdessä epäjumalanpalvonnan ja demonien palvelemisen kanssa. Paitsi että noidat palvelivat demoneja saadakseen näiltä maagisia kykyjä, ajateltiin, että he myös samalla luopuivat kokonaan kristinuskosta (engl. apostasy) ja antoivat sielunsa Paholaiselle. Uskomuksen mukaan he tapasivat toisiaan öisin salaisissa paikoissa, joissa järjestettiin noitasapatteja tarkoituksena palvoa Paholaista. Niissä myös loukattiin kristinuskoon liittyviä symboleja, ja niissä noidilla oli seksuaalista kanssakäymistä toistensa sekä demonien ja Paholaisen kanssa. Myös vauvojen ja pienten lasten tappamisen ja syömisen uskottiin kuuluvan noitasapattien hirveyksiin.²

1 Durrant ja Bailey 2012, s. 57, 61 ja 205.

2 Ibid., s. 61–62.

Tutkijoiden parissa diabolisella noituudella (*Hexerei*) tarkoitetaan käsityksiä noituudesta, jotka yleistyivät keskiajan lopulla ja uuden ajan alussa, ja nämä eroavat perinteisestä vahingoittavasta noituudesta ja niin sanotusta valkoisesta magiasta, jolla pyrittiin esimerkiksi parantamaan. Diabolisesta noituudesta tuli uusi rangaistava teko lakiin. Toisaalta uskomukset vahingoittavan noituuden ja positiivisen taikuuden keinoista olivat olemassa jo muinaisina aikoina. Lisäksi rikoksena vahingoittavaa noituutta oli pidetty ainakin antiikista lähtien, ja se esiintyi usein syytöksenä keskiaikaisissa oikeudenkäynneissä. Taikuuden menetelmät, joiden ei ajateltu sopivan kristinuskoon, muuttuivat rangaistaviksi eri puolilla Eurooppaa viimeistään 1500-luvulle tultaessa, joskin eri maiden oikeuskäytännöissä esiintyi vaihteluita.³

Demonologialla puolestaan tarkoitettiin oppineiden henkilöiden demoneja ja Paholaista koskevaa tutkimusta, jolla on pitkä historia kristinuskon alkuvaiheista lähtien ja joka miellettiin teologian vastapuolena. Ajanjaksolla 1400-1700, jota tutkijat pitävät Euroopan suurten noitavainojen aikana, ajateltiin laajasti, että noidat olivat liittoutuneet demonien kanssa ja vahingoittivat ihmisiä tai omaisuutta demonien, joilta noidat oppivat maleficium-taikuuden, avulla. Edellisestä seurasi, että lähes kaikki, jotka kirjoittivat tutkielman noituudesta, kirjoittivat tosiasiaassa tutkielman demonologiasta, tai niissä ainakin oli huomattava osuus tekstistä luonteeltaan demonologista käsittelyä. Merkittäviä demonologeja olivat esimerkiksi Johann Hartlieb (n. 1410–68) ja Jean Bodin (1529/30–96).⁴

Taikuus-käsitettä ei ole helppo määritellä, mutta siihen lasketaan kuuluvaksi loitsukeinot, alkemian, astrologian ja ennustamisen harjoittaminen sekä sellainen luonnontutkimus, jossa pyrittiin löytämään luonnosta okkultistisia eli salaisia voimia. Tavallisesti taikuuden käyttäminen sisälsi henkien kutsumista ja ohjailua, minkä takia taikuus ja uskonto nähtiin usein yhteydessä toisiinsa. Tavallisimpia motivaatioita taikuuden käyttämiselle olivat rakkaus, parantaminen tai suojautuminen, mutta myös *mustaa magiaa*, jonka päämääränä oli vahingoittaa, käytettiin esimerkiksi kostona. Kirkon piirissä myöhäiskeskiajan ja uuden ajan ajanjaksoina pyrittiin kitkemään taikauskoisia käsityksiä, jotka saivat ihmiset uskomaan loitsuihin. Koska sekä hengelliset että maalliset auktoriteetit olivat sitä mieltä, että lähes kaikenlaisessa taikuuden käytössä turvauduttiin demonisten voimien apuun, tällainen toiminta nähtiin 'pahuutena' huolimatta loitsunlausujan tarkoituksesta saada aikaan hyviä vaikutuksia.⁵

Kun otetaan huomioon, että suurimmassa osassa noitaoikeudenkäyntejä vaadittiin, että syytetty oli käyttänyt maleficiumia, taikakeinoin parantavien henkilöiden ei tarvinnut yleensä

3 Nenonen 2014, s. 27.

4 Durrant ja Bailey 2012, s. 40, 58 ja 93.

5 Ibid., s. 93 ja 129.

huolehtia joutumisesta oikeuteen. Mutta Durrant'n ja Bayleyn mukaan mikäli noitavaino meni siihen suuntaan, että viranomaiset alkoivat puuttumaan syytteiden perusteisiin vastakohtana sille, että syytteet ilmenivät spontaanisti, taikuudella parantajatkin saattoivat joutua vaaraan. Hallintomiehet pitivät tällaisia ihmisiä tavallisesti huijareina, mutta saattoivat vaikeissa olosuhteissa uskoa näiden olevan noitua. Koska noitavaino saattoi lisätä merkittävästi sekaannusta yhteisössä, myös rahvas saattoi kohdistaa epäilyksiä tällaisten parantajien taitojen vilpittömyyteen.⁶

Yhden teorian mukaan noitavainoissa syytettyjen köyhyys oli yhdistävä tekijä, jonka avulla noitavainot ilmiönä voidaan selittää. Tämä selitystyyppi juontuu kahdesta perusoletusryhmästä, joista toisen mukaan köyhät ihmiset joutuivat usein syntipukeiksi, kun yhteisöä kohtasi tapahtumia ja ilmiöitä, joille ei löytynyt tyydyttävää, loogista selitystä: heidän ajateltiin saaneen aikaan tällaisia tapahtumia. Toisen ryhmän mukaan syytettyjen käytöksessä tai elämäntyyliä oli piirteitä, joiden takia heitä ruvettiin melko herkästi pelkäämään ja vihaamaan. On esitetty, että muun muassa jatkuva kerjääminen, kristinuskon kieltämä toiminta ja sairaan hoitamiseen sovellettu kyseenalainen menetelmä, kuuluivat tällaisiin käyttäytymisominaisuuksiin.⁷

Tämänkaltaista 'syntipukki'-teoriaa on käytetty selitettäessä myös moderneja noitavainotapauksia eri maissa, kuten Clyde Kluckhohnin tutkimus Navajointiaanien yhteisössä 1930-luvulla esiintyneistä noituussyytöksistä osoittaa. Hänen mallissaan noituussyytöksiä alkoi ilmetä, koska sosiaalisten ongelmien seurauksena yhteisössä esiintyi stressiä ja riitoja. Navajot kokivat elämäntapansa olevan vaarassa, minkä takia yhteisö oli kriisissä ja sisäisesti riitainen. Kluckhohn oli sitä mieltä, että Navajojen noituuteen uskomisen synty, koska se päästi aggressiivisuuden ja konfliktin purkautumaan jollakin tavalla. Edellinen on esimerkki funktionaalisesta selitysmallista. Tässä mallissa esitetään, että noitauskomukset palvelevat jotain funktiota tai tarkoitusta yhteisössä, minkä ansiosta yhteisön ja sen asukkaiden selviytyminen helpottuu ja sosiaalinen järjestys pysyy hallittavana huolimatta siitä, että yhteisön järjestys ja toimintakyky on osittain heikentynyt.⁸

Alan Macfarlane esitti 1970, että ne, jotka joutuivat noituuden kohteeksi, tulivat todennäköisemmin perheistä, joiden elintaso oli korkeampi kuin henkilöiden, jotka olivat noituneet heidät. Hänen mallinsa vahvuus muodostuu sen osittaisesta pohjautumisesta psykologiaan. Hän väittää, että noituussyytösten laukaisijana toimi uhrien huono omatunto

⁶ Durrant ja Bailey 2012, s. 93.

⁷ Nenonen 2014, s. 23–24.

⁸ Ibid., s. 24.

siitä, että he eivät kyenneet tai halunneet avustaa kerjäläisiä, vaikka ajattelivat, että heidän tulisi auttaa näitä. Heidän huono omatuntonsa leppyi sillä, että he uskottelivat itselleen kerjäläisen kostaneen heidän välinpitämättömyytensä noitakeinoin. Tällä tavalla uhri tavallaan siirsi syyllisen tunteensa huono-osaiselle ihmiselle. Myös Wolfgang Behringer omaksui tutkimuksissaan syntipukkiteorian väittäen, että Baijerissa tapahtuneissa noitavainoissa huonot sadot johtivat vainojen pahenemiseen. Siinä missä Macfarlane korosti yksilön osuutta syytöksissä, Behringer tähdensi yhteisön kokemia vastoinkäymisiä ja yhteistä mielipidettä yhteisössä. Yleisesti syntipukkiteoria juontuu ajatuksesta, jonka mukaan olosuhteiden ollessa huonoja ja etenkin niiden heiketessä edelleen ilmenee huolta ja psyykkistä kuormitusta, ja tämä johtaa kilpailun ja ristiriitojen yleistymiseen, mistä puolestaan aiheutuu riitoja ja syytöksiä noituudesta. Nenonen arvelee, että joissain paikoissa taloudelliset menetykset ja syytökset esiintyivät rinnakkain ja toisissa paikoissa syytökset aiheutuivat erilaisista olosuhteista.⁹

Noituustutkijat ovat usein nähneet, että uuden ajan alkua luonnehti paljon tavallisen kansan köyhtyminen (toistuvat sodat kiristivät verotusta), katastrofit, taudit ja muut vaikeudet, mikä oikeuttaa pitämään tätä ajanjaksoa 'kriisin aikana'. Ei tiedetä miksi, noituusepäilyt lähtivät nousuun rikostapauksissa, eikä noituudelle ehkä ole löydettävissä yhtä ainoaa selitystä. Rikoksena noituus oli epätarkasti määritelty: pelkästään uhrin kuvitteleva tapahtuma saattoi riittää syytökseen noituudesta, mikä tulee ilmi myös Salemin noituusoikeudenkäynneissä. Tutkijoille on tavallista asettaa sosiaaliset, ideologiset tai poliittiset ilmiöt tai rakenteet etualalle ilman, että he huomioivat tarpeeksi yksilön päätöksiä tai tarkoitusperiä erilaisissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa. Nenonen pitää tärkeänä sitä, että ne syyt, joiden perusteella henkilö väittää toimineensa, voivat olla valehtelua, ja että ihmiset eivät aina ymmärrä syytä sille, miksi ovat toimineet niin kuin ovat toimineet.¹⁰

Ian Bostridge ja Stuart Clark ovat tutkimuksissaan tarkastelleet erityisesti demonologian taustalla vaikuttaneita ideologisia ja intellektuaalisia ideoita. He näkevät noituusilmiön olleen merkittävä uuden ajan Englannin poliittisessa kamppailussa. Clarkin mukaan Jumalalta oikeutensa hallintaan saanut monarkki edusti Saatanan vallan täydellistä vastakohtaa ja laissa määritelty rankaisemisvaatimus noituudesta asetti koetinkiven poliittisen vallankäytön oikeutukselle. Tällaisissa valtioissa, joissa hallitsija oli Jumalan 'valitsema', noituutta pidettiin uskosta luopumisena sekä poliittiselta että uskonnolliselta kannalta, ja noita nähtiin

⁹ Nenonen 2014, s. 24, 26–28.

¹⁰ Ibid., s. 28–29.

kapinallisena henkilönä. Mutta tällainen näkemys ei aina käytännössä riittänyt siihen, että noitaa vastaan alettiin käymään oikeutta.¹¹

Clark väittää, että Paholainen oli olemassa 'ehdollisesti', mikä näkyi aikakauden keskustelutottumuksissa, joista merkittävin oli käänteisen järjestyksen aihe. Saatanan ymmärtämiseksi ei käytetty luonnehdintoja hänen todellisesta olemuksestaan, sen sijaan hänet kuviteltiin sellaisena, mitä hän ei todellisuudessa ollut. Näkemykseen kosmisesta järjestyksestä vaikutti käsitys 'perustavanlaatuisesta vastakohtaisuudesta', jonka nähtiin olevan kaikkien luonnollisten, älyllisten, moraalisten ja sosiaalisten ilmiöiden taustalla. Kun väiteltiin moraalia, psykologiaa tai hyvää käytöstä koskevista kysymyksistä, nostettiin esiin vastakkaisia puolia asioista, kuten henki ja liha tai järki ja intohimo, ja pelattiin niillä. Paholaisen uhka hyvälle hallinnolle ja järjestykselle muodosti yhden vastakohtaisuuden. Ainoa tarkoitus, joka hänellä uskottiin olevan, oli toimia käänteiseen järjestykseen pyrkivänä kapinallisena. Paholaisen pilkalliset rituaalit, joista merkittävin oli noitasapatissa annettu kaste, toivat esille hänen olennaisia ominaisuuksiaan.¹²

Peter Elmer tarkastelee myös kirjassaan, *Witchcraft, witch-hunting, and politics in early modern England* (2016), poliittisen kulttuurin ja noituuteen suhtautumisen välistä yhteyttä. Hän väittää, että demonologian hyvin tuntevat esivallan jäsenet uskoivat todennäköisemmin syytöksiä noituudesta ja alkoivat viedä syytteitä eteenpäin vain, silloin kun he joutuivat samanaikaisesti kohtamaan uhan tai haasteen omalle ymmärrykselleen poliittisesta tai uskonnollisesta järjestyksestä. Näin ollen suhtautuminen noituussyytöksiin oli paljon todennäköisemmin vakava, ja ne otettiin oikeuskäsittelyyn niissä yhteisöissä ja valtioissa, joissa uskonnolliset ja poliittiset konfliktit kestivät pitkään tai toistuivat usein saaden aikaan mielipiteiden hajontaa. Olosuhteista riippumatta yleensä noituussyytökset olivat tavallisia, kun taas asian eteneminen oikeuteen oli harvinainen tapahtuma. Elmerin mukaan pätee myös, että niinä ajanjaksoina, jolloin uskonnolliset ja poliittiset olot olivat vakaita, noituusjuttu päättyi paljon epätodennäköisemmin oikeusprosessiin, tarkastellaanpa sitten paikallis- tai kansallista tasoa.¹³ Nathan Johnstone pyrkii teoksessaan *The devil and demonism in early modern England* (2006) esittämään uuden ajan demonismista, jota hän pitää eri asiana kuin demonologiaa, mahdollisimman tarkan kuvan käymällä läpi laajan lähdeaineiston, jossa

11 Elmer 2016, s. 1 ja 5.

12 Johnstone 2006, s. 15.

13 Elmer 2016, s.7.

Paholainen ilmenee huomattavalla tavalla. Hän käsittelee teoksessaan paljon houkutuksen teemaa ihmisen ja Paholaisen kohtaamisessa.¹⁴

Salemin noitahysteriaa ja -oikeudenkäyntejä on tutkittu innokkaasti. Chadwick Hansen pyrkii teoksessaan *Witchcraft at Salem* (1992) (1.painos 1969) tuoreeseen ja puolueettomaan tulkintaan Salemin tapahtumista, mutta ei halua väitellä kohta kohdalta aiempien tutkijoiden johtopäätöksiä vastaan. Teoksessa käsitellään myös oivaltavasti John Halen noituusteoksen ajatuksia. Paul S. Boyer ja Stephen Nissenbaum käsittelevät teoksessaan *Salem possessed: The social origins of witchcraft* (1974) sitä, miten noitaoikeudenkäynteihin liittyneet henkilöt sijoittuivat maantieteellisesti Salemin kylässä tai sen ulkopuolella, heidän sosiaalista asemaansa sekä tahtia, jolla oikeustapaukset lisääntyivät voimakkaasti vuoden 1692 kuluessa, ja pyrkivät tekemään näiden seikkojen perusteella päätelmiä Salemin tapahtumista. Teoksessa kontekstoidaan oikeudenkäynteihin osallisina olleita henkilöitä heidän taustansa avulla. Richard Weisman tarkastelee puolestaan teoksessaan *Witchcraft, magic, and religion in 17th-century Massachusetts* (1984) niitä sosiaalisia prosesseja, jotka vaikuttivat yleisesti poikkeavuuden käsitteen ja erityisesti noituuden ilmiön syntyymiseen 1600-luvun Massachusetts Bayn historiallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa.¹⁵

Carol F. Karlsen käsittelee teoksessaan *The devil in the shape of a woman: Witchcraft in colonial New England* (1989) erityisesti sitä, miksi enemmistö noidista Amerikan siirtokunnissa koostui naisista, ja lisäksi sitä, mitä noituus merkitsi Uuden Englannin asukkaille. Hän haluaa osoittaa muun muassa sen, että puritaanien ajatukset naisista ja Uuden Englannin käsitykset noidista liittyivät toisiinsa. Bernard Rosenthalin teos *Salem story: Reading the witch trials of 1692* (1993) tarkastelee Salemin noituusilmiötä yrittäen luovia irrallisten ja yhdistävien tapahtumien välissä ja pyrkien välttämään uuden myytin luomista Salemista 1692. Teoksen mukaan uutta Salemin noituusilmiössä oli se, että syytteet laajenivat ja että oikeuslaitos uskoi puheita noitien muodostamasta suuresta salaliitosta. David Harley taas lähestyy Salemin noituusilmiötä artikkelissaan *Explaining Salem: Calvinist psychology and the diagnosis of possession* (1996) erittelemällä noituuden ja riivauksen välistä eroa Uuden Englannin noituustapausten aikalaisreaktioissa sekä pohtii sitä, mitä kalvinistisessa ajattelussa esitettiin Paholaisen vaikutuksesta ja toimintatavoista.¹⁶

Mary Berth Norton tarkastelee artikkelissaan *Witchcraft in the Anglo-American colonies* (2003) erityisesti Uuden Englannin noituudesta kirjoittaneiden tutkijoiden ajatuksia ja esittää

14 Johnstone 2006, s. vii–viii, 19 ja 24.

15 Hansen 1992, s. ix; Boyer ja Nissenbaum 1974, s. 30–36; Weisman 1984, s. 2.

16 Karlsen 1989, s. xiii–xiv; Rosenthal 1993, s. 3 ja 8; Harley 1996, s. 309–310 ja 314.

myös oman tulkintansa Salemin noitapaniikin syistä. Emerson W. Bakerin päämääränä teoksessaan *A storm of witchcraft: The Salem trials and the American experience* (2014) on yhdistellä Salemin noitahysteriasta esitettyjä monia tulkintoja ja selityksiä ja laittaa se, mitä 1692 tapahtui, laajempaan kontekstiin, jossa alkupisteenä on Salemin kaupungin perustaminen. Tarkastellessaan Salemin noitaoikeudenkäyntejä hän keskittyy niihin tuomareihin, jotka olivat myötämielisiä valitulle linjalle oikeussalissa. Benjamin C. Rayn teos *Satan & Salem: The witch-hunt crisis of 1692* (2015) lähestyy Salemin tapahtumia kysymyksen – miksi salemilaiset virkamiehet, paikalliset papit ja Bostonin hallinto toimivat noituussyytösten käsittelyssä sillä tavalla, että oikeudenkäynnit muuttuivat hallitsemattomiksi, kun sitä ennen oli 30 vuotta noudatettu oikeudenjaossa malttia noituustapausten suhteen? – avulla. Hän etsii selityksiä myös nuorten naispuolisten syyttäjien, joilla oli suuri rooli, toimimisen syyille Salemin noitapaniikin aikana ja heidän oireidensa alkuperälle.¹⁷

Erika Gasser tutkii teoksessaan *Vexed with devils: Manhood and witchcraft in old and New England* (2017) Englannissa ja Uudessa Englannissa julkaistuja selontekoja demonisesta riivauksesta ja "noituus-riivauksesta" vuodesta 1564, jolloin Englannissa ilmestyi ensimmäinen tallennettu riivaustapaus, noin vuoteen 1700. Noituus-riivaustapauksella hän tarkoittaa sitä, että siinä henkilö on henkiolentojen piinaama (joka nähtiin demonisesta riivauksesta johtuvana) ja lisäksi syyttää tilastaan noituutta. Hän pyrkii selvittämään tarkastelemalla erilaisia seurauksia, joita sukupuolella oli miehelle, uusia näkökulmia vallankäyttöön. Hän väittää, että miehuus vaikutti ratkaisevasti siihen, millainen tuomio annettiin sekä miehille että naisille noituustapauksissa, vaikka myöntää samassa virkkeessä, että noituus on yhdistetty vahvasti naissukupuoleen.¹⁸

Noituusaihetta on lähestytty myös kansanuskomusten ja -perinteen osuutta korostaen. Tällaisessa näkökulmassa keskiöön on otettu noitatarinoiden kokemuksellinen puoli, ja siinä mietitään muun muassa sitä, miten rahvaan uskomukset noidista ja henkiolennoista vaikuttivat henkilöiden antamiin lausuntoihin oikeussalissa. Emma Wilby edustaa teoksellaan, *Cunning folk And familiar spirits* (2010), tätä tutkimussuuntausta väittäen siinä esimerkiksi, että tarinat, joissa henkilö kohtaa henkiolennon, eivät syntyneet vain siitä, että oikeusviranomaiset olisivat painostuksellaan saaneet syytetyt kertomaan tarinan, joka mukautui heidän omiin oppineisiin käsityksiinsä demonin tai hengen kohtaamisen teoriasta; vaan tällaisilla tarinoilla

17 Norton 2003, s. 5–9; Baker 2014, s. 6 ja 9–10; Ray 2015, s. 7–8.

18 Gasser 2017, s. 1 ja 3–4.

oli pohjansa kansanuskossa, ja parantajat tai noidat kertoivat niitä nojaten paljolti omiin kokemuksiinsa¹⁹.

Noituudentutkimus on siten ollut suosittua historianantutkijoiden ja muidenkin alojen tutkijoiden parissa. Monia tutkimuksia onkin luonnehtinut poikkitieteellisten menetelmien, kuten folkloristiikan ja uskontotieteen näkökulmien yhdistäminen, hyödyntäminen. Näyttää siltä, että uuden ajan noituutta on tutkittu suhteellisen vähän siltä kantilta, miten sen ajan ihmiset itse kokivat noituuteen liitetyt – nykyihmisestä monilta osin uskomattomilta kuulostavat – asiat ja ilmiöt, joihin kuului oleellisena henkimaailman olemassaolon tunnustaminen. Aion tarkastella tutkielmassani erilaisia käsityksiä noituudesta, koska ne vaikuttivat paljon oikeudenkäynneissä noudatettuihin toimintatapoihin ja annettuihin tuomioihin.

Lähestyn tutkielmaani osin aatehistoriallisesta ja osin sosiaalihistoriallisesta näkökulmasta. Metodina käytän lähdeaineistoni sisältämien ajatusten analysoimista, mihin haen tukea pääosin 2000-luvulla ilmestyneestä tutkimuskirjallisuudesta. Olen valinnut alkuperäislähteikseni Salemin noitaoikeudenkäyntien asiakirjat ja John Halen noituustutkielman, *A modest enquiry into the nature of witchcraft* (1702). Edellinen löytyy Paul Boyerin ja Stephen Nissenbaumin 1977 toimittamasta teoksesta, *The Salem witchcraft papers*. Verbatim transcriptions of the court records in three volumes. Hyödynnän teoksen internetversiota vuodelta 2018, johon Benjamin C. Ray ja Tara S. Wood ovat lisänneet aineistoa ja tehneet korjauksia. Halen kohdalla käytän alkuperäisestä painoksesta digitoitua versiota.²⁰

2 Noitia Salemissa

Tässä luvussa aion käsitellä sitä, millaisia kertomuksia kuulusteltavat ja syytteenostaneet henkilöt toivat esiin Salemin noitaoikeudenkäynneissä 1692 ja minkä tyyppiset todistajanlausunnot johtivat henkilön tuomitsemiseen noituudesta. Lähestyn noitaoikeudenkäyntien asiakirjoja osittain tarinallisesta näkökulmasta, jota puolustan sillä, että pidän syytettyjen ja todistajien äänen tuomista esiin sekä ajatuksia herättävänä että noituuden ilmiöitä elävöittävänä.

19 Wilby 2010, s. 6–7.

20 Salem Witch Trials: Documentary Archive and Transcription Project.

Kerron aluksi siitä, minkälaiset olot Salemissa vallitsivat noitahysterian alkamisen paikkeilla ja miten Salemin kylä sai alkunsa. Tapahtumat Uudessa Englannissa ennen Salemin noitapaniikin syttymistä kertovat aikojen olleen vaikeita ja pelon täyttämiä. Uuden Englannin siirtokunnat joutuivat niiden kahden vuosikymmenen aikana, jotka edelsivät Salemin noitaoikeudenkäyntejä, lukuisten ulkopuolisten hyökkäysten kohteeksi. Esimerkiksi intiaanit suorittivat ryöstöretkiä, jotka keskittyivät kahteen jaksoon, joista ensimmäinen oli 1675–76 ja jälkimmäinen vuodesta 1689 alkaen. Godbeerin mukaan siirtokuntalaisten keskuudessa oli yleistä pitää intiaaneja Paholaisen palvojina ja noituuden harjoittajina. Hän toteaa, että tämä uskomus ja intiaanien hyökkäysten aiheuttama yleinen pelko yhdessä vaikuttivat siihen, että Salemin oikeudenkäynneissä todistajat kertoivat asioita, joista ilmeni toistuvasti pelko intiaanien aiheuttamasta diabolista vaaraa kohtaan.²¹ Emerson W. Baker ei näe, useimpien historioitsijoiden tavoin, että Salemin noitapaniikille olisi ainoastaan yksi syy vaan esittää, että siihen johti poikkeuksellisten olosuhteiden ja tapahtumien tiheä sarja, niiden yhteisvaikutus²². Boyer ja Nissenbaum puolestaan huomauttavat, että ratkaisevaa oli se, miten aikuiset päättivät toimia ensimmäisten oireilevien tyttöjen suhteen, joiden tila oli 'vaarallisen' tulkinnanvarainen. Heidän mukaansa aikuiset itse alkoivat epäillä ja lopulta varmistuivat asiassa olevan noituutta.²³

Salemin kylä syntyi, kun Salemin kaupungin, joka oli tärkeä satamakaupunki, väkiluku kasvoi liian suureksi. Salemin kaupunki ulotti alueelliset rajansa Salemin kylän yli, johon ei ollut perustettu omaa paikallishallintoa, vaan kaupungilla oli siihen nähden laillinen ylivalta. Kylässä nousi esiin mielipiteitä, jotka kannattivat kylän muuttamista itsenäiseksi, mihin osaltaan vaikutti kaupungin välinpitämättömyys kyläläisten asioita kohtaan. Tämä näkyi muun muassa siinä, että kyläläisten halua perustaa oma seurakunta ei kannatettu laajasti Salemin kaupungin kirkon piirissä, vaikka kylästä oli pitkä matka kaupunkiin. Kylässä esiintyi myös toiveita päästä eroon kaupungille yhä ominaisemmaksi tulleesta kauppiasmentaliteetista.²⁴

Kylän etsiessä uutta pappia valintaa suorittavat miehet rupesivat neuvottelemaan Samuel Parrisin kanssa tästä virasta. Parris tuli ajan myötä aiheuttamaan kritiikkiä ja riitoja Salemin kylän asukkaissa, ja noituustapaukset käynnistyivät juuri hänen talostaan talvella 1692. Tässä on syytä kertoa hieman Parrisin henkilökohtaisesta taustasta.

21 Godbeer 2013, s. 404.

22 Baker 2014, s. 6.

23 Boyer ja Nissenbaum 1974, s. 23.

24 Godbeer 2013, s. 403.

Samuel Parris astui virkaansa Salemin kylän uutena pappina marraskuun 19. päivänä 1689. Hänen avajaissaarnassaan esiintyy peittelemättömiä viittauksia siihen poliittiseen kamppailuun, joka oli seurausta siitä, että osa kyläläisistä ajoi itsenäistä kirkkoa Salemin kylään. Hän oli 36-vuotias mies, jolla oli takanaan epäonnisia vaihteita, joihin kuului huonoa menestystä taloudellisissa yrityksissä, pettymystä uran etenemisen suhteen ja lisääntyvää huolta omasta tulevaisuudesta. Hän syntyi 1653, ja hänen isänsä Thomas Parris oli ammatiltaan lontoolainen vaatekauppias, joka omisti Irlannissa ja Barbadosella kiinteistöjä ja hoiti kaupankäyntiä. Thomasin kuoltua 1673 hän sai perinnöstä vain pienen osan, valtaosan mennessä vanhimmalle pojalle, joka koostui tämän Barbadosen omistuksesta eli 20 aarin kokoisesta puuvillaviljelmästä saarella. Tämä ei ollut mikään kovin iso taloudellinen toiminta. Myös saaren pohjoisosaan keskittynyt pyörremyrsky 1675 saattoi tehdä taloudellista vahinkoa hänen puuviljaviljelmälleen, joka sijaitsi juuri tässä osassa saarta.²⁵

Arvelen, että Parris oli niin kunnianhimoinen, että ei tyytynyt jäämään saarelle niin pienen liiketoiminnan pariin. Hän päätti lähteä tavoittelemaan parempaa elämää Massachusettsiin. Hän tuli 1680-luvun alkuun mennessä Bostoniin, missä hän sai vapaanmiehen aseman 1683, ja seuraavana vuonna hän pääsi puheenjohtajaksi valamiehistöön, joka käsitteli vetoimuksia. Maaliskuussa 1682 hänestä tuli telakan ja varaston omistaja Bostonissa, koska hän ajatteli ryhtyvänsä hoitamaan kaupankäyntiä. Mutta pian kävi ilmi, että Parris ei menestynyt tarpeeksi hyvin tällä alalla, ja niinpä hän teki päätöksen siirtyä aivan erilaiseen elämään ryhtymällä papiksi. Hänen vanhempi veljensä oli myös pappi. 1688 Salemin kylän etsiessä uutta pappia valitsijamiehet saivat tietää Parrisin olevan vailla tällaista virkaa ja alkoivat neuvotella asiasta hänen kanssaan. Näistä neuvotteluista tuli kumminkin mutkikkaat, ja niistä ei selvitty riidoitta. Vasta vuoden päästä Parris ja kylän valitsijamiehet tulivat yhteisymmärrykseen hänen nimittämisestään. Keväällä 1689 hän muun muassa laati tarjottuun sopimukseen oman ehdotuksensa virkansa ehdoista ja osoitti siinä liikemiehen vaistoaan. Kylän valitsijamiehet myöntivät tähän tarjoukseen, mutta kun tieto Parrisin vaatimuksista tuli laajemmin julki, kylässä ilmeni närkästystä ja vastustusta, mikä johti siihen, että asiasta ruvettiin uusiin neuvotteluihin Parrisin kanssa. Parris kertoi myöhemmin 1697 oikeudelle antamassa lausunnossaan, että kahden osapuolen välillä oli muun muassa kiistaa siitä, millä tavalla polttopuut järjestettäisiin hänelle. Parrisilla oli muitakin rohkeita vaatimuksia, sillä hän vaati saada omistukseensa kylän pappilan, jota oltiin jo valmiita antamaan hänen käyttöönsä ilman

25 Boyer ja Nissenbaum 1974, s. 153–155.

vuokraa siihen liittyvän maan ohella. Vaikka tämä hyväksyttiin lopulta, voi vain kuvitella, millaisia vastareaktioita tämä vaatimus joissain kyläläisissä herätti.²⁶

Millaista oli sitten oikeuslaitoksen toiminta Salemissa? 1600-luvulla Uudessa Englannissa käytettiin oikeudenjakamisessa englantilaista lakia. Kun käsiteltiin rikoksia, joista voi saada kuolemantuomion, asiakirjojen säilyttäminen niistä oli säädetty pakolliseksi. Kun joku antoi virkamiehille kanteen jotakin henkilöä koskien, kirjoitettiin pidätysmääräys koskien tätä henkilöä. Määräykseen kirjasi kuittauksensa henkilön pidätyksen suorittanut järjestyksestä vastaava virkamies, joka tällä tavalla ilmoitti, että henkilö oli nyt pidätettynä. Tämän jälkeen järjestettiin kiinniotetulle kuulustelu tai alustava kuuleminen, mistä seurasi usein tarve julkaista määräyksiä todistajien saapumiseksi oikeussaliin määräpäivänä.²⁷

Näyttää siltä, että oikeuden eri virkamiehillä oli tarkkaan määritellyt tehtävänsä. Mikäli kuulustelussa tultiin siihen johtopäätökseen, että henkilö oli todennäköisesti syyllistynyt rikokseen, pääsyyttäjän tehtävänä oli laatia syyte, jota valamiehistö tämän jälkeen tarkasteli kuulemista varten. Pääsyyttäjä esitti sitten valamiehistölle ne kirjalliset ja suulliset todistajanlausunnot, jotka hänen mielestään olivat vahvimpia. Valamiehistön tärkein tehtävä oli päättää, riittäisikö todisteet viemään jutun oikeudenkäyntiin asti. Mikäli valamiehistö tuli puoltavaan lausuntoon, se merkitsi syytteeseen tunnuksen 'aito kanne'. Myöhemmin todistajat saapuivat oikeudenkäyntiin kertomaan todistuksensa, jonka nimeen heidän piti vannoa tuomareiden edessä. Oikeuden virkailija kirjoitti niihin todistajan kertomuksiin ja todistuksiin, jotka valittiin oikeudenkäyntiin, että ne oli vannottu oikeussalissa käyttäen latinankielistä sanontaa *Jurat in Curia*. Silloin kun syytteeseen tuli ilmaisu *Ignoramus* eli 'meillä ei ole varmaa tietoa', syytetty todettiin syyttömäksi oikeudenkäynnissä. Siinä tapauksessa, että tuomarit päätyivät syyllisyyden kannalle, puheenjohtajana toimiva virkamies luki tuomion. Jos henkilö todettiin syylliseksi noituuteen, hänet tuomittiin kuolemanrangaistukseen, joka toteutettiin hirttämällä. Teloitusmääräyksen mukaan kreivikunnan marsalkan ja paikallisen seriffin oli velvollisuus järjestää teloituksen toimeenpano, ja sen tapahduttua seriffi merkitsi määräykseen 'vastauksen' suoritetusta tehtävästä.²⁸

Noitusnarratiivit puolestaan sisälsivät aineksia, joita nykyihmisen on vaikea ymmärtää, ja siksi niihin tarvitaan jonkinlainen selitys. Ihmiset kertoivat kuulusteluissa tarinoita, joissa vilisi yliluonnollisia tapahtumia, jotka olisi helppo tulkita fantasian tuotteiksi. Oliko tällaisilla elementeillä kenties jokin symbolinen merkitys, viittasivatko ne kenties kokemuksiin, jotka

26 Boyer ja Nissenbaum 1974, s. 155–159.

27 Ray ja Wood 2018, Introduction. Types of records.

28 Ibid.

olivat liian arkaluontoisia kerrottavaksi julkisesti? Monet syytetyt kertoivat esimerkiksi eläimenhahmon ottaneista demoneista, joita he palvelivat antamalla niiden imeä verta jostain kohtaa kehoaan. Vastineeksi he saivat demonilta kyvyn yliluonnollisiin voimiin. Salemin noituustodistuksissa esiintyy myös kertomukset noitien kokoontumisesta noitasapattiin, joita pidettiin Salemin kylän alueella, toisin kuin perinteisissä eurooppalaisissa tarinoissa kyöpelinvuoren kokoontumisista.

Esitän, että Salemissa 1692 henkilöt, jotka kertoivat jonkun toisen henkilön tai henkilöiden noituneen heidät, saattoivat valehdella näkevänsä syyttämiensä henkilöiden henkiolentoja, jotka satuttivat heitä, vaikka on mahdollista, että he kärsivät toistuvista kohtauksista ja oireista, mutta niiden syy oli muualla. Silloin herää kysymys: mitkä asiat saivat heidät tekemään tällä tavalla? Suunnan määrännyt vaihe saattoi olla koko noitapaniikin käynnistänyt kahden tytön pitkään jatkunut merkillinen oireilu Samuel Parrisin talossa. Uudella ajalla tällaisille selittämättömille oireille oli sosiaalinen paine löytää edes joku selitys, kuten noidutuksi joutuminen, ja arvelen, että tyttöjen tilaa seuranneet aikuiset aiheuttivat painostavilla uteluillaan lopulta sen, että tyttöjen piti nimetä oireidensa aiheuttajaksi joku henkilö, ja silloin he olivat taipuvaisia nimeämään sellaisia henkilöitä, jotka vaikuttivat yhteisössä poikkeavilta tai huonomaineisilta, vaikka tiesivät, että syy ei ollut näissä henkilöissä. Kun noituusepäily asiassa oli nostettu, alkoi tapahtumaketju, joka ruokki itse itsensä. Tapahtumia ei voinut hallita, koska henkilöitä, jotka valittivat kärsivänsä *maleficium*-noituudesta, ilmeni liian monia ja liian nopeasti. Noitahysteria oli puhjennut. Baker huomauttaa, että Uudessa Englannissa ennen vuotta 1692 ilmenneissä noituustapauksissa miehet olivat suurimmalta osin syytteiden esittäjiä²⁹. Salemissa 1692 puolestaan tytöt ja nuoret naiset olivat tärkeimpiä syyttäjiä, ja heidän sanomisilleen pantiin hämmästyttävän paljon painoarvoa oikeudenistunnoissa.

Alan nyt käsittelemään Salemin noitaoikeudenkäyntien asiakirjoja, joita on olemassa yli sadasta tapauksesta. Esimerkiksi Mary Bridges nuoremman kuulustelussa kertomassa tarinassa esiintyy eläinhahmoisia demoneja, ja se sisältää monia erilaisia yliluonnollisia aineksia ja myös noitien järjestäytymistä toistensa kanssa. Hän kertoi, että keltainen lintu lensi hänen eteensä ja pyysi häntä palvelijakseen. Lintuhahmoinen demoni ehdotti tämän tehtävän korvaukseksi rahaa ja hienoja vaatteita, jolloin hän suostui demonin palvelijaksi. Demoni vaati häntä satuttamaan Martha Spraguea, mutta ei tuonut hänelle lupaamiaan korvauksia. Hän myös myönsi kuulustelussa, että oli antanut Paholaisen kastaa itsensä, ja kertoi, että

29 Baker 2014, s. 5.

hänen pitäisi palvella Paholaista kaksi vuotta. Kuulustelevat virkamiehet suorittivat hänelle myös kokeen, jossa hänen käskettiin tarttua kahta kuulustelussa mukana ollutta noituussyytöksen esittänyttä henkilöä kädestä, ja kun hän oli tehnyt sen, heidän oireensa lakkasivat.³⁰ Tämänkaltaisen kokeen tarkoituksena oli testata, loppuisivatko piinattujen oireet, kun syytetty tarttui heitä kädestä, ja tämä perustui ajatukseen, jonka mukaan noidan koskettaessa uhrejaan maleficium siirtyi takaisin noitaan, joka oli langettanut sen heihin. Kerron seuraavassa luvussa siitä, miten John Hale ajatteli esimerkiksi tästä kokeesta.

Mary kertoi kohdanneensa toisella kerralla mustan linnun, joka halusi, että hän koskettaisi paperia. Kun hän koski sitä sormillaan, siihen painui punainen jälki, mutta hän ei tiedä, mistä väri tuli. Hän kertoi myös osallistuneensa noitakokoukseen Andoverissa ja, että paikalla näkyi lähes sata osallistujaa. Hän sanoi aiheuttaneensa kärsimystä kahdelle henkilölle, minkä hän teki työntämällä neuloja esineisiin ja vaatteisiin ajatellen samalla, että heitä sattuu. Hän jatkoi, että toinen henkilöistä, joille hän aiheutti kärsimystä, oli ehkä Mary Warren. Kuulusteltava sanoi myös saapuneensa Salemin kyläkokoukseen seipään päällä matkustaen ja että sitä ohjasi musta mies, joka vei heidät puidenlatvojen yläpuolelle, missä he tekivät toisilleen lupauksen piinata joitain henkilöitä.³¹

Häntä vastaan nostettiin kaksi syytettä: toinen Rose Fosterin piinaamisesta ja toinen liiton tekemisestä Paholaisen kanssa. Prosessin aikana andoverilaiset John Bridges ja John Osgood vanhempi maksoivat Mary Bridges nuoremasta 500 punnan vakuussumman, ja tämän osoittamassa asiakirjassa mainitaan, että Mary oli vasta 12-vuotias tyttö. Tämä tarkoitti sitä, että tytön ei tarvinnut oleskella tutkinnan aikana vankilassa. Hänen kohdallaan valamiehistö päätyi lausuntoon, että hän ei ollut syyllinen, mikä näkyy molemmassa syyteasiakirjassa valamiehistön puheenjohtajan Abraham Haseltinen merkintänä.³²

On mielenkiintoista, että Salemissa myös lapsi saattoi joutua oikeuden eteen syytettynä noituudesta, mutta myös esimerkiksi Ruotsin noitavainoissa lapsilla oli huomattava rooli. Mutta täytyy muistaa, että Salemin noitapaniikki alkoi siitä, kun alle teini-ikäiset tytöt alkoivat kärsiä merkillisistä oireista kokeiltuaan ennustamista. Paholaisen kanssa liiton tekeminen taas esiintyy keskeisenä uuden ajan demonologisessa ajattelussa, ja Salemin kuulusteltavien kertomuksissa myös.

30 Salem Witchcraft Papers (käytän tästä jatkossa lyhennettä SWP) 18.1.

31 SWP 18.1.

32 SWP 18.2, 18.3, 18.4.

George Burroughs, joka toimi pappina Wellsissa, Mainessa, teloitettiin noitana. Teloitettuja kertyi Salemin noitapaniikin aikana 19. Burroughsin kuulustelusta nousee esille kuulustelutilanteen, jossa oli yleisöä ja syytteen nostaneita henkilöitä, sekavuus. Sitä aiheutti Burroughsia syyttäneiden henkilöiden saamat tuskalliset oireet, jotka heidän mielestään johtuivat Burroughsin läsnäolosta. Susanna Sheldonin todistuksen mukaan hän näki kaksi Burroughsin entistä vaimoa aaveina, ja he kertoivat miehen tappaneen heidät. Aina kun Burroughs katsoi yleisöön päin, yleisön joukossa olleet todistajat saivat kivuliaita kohtauksia ikään kuin hänen katseensa vaikutuksesta. Piinattujen tila kävi niin tuskalliseksi, että heidät piti viedä ulos salista toipumaan. Kapteeni Putnam puolestaan todisti, että Burroughs vaati vaimoaan allekirjoittamaan sopimuksen kanssaan³³

Myöhemmin vankilassa pidetty Abigail Hobbs kertoi, että Burroughs tuli hänen luokseen henkiolentona ja näytti hänelle kirjaa, jolle hänen pitäisi asettaa kätensä. Hän jatkoi, että kun hän näki Burroughsin seuraavan kerran todellisena henkilönä, tämä sanoi, että oli suostutellut hänet laittamaan kätensä kirjan päälle. Burroughsille suoritettiin myös ruumiintarkastus, jonka tarkoituksena oli etsiä epänormaaleja jälkiä ja ulokkeita kehosta, jotka osoittaisivat Paholaisen merkinneen hänet. Tarkastuksen tehneet eivät kuitenkaan löytäneet tällaisia hänen kehostaan.³⁴

Noin 40-vuotias Thomas Greenslit sanoi todistajanlausunnossaan, että oli nähnyt, kuinka Burroughs oli pystynyt nostamaan painavan aseensa etusormensa varassa ja kannatellut sitä. Tämä oli tapahtunut viimeisimmän intiaanisodan syttymisen tienoilla, kun todistaja vieraili kapteeni Scottow'n talossa nähden siellä myös Burroughsin. Noin 50-vuotias Mary Webber puolestaan todisti, että hän oli 6 tai 7 vuotta sitten ollut Burroughsin naapuri, kun tämä toimi Casco Bayssa pappina, ja jutellut paljon tämän vaimon kanssa. Vaimo oli kertonut Marylle joutuneensa usein miehensä huonon kohtelun kohteeksi ja pelkäsi kirjoittaa isälleen kuulumisistaan; hän toivoi, että Mary laatisi kirjeen hänen isälleen, jotta tämä hakisi hänet pois. Mary sai tietää Burroughsin vaimolta myös, että heidän talossaan kuului yhtenä yönä outoja ääniä, jolloin vaimo pyysi orjaa tulemaan makuuhuoneeseen, mutta tämä sanoi, ettei pystynyt liikkumaan, koska jokin esti tätä. Sitten Burroughs tuli yläkertaan kuultuaan vaimonsa huudon. Yhtäkkiä jokin hyppäsi alas savupiipun ja seinän välistä ja ryntäsi rappuset alas. Orja ehti nähdä, että se muistutti valkoista vasikkaa. Todistaja painottaa lopussa sitä, että tämä oli vain hänen kuulemansa juttu eikä hänellä itsellään ole tällaisia outoja kokemuksia.³⁵

33 SWP 22.1, 22.4 ja 22.30.

34 SWP 22.4 ja 22.11.

35 SWP 22.13 ja 22.15.

Burroughsin tuomitsemiseen näyttää vaikuttaneen häntä vastaan annettujen todistajanlausuntojen suuri määrä ja varsinkin se, että useampi todistaja kertoi nähneensä hänen kaksi vaimoaan aaveina, jotka sanoivat hänen tappaneen heidät, varmasti taivutti tuomarit syyllisyyden kannalle. Burroughsin papin asema ei säästänyt häntä noituussyytteiltä, eikä hänen riitelynsä vaimonsa kanssa jäänyt ulkopuolisilta huomaamatta. Salemissa käytetty henkiolentoihin perustuva todistusaineisto vaati luonnollisesti sitä, että piinatun kertomus vaikutti uskottavalta. Lähteistä ilmenevät piinattujen reaktiot ja oireet tuntuvat lukijasta voimakkailta, mutta mistä ne todellisuudessa aiheutuivat, on vaikea selvittää – mikä motivoi ihmistä sisäisesti, mikä taas on ulkopuolista vaikutusta? Baker esittää, että suurin osa piinatuista kärsi todennäköisesti jostain psykologisesta häiriöstä, kuten unihalvauksesta, posttraumaattisesta stressistä tai konversiohäiriöstä, jossa ihminen voi alitajuisesti muuntaa henkisen ahdistuksensa fyysisiksi oireiksi ja ilmetessään samaan aikaan monissa ihmisissä sitä kutsutaan massahysteriaksi³⁶.

Seuraavan Benjamin C. Rayn huomion perusteella voidaan sanoa, että jo aikaisessa vaiheessa jotkut uusi-englantilaisista kyseenalaistivat Salemin noitaoikeudenkäyntien menettelytavat. Ray pitää merkittävänä sitä, että pian sen jälkeen kun ensimmäinen henkilö eli Bridget Bishop oli tuomittu syylliseksi ja teloitettu, bostonilaiset papit toivat esiin henkiolentoihin perustuvaan näyttöön sisältyvän mahdollisen epäluotettavuuden. Johtava virkamies William Stoughton oli kuitenkin vahvasti eri mieltä ja päätti, että henkiolentoihin pohjaava todistus sai pysyä tuomioiden perusteena, ja jopa otti sen tärkeimmäksi todistusaineistoksi oikeudenkäyntien edetessä.³⁷

Burroughs ei ollut Salemin kylän asukas, mikä luonnollisesti herättää uusia kysymyksiä. Boyer ja Nissenbaum painottavat maantieteellisen jakautumisen merkitystä Salemin noitaoikeudenkäyntien selittämisessä. Ensimmäiset 12 syytettyä henkilöä joko asuivat Salemin kylän alueella tai sen rajojen lähellä, kun taas kaikista tämän jälkeen syytetyistä vain 15 oli Salemin kyläläisiä tai sen liepeillä asuvia. Nämä muut syytökset osuivat maantieteellisesti lähes jokaiseen kaupunkiin Essexin kreivikunnan alueella.³⁸ Tästä nousee mieleen, miten voidaan selittää se, että noituusepäilyt ulottuivat niin laajalle alueelle?

Martha Carrier oli myös teloitettujen joukossa. Hänkin oli toiselta paikkakunnalta, Andoverista. Hänen kuulustelussaan piinatut kertovat muun muassa hänen uhkailleen tappavansa, jos uhri ei kirjoita nimeään hänen kirjaansa, mustasta miehestä oikeussalissa, jota

³⁶ Baker 2014, s. 99, 100 ja 123.

³⁷ Ray 2015, s. 62.

³⁸ Boyer ja Nissenbaum 1974, s. 33.

muut eivät näe, hänen murhanneen 13 henkilöä ja, että hän puri ja nipisti joitain piinatuista kuulustelun aikana. Syytetty puolestaan väitti piinattujen teeskentelevän oireita hänen katseensa osuessa heihin ja syytti Paholaista valehtelijaksi. Virkamiehet päättivät piinattujen oireiden pahennuttua viedä syytetyn pois ja sitoa hänen jalkansa ja kätensä. Kun sitominen oli tehty, piinatut alkoivat heti voida paremmin.³⁹

Benjamin Abbot antoi todistuksen, jossa sanoi, että viime maaliskuussa hän sai lahjoituksena maata Andoverista, ja tämä maa sijaitsi Martha Carrierin aviomiehen maapalstan lähellä. Hän kertoi, että Martha suuttui siitä, että hän sai tämän maalahjoituksen heidän vierestään, ja että Allen Toothaker sattui kuulemaan, kun Martha kirosi pysyttelevänsä niin lähellä Benjaminia kuin "kaarna on puunrunkoa" ja tämän saavan katua viimeistään seitsemän vuoden kuluttua ja ettei tohtori Prescott voisi auttaa tätä silloin. Vähän tämän tapauksen jälkeen Benjamin jalka rupesi turpoamaan, hänelle tuli kylkikipuja ja myöhemmin jalkaan ilmestyi haava, ja vaikka tohtori Prescott hoiti häntä, hänen tilansa jatkui kehnona kuusi viikkoa. Lisäksi hänelle ilmestyi pari muuta haavaa, jotka menivät niin pahaksi, että hän pelkäsi kuolevansa. Mutta sen jälkeen kun Martha Carrier vangittiin ja vietiin vankilaan, Benjaminin haavat alkoivat heti paranemaan. Koska nämä asiat tuntuivat hänestä olevan yhteydessä toisiinsa, hän alkoi epäillä vahvasti Marthan noituneen hänet.⁴⁰

Benjaminin vaimo Sarah Abbot antoi lisäksi todistuksen, jossa kertoi, että Marthan uhkailun jälkeen hänen miehensä karjasta alkoi kuolla eläimiä tavalla, joka ei vaikuttanut luonnolliselta. Hänen mukaansa osa lehmistä palasi kotiin metsästä niin, että niiden kielet olivat ulkona oudosti, mikä säikäytti häntä. John Rogers, joka oli Marthan naapuri, todisti, että noin 7 vuotta sitten hänellä ja Marthalla oli jokin kiista, minkä takia jälkimmäinen käytti häntä kohtaan uhkailevaa kieltä. Hänen mukaansa Martha tunnettiin usein kiroilevana ihmisenä. Pian tämän uhkailun jälkeen hänelle koitui epäonnea, kun yksi hänen sioistaan löytyi kuolleena Carrierin talon läheltä, ja joku oli leikannut sen korvat irti, ja toinen katosi. Hän alkoi pitää Marthaa syypäänä näihin ja eräisiin muihin takaiskuihin, joita hänelle vielä sattui.⁴¹

Phoebe Chandler poikkeaa useimmista todistajista nuoren ikänsä puolesta: hän oli vuonna 1692 vasta 12-vuotias. Hän kertoo, että tunsu Marthan siitä, kun hän oli asunut jonkin aikaa tämän naapurina, ja että Marthan pidätyspäivänä hänen äitinsä käski häntä viemään marjoja työmiehille, ja kun hän oli matkalla heidän luokseen, hän kuuli pusikosta äänen – hänelle tuli

39 SWP 24.3.

40 SWP 24.8.

41 SWP 24.8 ja 24.9.

siitä mieleen Marthan ääni – näkemättä puhujaa, ja ääni halusi tietää, mitä asiaa hänellä oli siellä ja mihin hän oli matkalla, mikä säikäytti hänet, ja hän juoksi pois paikalta työmiesten luo. Muutaman tunnin päästä hänen äitinsä pyysi häntä viemään uudestaan marjoja työmiehille, ja ollessaan palaamassa tältä asialta hänen aikaisemmin kuulemansa ääni puhui taas (tällä kertaa hänen päänsä yläpuolelta) uhaten hänen joutuvan myrkytetyksi kahden tai kolmen päivän kuluessa.⁴²

Ja tämä ennustus kävi toteen: muutaman päivän kuluttua puolet hänen käsivarrestaansa turposi tuottaen suurta kipua, ja hänellä oli myös kipuja kasvoissaan. Hänen olonsa jatkui todella huonona joitain päiviä, ja oireiden alkamisesta lähtien hän tunsu useina kertoina, että jokin painoi hänen rintaansa ja jalkojaan niin, että hänen oli vaikea liikkua. Kun hän oli sapattipäivänä kylän kokoustalossa, jossa papit pitivät puheita, Marthan poika Richard katsoi häneen tiukasti, minkä jälkeen hän tunsu kädessään pahaa kipua, poltetta vatsassaan, ja sitten hän menetti vähäksi aikaa kuulonsa eikä kuullut rukouksia tai laulua. Hänen 40-vuotias äitinsä Bridget Chandler vahvisti, että tuona päivänä hänen tyttärensä kertoi tämänlaisista oireista.⁴³

22-vuotias Allen Toothaker puolestaan kertoi todistuksessaan, että hän ajautui maaliskuussa riitaan Marthan (joka oli hänen tätinsä) pojan Richardin kanssa, ja tämä otti häntä tukasta kiinni ja kaatoi maahan. Kun hän nousi maasta aikoen lyödä Richardia, hän kaatui yhtäkkiä maahan selälleen huomaten, ettei kyennyt liikuttamaan käsiään tai jalkojaan. Tämän takia hän pyysi Richardia lopettamaan, ja sitten hän näki, että Martha oli hänen rintansa päällä ja nousi pois siitä, mutta kun hän itse oli taas pystyssä, Marthaa ei näkynyt enää. Hän kertoi, että oli loukkaantunut sodassa saaden haavan ja Martha sanoi, että tämä haava ei ikinä paranisi. Hänen mukaansa kun Marthaa ei ollut vielä viety vankilaan, hänen haavaansa pystyi työntämään ompeluneulan neljä tuumaa syvälle, mutta siitä lähtien, kun tämä joutui pidätetyksi, hänen haavansa rupesi parantumaan ja parantui pian kokonaan. Hän kertoi myös, että hänellä ja Marthalla oli usein pieniä riitoja ja niiden aikana tämän tapana oli taputtaa käsiään yhteen ja sanoa, ettei tämä ele vaikuttaisi häneen millään tavalla. Mutta näiden riitojen jälkeen häneltä kuoli aina yksi eläin, välillä vuodenikäinen ja välillä täysikasvuinen lehmä, eikä hän keksinyt näille mitään luonnollista selitystä, vaan rupesi pelkäämään näiden syynä olleen Marthan pahansuopuus.⁴⁴

Mary Walcott, joka oli yksi oudoista oireista kärsivistä tytöistä, todisti, että kun Marthaa kuulusteltiin, tämä aiheutti hänelle kärsimystä puremalla, pistämällä ja nipistämällä häntä ja

42 SWP 24.10.

43 Ibid.

44 SWP 24.11.

lisäksi lähes kuristi hänet hengiltä. Hän jatkoi, että pelkkä Marthan katse riitti kaatamaan hänet lattialle. Hän sanoi nähneensä myös, kuinka tässä samassa kuulustelussa Martha aiheutti kipua Mercy Lewisille, Elizabeth Hubbardille, Abigail Williamsille ja Ann Putnam nuoremmalle, mikä tapahtui pistämällä ja kuristamalla. Elizabeth Hubbard puolestaan kertoi, että pitää Marthaa noitana sillä perusteella, että siitä lähtien kun tämä on ollut vangittuna, tämä on joko itse tai henkiolentona ilmestynyt hänen luokseen useana kertana ja tuottanut hänelle kärsimyksiä. Hän sanoo vielä, että jos tämä olisi syytön noituuteen, tämä ei olisi pystynyt sellaisiin tekoihin.⁴⁵

Martha Carrieriin liittyvistä asiakirjoista selviää, että monet todistivat hänen olleen riidanhaluinen ja taipuvainen esittämään uhkauksia naapureilleen. Kuulustelutilaisuudessa osa piinatuista tytöistä väitti, että Martha olisi murhannut 13 henkilöä, perustaen sen näkemänsä henkiolennon sanoihin. Ongelmana oli, että muut kuin piinatut eivät voineet vahvistaa näitä todistuksia. Marthaa vastaan virkamiehet saivat kerättyä paljon todistajanlausuntoja, mikä heikensi hänen mahdollisuuksiaan vedota syyttömyyteensä. Benjamin Abbotin ja hänen välejä hiersi hänen negatiivinen suhtautuminen siihen, että edellinen sai maapalstan hänen miehensä maan läheltä. Naapurien väliset tulehtuneet suhteet saattoivat motivoida osaa syyttäjistä, mutta se, miksi sellaiset henkilöt, jotka asuivat kaukana hänestä, kokivat joutuneensa hänen henkiolentonsa vainoamiksi, on vaikea kysymys. Mitä jälkimmäiset kokivat; olisiko mahdollista, että he olisivat keksineet syyttää Marthaa, jolla oli yleisesti maine riidanhaastajana ja henkilönä, joka ei kunnioittanut hyvän naapuruuden sääntöjä, joita puritaanit pitivät tärkeänä asiana?

Mitä tutkijat ovat sanoneet siitä, miten puritaaninen uskonto suhteutui noituustapausten ilmenemiseen ja mikä voisi selittää sen, että Salemissa noidiksi tuomituista suurin osa oli naisia? Elizabeth Reis näkee läheisen yhteyden 1600-luvun Uuden Englannin noitatapausten ja puritaanien uskonnollisen kulttuurin välillä. Hän ei kuitenkaan väitä, että Salemin noitapaniikki olisi ollut puritanismin aiheuttama tai että ilman puritanismia siirtokunnissa ei olisi ilmaantunut noitien pelkoa. Hän käsittelee myös sukupuolikysymystä noituudessa. Hänen mukaansa vaikka puritaanien teologisessa ajattelussa miehen ja naisen välillä ei nähty eroa siinä, miten nämä kokivat Jumalan ja Paholaisen, maalliset käytännöt vaikuttivat uskonnollisiin periaatteisiin, minkä takia puritaanit mielsivät, että naiset olivat helpompia saaliita Saatanalle ja siten useammin noitia kuin miehet.⁴⁶

45 SWP 24.13 ja 24.15.

46 Reis 1997, s. xv ja 5.

Sarah Carrier, joka oli Marthan tytär, joutui myös syytetyksi noituudesta, vaikka oli vasta 7 vuotias. Hänen kuulustelussaan virkamies kysyi, oliko hän ollut noita kauan, mihin hän vastasi, että hänestä tuli noita 6-vuotiaana. Kysymykseen, kenen avulla hänestä tuli noita?, hän sanoi, että hänen äitinsä käski häntä laittamaan kätensä kirjan päälle, ja täsmensi koskettaneensa kirjaa sormillaan ja kirjan olleen punainen. Hän kertoi myös että sai kasteen Andrew Fosterin omistamalla niityllä, ja sen suoritti hänen äitinsä, eikä pahalainen, lausumalla samalla, että "sinä olet minun ikuisesti, aamen." Virkamiehet kysyivät, millä tavalla hän tuotti kärsimystä ihmisille, johon hän sanoi menevänsä heidän luo ja nipistävänsä heitä. Hän kertoi, että hän oli tuolloin henkimuodossa ja että hän äiti vei hänet kantamalla heidän luo. Hän joutui selittämään, miten hänen äitinsä pystyi kantamaan hänet ollessaan vangittuna. Hänen mukaansa tämä oli silloin mustan kissan hahmossa. Hän kertoi syyllistyneensä Phelpsien lapsen satuttamiseen, ja tehdessään sen hänellä oli apunaan Elizabeth Johnson, jolla oli pahalaiselta saatu puinen 'keihäs'.⁴⁷

Sarah Carrierista on säilynyt vain muutama asiakirja. Hän myönsi kuulustelussa satuttaneensa Phelpsien lasta henkiolentona, mistä voi päätellä, että häntä on syytetty, mutta syyte ei ole edennyt kuulustelua pidemmälle. Noidan lähipiiriin kuuluvat henkilöt, kuten perheenjäsenet ja orjat, joutuivat helposti epäilyksenalaisiksi, vaikka eivät olisi tehneet mitään. Sarah kertoi, että hänen äitinsä oli syynä siihen, että hänestäkin tuli noita. Uuden ajan ihmiset ajattelivat kenties, että jos henkilö asui samassa talossa noituutta harjoittaneen kanssa, tämä saattoi houkutella häntä ryhtymään tämän apulaiseksi.

Rebecca Nursen tapauksesta on kirjattu ylös muun muassa pitkä kuulustelupöytäkirja. Siinä hän vastasi piinattujen tyttöjen syytteisiin sanomalla, että hän on Jumalan edessä viaton ja Jumala tulee osoittamaan, ettei hän ole tehnyt mitään väärää. Sekä Ann Putnam että hänen äitinsä Ann Putnam vanhempi, useiden muiden henkilöiden ohella, syyttivät Rebeccaä siitä, että tämä aiheutti heille kärsimystä. Hän sanoi puolustukseensa olevansa syytön ja ettei ollut kyennyt liikkumaan kotoaan viimeisinä 8 tai 9 päivänä. Ann Putnam vanhempi esitti kovaan ääneen 2 kysymystä tälle haluten tietää, eikö tällä ollut mukanaan musta mies ja eikö tämä ollut sanonut hänelle 'rienaa Jumalaa ja kuole!' Rebecca ei vastannut hänelle. Hän oli jo vanha nainen ja huusi Luojaan suojelemaan häntä levittäen samalla käsiään, mutta tämän seurauksena piinatut saivat ankaria oireita. Kuulustelija sanoi, että hänen liikuttaessa käsiään se aiheutti piinatuissa kärsimystä. Rebecca vastauksista ilmenee, että hän oli ymmällään siitä, että häntä syytettiin, ja hän osoitti myötätuntoa piinattujen kärsimyksiä kohtaan.⁴⁸

47 SWP 26.2.

48 SWP 94.2.

Kuulustelija sanoi, että häntä syytetään liittoutumisesta Paholaisen kanssa mistä kertovat nämä ilkeät teot. Häntä vaadittiin tunnustamaan, mikäli hän oli syyllinen. Vaikka kuulustelija toimi periaatteessa puolueettomasti, hänen kysymyksensä ja sanomisensa tuntuvat lukijasta painostavilta ja piinattuja suosivilta. Rebecca ilmoitti olevansa "yhtä viaton kuin syntymätön lapsi". Piinatut henkilöt sanoivat näkevänsä parhaillaan, että kuulusteltavana seisovan Rebeccan ympärille kerääntyy apuhenkkiä (nämä olivat yleensä eläimenhahmossa näyttäytyviä demoneita, joiden uskottiin suorittavan noidalle palveluksia), mustan miehen kuiskaamassa hänen korvaansa ja lintuja hänen yläpuolellaan. Kysyttäessä tästä Rebecca sanoi, ettei hänellä ole apuhenkkiä. Kuulustelija sanoi hänelle, että tämä saattaa kuvitella, ettei ole noita, mutta eikö tämä sitten ole joutunut houkuttelun ansaan ja tehnyt näitä vahingoittavia asioita. Hän kielsi jälleen nämä. Häneltä kysyttiin, ajatteliko hän piinattujen kärsimysten olevan heidän tahdostaan riippuvia vai riippumattomia, johon hän sanoi, ettei tiennyt. Häneltä kysyttiin myös, miksi hän – omana itsenään – vältteli käymistä piinattujen henkilöiden luona, johon hän sanoi, ettei halunnut ottaa riskiä saada samanlaisia kohtauksia.⁴⁹

Kuulustelija kysyi, uskoiko hän näiden piinattujen henkilöiden oireiden johtuvan noituudesta. Hän vastasi siihen myöntävästi. Virkamiehet pyysivät Samuel Parrisia lukemaan tekemänsä muistiinpanot, jotka koskivat Thomas Putnamin vaimon Annin kertomia asioita tämän kohtauksien aikana. Sen jälkeen Rebeccalta vaadittiin mielipidettä tähän, ja hän vastasi, että koska Paholainen voi ottaa hänen hahmonsa, hän ei voinut estää näitä tapahtumia. Kuulustelupöytäkirjaan liitettyssä muistiossa kerrotaan, että kun syytetty kallisti niskaansa toiselle sivulle, Elizabeth Hubbardin niska kallistui pakonomaisesti samaan asentoon kuin edellisellä. Silloin Abigail Williams vaati hädissään, että joku pitäisi Rebeccan päätä suorana tai tytön niska ei enää kestä. Heti kun joku teki tämän, Elizabethin pään nähtiin palaavan normaaliin asentoon.⁵⁰

John Putnam vanhemman ja hänen vaimonsa antamasta todistajanlausunnosta selviää, että heidän vävynsä John Fuller ja tyttärensä Rebecca Shepherd menehtyivät kumpikin samalla tavalla: kärsien kovia tuskia ja käyttäytyen kummallisesti juuri ennen kuolemaansa. Heidän mukaansa molemmat kuolemat johtuivat pahalaatuisesta kuumeesta eikä asiaan näyttänyt liittyvän noituutta. He ilmoittavat, etteivät epäile syytetyn harjoittaneen noituutta. Toinen todistajankertomus puhui puolestaan eri sävyllä: sen antoivat aviopari Nathaniel ja Hannah Ingersoll. He kertoivat keskustelleensa Benjamin Holtonin kanssa noin viikko ennen hänen kuolemaansa ja että tällöin hänen käytöksensä vaikutti hyvin oudolta ja hänellä oli rajuja

49 SWP 94.2.

50 Ibid.

kohtauksia. Kun he myöhemmin näkivät Rebecca Nursea syyttäneitä henkilöitä, heille tuli näiden oudosta käytöksestä mieleen Benjaminin käytös. Benjaminin kohdalla he eivät vielä olleet epäilleet noituutta. Toisaalta häntä hoitanut lääkäri ei osannut sanoa, mikä sairaus häntä vaivasi.⁵¹

Mary Walcott kertoi todistuksessaan, että yksi ilta hänen luokseen tuli Rebecca Nursen henkiolento, joka paljasti hänelle sekaantuneensa Benjamin Holtonin, John Harroodin ja Rebecca Shepherdin sekä useiden muiden kuolemiin. Hän sanoi myös nähneensä Rebecan kuulustelussa tämän henkiolennon aiheuttavan kipua piinatuille tytöille. Samuel Parris ja John Putnam vanhempi todistivat, että he menivät 18. kesäkuuta Jonathan Putnamin luokse ja saivat tietää hänen olevan sairauden kourissa. Kun Mercy Lewis (joka oli kutsuttu paikalle) astui sisälle taloon, hän menetti yhtäkkiä puhekykynsä. Paikalla olijat sanoivat hänelle, että jos hän näki jonkun noidan Jonathanin lähellä, hänen piti kohottaa kättään. Hän teki niin ja vaipui sekavaan tilaan, mutta kun hän palautui jälleen normaaliksi, hän kertoi nähneensä Rebeccan ja Martha Carrierin, jotka pitivät kiinni Jonathanin päästä.⁵²

Johanna Childin sanoi todistajankertomuksessaan, että hän näki Rebeccan ja Harwood-nimisen miehen henkiolennot, ja jälkimmäinen sanoi Rebeccalle päin naamaa, että Rebecca aiheutti tämän kuoleman pudottamalla tämän kärryjen kyydistä. Sarah Holtonin, jonka miehestä Benjaminista kerroin edellä, todistajankertomuksesta ilmenee, että hänen miehensä kuolemasta oli kulunut noin kolme vuotta. Hänen mukaansa kerran Rebecca Nurse tuli heidän ovelle valittamaan hänen miehelleen, että heidän sikojaan oli tullut hänen pellolleen. Mutta Sarahin mielestä heidän sikojensa aitaus oli kunnossa. Rebecca ei kuitenkaan uskonut tätä, vaan moitti heitä kiivaasti ja huusi pojalleen, että tämä hakisi aseensa ampuakseen väärällä puolella olevat siat.⁵³

Pian tämän välikohtauksen jälkeen todistajan aviomies sai oudon kohtauksen tultuaan ulkoa sisään ja menetti (hetkellisesti) näkönsä ja lyhyhistyi lattialle muutaman kerran, ennen kuin hän pystyi taas toimimaan normaalisti. Mutta hän sai kohtauksia silloin tällöin koko kesän ja valitti vatsakipuja. Pari viikkoa ennen kuolemaansa mies joutui utojen ja kivuliaiden kohtausten valtaan, ja todistaja vertasi tämän oireilua parhaillaan piinattuina olevien oireiluun. Sarah päätti kertomuksensa sanomalla, että hänen miehensä kuoli lopulta näiden kohtausten pahennuttua.⁵⁴

51 SWP 94.12 ja 94.13.

52 SWP 94.15 ja 94.20.

53 SWP 94.21 ja 94.23.

54 SWP 94.23.

Ann Putnam vanhempi kertoi varhaisemmassa todistajanlausunnossaan, että 22. maaliskuuta Rebeccan henkiolento tuli hänen luokseen aikaisin aamulla pieni punainen kirja mukanaan ja vaati häntä laittamaan nimensä siihen. Koska hän kieltäytyi, Rebecca sanoi aikovansa viedä hänen sielunsa hänen ruumiistaan. Hän kertoi myös, että Rebecca halvensi Jumalaa ja hänen lausueissa ääneen Raamatunlauseita tämä kielsi niiden totuuden. Hänen mukaansa Rebecca houkutteli häntä Paholaisen puolelle lähes kahden tunnin ajan aiheuttaen samalla hänelle kärsimyksiä ennen kuin katosi. Hän syytti samassa lausunnossa myös Martha Coreyta hänen piinaamisestaan.⁵⁵

Ann Putnam vanhempi antoi myös toisen todistuksen, jossa sanoi, että vankilassa pidetyn Rebeccan hahmo tuli piinaamaan häntä ja sanoi aiheuttavansa hänelle kärsimystä koko päivän ja haluaisi tappaa hänet, jos voisi. Hahmo paljasti hänelle, että oli syypää Benjamin Holtonin, John Fullerin ja Rebecca Shepherdin kuolemiin ja oli yhdessä sisarensa Sarah Cloycen ja Bridgett Bishopin kanssa aiheuttanut John Putnamin lapsen kuoleman, joka oli kosto siitä, että John Putnam oli sanonut, ettei ihmetellyt sitä, että he olivat noitia, ottaen huomioon, että heidän äitinsä oli sellainen. Heti tämän perään kuusi lapsen haamua tuli hänen eteensä, ja nämä sanoivat häntä tädikseen ja kertoivat, että heidän äitinsä oli hänen bostonilainen siskonsa ja että Rebecca Nurse, charlestownilainen rouva Cary sekä vanha kuuro nainen Bostonista olivat tappaneet heidät. Haamut käskivät häntä sanomaan nämä asiat virkamiehille, sillä jos hän ei tottelisi, he "repisivät hänet kappaleiksi", ja jatkoivat, että he vaativat kosta kärsimästään kohtalosta. Ilmestykset eivät loppuneet vielä, sillä seuraavaksi hänen sisarensa Bayleyn ja tämän kolmen lapsen haamut ilmestyivät huoneeseen ilmoittaen Rebeccan surmanneen heidätkin.⁵⁶

John Tarbell ja Samuel Nurse antoivat todistajanlausunnon, jossa sanoivat, että kun edellinen vieraili Thomas Putnamin talossa 28. maaliskuuta, koska halusi keskustella viimeaikaisista tapahtumista Salemin kylässä, hän tiedusteli sitä, puhuiko oireileva tyttö Rebeccasta ensin vai sanoivatko muut jälkimmäisen nimen hänelle. Putnamit vastasivat, että tytön mukaan hän näki kalpean naisen hahmon hänen isoäitinsä tuolissa, mutta ei tuntenut tätä nimeltä. Hän kysyi, mistä tyttö sai tietää, että kyseessä oli Rebecca. Mercy Lewisin mukaan Ann Putnam vanhempi sanoi, että tekijä oli Rebecca, kun taas Ann Putnam vanhempi sanoi kuulleen Rebeccan nimen Mercyltä. Todistajan mukaan nämä kaksi siirtelivät vastuuta Rebeccan syyttämisestä toisilleen. Samuel Nurse vahvisti tämän kertomuksen todeksi. Myös

55 SWP 94.29.

56 SWP 94.24.

Rebecca Preston ja Mary Tarbell todistivat Nursen hyväksi, että he tiesivät hänen kärsineen vuosikausia vanhuuden vaivoista.⁵⁷

Rebecca pyrki myös kirjallisesti puolustamaan itseään oikeuskäsittelyn aikana. Hän laati kaksi vetoomusta, joista ensimmäinen on päivätty kesäkuun 28. päivälle 1692. Siinä hän valittaa hänelle suoritetusta ruumiintarkastuksesta, jossa etsittiin mahdollisia Paholaisen merkkejä, ja sanoo, että yksi tutkimukseen osallistuneista naisista tuli erilaiseen johtopäätökseen kuin toiset pitäen hänestä löydettyjä jälkiä sellaisina, jotka johtuivat ainoastaan luonnollisista syistä. Rebecca oli sitä mieltä, että hänen kehonsa oudot jäljet olivat muodostuneet osin syntymässä ja osin seurauksena hänen matkoillaan kokemistaan vaikeista olosuhteista. Tämän takia hän pyytää vetoomuksessaan, että hänelle tehtäisiin uusi ruumiintarkastus ja että sen suorittaisivat viisaammat ja pätevämmät henkilöt, joiksi hän ehdottaa itse neljää, joista kaksi oli ammatiltaan kättilöjä. Hän sanoo lopuksi, että hänen henkensä riippuu oikeuden virkamiehistä, koska hänen vakaumuksensa ei salli hänen tunnustaa väärää syytettä.⁵⁸

Valamiehistö antoi oman julistuksensa päätöksensä perusteista, koska jotkut Rebeccan sukulaisista olivat tyytymättömiä sen suhteen. Yksi juryn jäsenistä Thomas Fisk laati tämän julistuksen, ja siinä hän kertoo, että kun oli julkistettu vapauttava tuomio, osa jurysta vastusti sitä sillä perusteella, että heidän mielestään päätöksessä ei ollut huomioitu syytetyn puhumia sanoja, jotka näyttivät osoittavan syyllisyyttä. Syytetty sanoi kyseiset sanat Rouva Hobbsin ja hänen tyttärensä – he olivat tunnustaneet aiemmin koskettaneensa Paholaisen kirjaa – puheenvuorojen jälkeen, ja ne olivat: "Mitä, todistavatko nämä henkilöt nyt minua vastaan: heidän oli tapana tulla meidän seurassamme." Jury sai luvan kokoontua uudelleen miettimään tuomiota. Fisk ei omien sanojensa mukaan voinut käyttää Rebeccan sanoja todisteena häntä vastaan ilman, että hän saisi uudestaan selventää, mitä tarkoitti sanoessaan niin. Mutta kun Fisk toi asian esiin oikeussalissa Rebeccan ollessa kuultavana, hän ei kommentoinut asiaa millään tavalla.⁵⁹

Jälkimmäisessä heinäkuun 4. päivän vetoomuksessaan hän pitää valamiehistön ratkaisua virheellisenä sillä perusteella, että yksi hänen oikeudessa sanomansa asia tulkittiin väärin. Hän oli sanonut, että "Rouva Hobbs ja hänen tyttärensä olivat meidän seurassamme", millä hän ilmaisi vain, että hekin olivat vangittuja hänen ja muiden lailla. Ilmeisesti valamiehistö tulkitsi tämän lauseen jotenkin siten, että he olisivat esimerkiksi olleet Rebeccan kanssa

⁵⁷ SWP 94.27 ja 94.28.

⁵⁸ SWP 94.31.

⁵⁹ SWP 94.32.

noitakokouksessa. Hän sanoi lisäksi, että koska hänellä oli huono kuulo ja hänelle ei sanottu, miten virkamiehet ymmärsivät hänen sanomansa lauseen, hän ei voinut siinä tilanteessa korjata väärinkäsitystä.⁶⁰

Rebecca Nursen jutusta nousee esille se, että useat todistajat syyttivät häntä monista murhista, joista haamut kertoivat heille. Ilmeisesti Salemissa ja Uudessa Englannissa oli kuolemantapauksia, joiden syyt olivat jääneet epäselviksi tai sitten ne olivat luonnollisia, mutta niitä ei haluttu hyväksyä. Lapsikuolleisuus oli 1600-luvulla suurta, joten esimerkiksi Ann Putnam vanhemman todistuksessa esiintyvät murhaväitteet ovat todennäköisesti perättömiä. Ajateltiin, että noita saattoi aiheuttaa jonkun kuoleman käyttämällä maleficia. Meidän on mahdoton täysin ymmärtää piinattujen oireiden luonnetta pelkästään kirjallisten kuvausten perusteella. Jos pystyisimme olemaan paikalla näkemässä omin silmin, minkälaisilta piinattujen oireet ja kohtaukset näyttivät, ymmärtäisimme varmasti paljon enemmän siitä, mistä niissä oli kyse. 1600-luvulla psyykkiset ongelmat ja traumatisoituneet ihmiset olivat häpeä yhteisössään, ja sen laatua voi verrata ajattelemalla sitä, kuinka suuri tabu mielenterveysongelmat vielä 1900-luvun lopussakin olivat. Säädyllistä käytöstä ja perheen kunniaa arvostettiin 1600-luvulla todella paljon. Kaikkeen poikkeavaan oli helppo suhtautua paheksuvasti tuon ajan normien puitteissa.

Arvelen, että piinauksesta kärsineet tytöt saivat todellisia kohtauksia oikeussalitalanteessa, mutta että he syyttivät niistä ulkopuolisia henkilöitä, koska toimivat alkuperäisen – Parrisin ja hänen kotiinsa kutsumiensa asiantuntijoiden – diagnoosin siitä, että heidät oli noiduttu, logiikan mukaan. Rayn mukaan elokuun lopulta syyskuun puoleenväliin 1692, jolloin Salemin noitaoikeudenkäynneissä oli intensiivisin vaihe, piinatut tytöt ja nuoret naiset, joihin kuului sekä salemilaisia että andoverilaisia, vaikuttivat ratkaisevasti 13 henkilön päätymiseen teloitettavaksi ollen läsnä oikeudenistunnoissa monta kertaa viikossa. Hän väittää, että piinattujen tyttöjen perheet sekä papit ja virkamiehet ohjailivat heitä toimimaan halutulla tavalla ja että nämä tytöt pyrkivät vain mukautumaan teoillaan perheensä ja auktoriteettien odotuksiin. Siten he, hän jatkaa, yrittivät parhaansa mukaan saada syytetyt näyttämään syyllisiltä noituuteen ilmeisesti esittäen toistuvasti uudelleen "alun perin kokemansa demonisen hyökkäyksen traumoja" ja jopa purivat tahallaan huulensa verille ja pistivät itseään neuloilla tehdäkseen uskottavamman vaikutuksen oikeudessa. Hän pitää virkamiesten päätöstä tuoda syytteitä esittäneet henkilöt oikeussaliin samaan aikaan sen sijaan, että olisivat kuulleet heitä yksityisissä istunnoissa, hyvin ratkaisevana oikeuskäsittelyjen kululle.⁶¹

60 SWP 94.33.

61 Ray 2015, s. 46 ja 65.

En ole samaa mieltä Mary Beth Nortonin kanssa siitä, että intiaanisodan traumaattiset kokemukset monilla Salemiin paenneilla ihmisillä selittäisi vuoden 1692 noituushysterian laajuuden. Norton on pannut merkille, että monilla henkilöillä, jotka olivat asianosaisia noituusoikeudenkäynneissä, oli yhteyksiä intiaanisodan, jota käytiin samaan aikaan, Maine-Hampshiren rintamaseudulle. Moni tärkeimmistä noituussyytteistä esiin tuoneista henkilöistä, kuten Mercy Lewis, oli tullut pakolaisena Mainesta, ja myös syytetyissä oli pakolaisia sieltä. Lisäksi rintamaseutuyhteyksiä löytyi sekä tuomareiden että valamiesten joukosta. Hän väittää, että Salemin suuri noituussyytteiden määrä johtui pitkään jatkuneesta intiaanisodan, joka oli käynnissä vähän Essexin kreivikunnan rajojen ulkopuolella, kriisistä ja sen tuottamista henkisistä, emotionaalisista ja fyysisistä kolhuista.⁶²

Mary Warrenin kuulustelusta selviää, että hän kuului aiemmin piinattujen henkilöiden joukkoon, mutta sitten häntä ruvettiin syyttämään siitä, että hän aiheuttikin muille kärsimyksiä. Kuulustelija kysyi, mikä oli syynä tähän muutokseen. Hän vastasi, että se on osoitus Jumalan armosta. Kuulustelija reagoi tähän huomauttamalla, että miten muiden piinaaminen voi olla armonosoitus. Tähän väliin Elizabeth Hubbard sanoi, että pian sen jälkeen kun Maryn olotila parani, tämä väitti piinattujen henkilöiden vain esittävän. Heti kun tämä oli sanottu, kaikki piinatut intiaani Johnia lukuun ottamatta saivat rajun kohtauksen ja myös tähän asti oireeton rouva Pope vaipui samanlaiseen tilaan, ja jonkin ajan kuluttua myös intiaani John sai ankaran kohtauksen. Hubbard puhui sanoen, että tässä seisoo juuri yksi (tarkoittaen tulkintani mukaan Marya), joka on aiheuttanut kärsimystä henkimuodossaan ja joka siinä muodossa sanoo menneensä Paholaisen puolelle. Tämän kuultuaan Mary sai itse kohtauksen, jolloin piinattujen joukosta huudettiin, että hän olisi juuri todistanut, elleivät rouva Corey, John Proctor ja hänen vaimonsa, jotka ilmestyivät henkiolentoina, olisi tainnuttaneet häntä kieltäen häntä kertomasta mitään.⁶³

Kun hän tokeni kohtauksestaan, hän vaikeroi ääneen kahdesti olevansa pahoillaan tekemästään, ja sitten hän puristi käsiään nyrkkiin ja sai hetken päästä uuden kohtauksen. Toettuaan hän yritti puhua, mutta joutui jälleen kohtauksen kouriin huutaen Jumalaa auttamaan ja pelastamaan hänet. Ja jälleen tultuaan tolkkuihinsa hän sanoi vaikeroiden kahdesti, että aikoo kertoa, minkä jälkeen sai taas kohtauksen. Kohtauksen mentyä ohi hän sanoi kolme kertaa, että 'he tekivät', ennen kuin hänelle tuli jälleen kohtaus. Toinnuttuaan hän sanoi vaikeroiden, että hän teki sen heidän painostuksesta. Hän sai vähän väliä kohtauksia, mikä teki kuulustelusta vaikeaa, ja hänet vietiin välillä ulkoilmaan rauhoittumaan. Häneltä

62 Norton 2003, s. 9.

63 SWP 135.1.

saatiin vielä kysytyksi, oliko hän laittanut nimensä Paholaisen kirjaan, johon hän sanoi, ettei ollut. Hän sanoi kysyttäessä, ettei ollut myöskään koskettanut tällaista kirjaa. Myöhemmin samana päivänä häntä kuultiin vain virkamiesten ja pappien läsnä ollessa, ja tällöin hän sanoi, että hän sanoi (tämä oli hänen emäntänsä), että hän ei saa puhua asiasta mitään, ja hänen väittäessä vastaan, hän sanoi tappavansa hänet vielä.⁶⁴

Seuraavana päivänä häntä kuulusteltiin vankilassa: hän kertoi nyt, että hänen isäntänsä John Proctor suhtautui hyvin paheksuvasti julkisia rukoushetkiä pyytäviin ilmoituksiin. Häneltä kysyttiin, tunnistiko hän kirjan, johon laittoi nimensä, Paholaisen kirjaksi. Hän vastasi, 'ei', mutta lisäsi, että ajatteli, että kirja oli epäilyttävä. Seuraavaan kysymykseen hän sanoi, että kun hän oli laittanut merkkinsä kyseiseen kirjaan, hänelle tuli mieleen sen olevan Paholaisen kirja. Kuulustelija kysyi, miten hänen isäntänsä ja emäntänsä noituus selvisi hänelle. Sinä iltana, jona hän oli vienyt lapun koskien julkisten kiitosten osoittamista, hänen emäntänsä tuli hänen vuoteensa jalkopäähän ja riuhtaisi hänet ylös vuoteesta. Sitten emäntä kertoi harjoittavansa noituutta ja koskettaneensa 'kirjaa', ja kuulusteltavan mukaan tämä oli silloin omana fyysisenä itsenään.⁶⁵

Kuulustelija kysyi, mitä tapahtui ennen kuin Mary alkoi aiheuttaa kärsimystä lapsille. Hän kertoi, että emäntä sanoi hänelle, että pian hänet ja emännän poika John tutustutettaisiin noitien kanssa. Hän sanoi myös, että kun hän sai vankilassa erityisen pahan kohtauksen, hänen luokseen oli tullut henkiolentona Giles Corey, jota pidettiin samassa vankilassa erisellissä, ja tämä satutti häntä uhkaillen häntä pysymään poissa, sillä aikaa kun tätä kuulusteltaisiin. Hänen mukaansa tämä oli myös toisena kertana vankilassa sanonut, että tämä tuottaisi hänelle kohtauksen sen takia, että hän olisi ollut syynä siihen, että hänen isäntänsä oli pyytänyt tältä isomman osan niitystä, kuin tämä oli odottanut. Lisäksi ennen kuin hän oli nähnyt Coreyn fyysisesti, hän oli yhden kohtauksensa aikana osannut kertoa, minkälaiset vaatteet Coreylla oli silloin, kuten useat ihmiset voivat todistaa.⁶⁶

Seuraavan päivän kuulustelussa, joka pidettiin yleisön läsnä ollessa, hän kertoi, että hänet huijattiin koskettamaan Paholaisen kirjaa ja kun hänen sormensa osui kirjaan, siihen jäi musta täplä. Hän ei tiennyt, että sormesta, jota hän ei ollut kastanut mihinkään väriaineeseen, syntyisi jälki, mutta niin jotenkin hänen mukaansa tapahtui. Kysymykseen, eikö hänen isäntänsä vaatinut häntä laittamaan nimensä kirjaan sillä uhalla, että työntäisi muuten hehkuvat pihdit hänen kurkkuunsa, hän vastasi, että tämä oli uhannut käyttää kuumia pihtejä

64 SWP 135.1.

65 SWP 135.2.

66 Ibid.

polttaakseen häntä, jotta hänen kohtauksensa lakkaisi. Seuraavaksi hän sanoi, että hänen isäntänsä työnsi hänen kätensä kirjan päälle, jolloin hänen sormensa osui kirjaan. Asiakirjasta on välillä vaikea hahmottaa sitä, puhuvatko Maryn kertomuksen henkilöt vai virkamiehet kuulustelutilanteessa, ja seuraava tekstipätkä on tällainen epäselvä tapaus. Tulkitsen sen puhujaksi virkamiehen ja vastaajaksi Maryn. Hänelle sanottiin, että hän teki sen omasta vapaasta tahdostaan, mihin hän sanoi, ettei tehnyt sitä vapaaehtoisesti. Hänelle sanottiin, että mikäli hän olisi säilyttänyt tahdonvoimansa, Paholainen ei olisi voinut määräillä häntä mihinkään tekoihin. Hänen väitettiin alistuneen Paholaisen valtaan saadakseen helpotuksen oireisiinsa (sillä hän kuului aluksi piinattuihin henkilöihin). Kuultuaan tämän hän suri tapahtunutta ja sanoi itkien, että myös hukuttaminen ja ohdakepensaiden läpi juoksuttaminen kuuluivat hänen emäntänsä ja isäntänsä uhkailukeinoihin.⁶⁷

Seuraavaksi kuulustelija kysyi, eikö hänellä ollut ollut osaa piinattujen henkilöiden satuttamisessa. Hän sanoi, että saatuaan tietää, että hänen henkiolentonsa oli satuttanut heitä, hänelle tuli epäily siitä, että Paholainen saattoi tehdä niin hänen näköisensä. Kysymykseen, oliko hän käyttänyt kuvia ja neuloja tai okaita siinä tarkoituksessa, että satuttaisi jotakuta, hän sanoi, 'ei'. Hän sanoi kysyttäessä, että Paholainen ei ollut koskaan piinatessaan henkilöitä hänen näköisenä tehnyt niin hänen suostumuksesta. Kuulustelija kysyi myös, oliko hänen emännällään jotain voiteita. Hänen mukaansa kerran kun hänellä oli joku vaiva, hänen emäntänsä laittoi kipeään kohtaan vihertävää voidetta, jonka tämä oli hankkinut rouva Bassittilta, joka asui Linnissa. Kysymykseen, miltä voide haisi, hän vastasi 'pahalta'. Hän sanoi vielä kirjasta, että koskettuaan kerran sitä hän yritti laittaa sormensa toiselle riville, mutta sormi osui väkisin samaan kohtaan kuin ensimmäisellä kerralla. Tähän pappi Nicholas Noyes huomautti, että eikö hän pelännyt sen olevan Paholaisen kirja ennen kuin laittoi sormensa sille toistamiseen. Hän sanoi, ettei uskonut sen olevan hyvä kirja. Häntä pyydettiin tarkentamaan edellistä, jolloin hän sanoi, että 'petollinen kirja'.⁶⁸

Hänelle järjestettiin taas uusi kuulustelu, joka pidettiin usean viikon päästä edellisestä. Siinä hän palasi aluksi kirjakysymykseen sanoen, että miettimisen jälkeen hän on sitä mieltä, että hänen isäntänsä hänelle näyttämä kirja oli Paholaisen kirja, ja tämä lupasi hänen paranevan, jos hän koskettaisi sitä. Seuraavaksi häneltä kysyttiin, näkikö hän talossa mitään nukkeja, johon hän myönsi, että rouva Proctor piti kerran kankaista nukkea kädessään. Kysymykseen, muistuttiko nukke jotain henkilöä, hän vastasi, että oli varma siitä, että se oli tehty joko Ann Putnam nuorempaa tai Abigail Williamsia varten. Kuulustelija kysyi, mitä Mary upotti

67 SWP 135.3.

68 Ibid.

nukkeen, ja hän sanoi laittaneensa neulan nuken niskaan, kun hänen emäntänsä piti sitä kädessään. Kysyttäessä, oliko hän nähnyt muita nukkeja, hän sanoi aluksi, ettei luullakseen ollut nähnyt muita, mutta hetken päästä hän muistikin Mercy Lewisia esittävän nukken, joka rouva Parkerilla oli mukanaan, ja tämä sai hänet pistämään neulan nuken lantionseudulle. Hänen vankilassa ollessaan rouva Pudeator tuli hänen luokseen henkimuodossa ja tällä oli Mary Walcottin näköinen nukke sekä kepin palanen, ja hän joutui upottamaan sen nukken käsivarrenseudulle. Hän sanoi, että tämä sai nukken Proctoreilta.⁶⁹

Nähdessään rouva Parkerin tämä paljasti hänelle olleensa noita 12 vuotta. Pudeator puolestaan sanoi hänelle aiheuttaneensa kärsimystä James Cloycen lapselle. Hän kertoi nähneensä lisäksi Nursen, Cloycen ja Goodin lapsen, mutta vasta laitettuaan nimensä kirjaan. He varoittivat häntä koskaan sanomasta mitään tietoja heistä. Hän kertoi yhtäkkiä, että samana iltana kuin hän joutui vankilaan, rouva Corey ilmestyi hänelle ja hänen huitaistuaan tätä henkiolentoa hänen syliinsä putosikin hänen isäntänsä kuin tyhjästä. Isäntä sanoi hänelle, ettei hän näe tätä vaan oman varjonsa ja siinä mitä ketä tahansa teistä sanoo ei ole järkeä, sillä Paholainen riivaa teitä kaikkia ja asiaan liittyy vain muotoni. Tämä riivausaspekti Salemin noituustapauksissa on tärkeä tutkielmalleni ja käsittelen sitä enemmän seuraavassa luvussani John Halen ajattelun kautta. Hän kertoi sitten, että todellinen rouva Corey kävi hänen isäntänsä talossa ja sanoi hänelle, että yhtä hyvin häntä voidaan pitää noitana kuin tätä itseään. Tämä lisäsi, että lapset toisivat kaiken esiin. Kysyttäessä hän sanoi, että tämä tapahtui ennen kuin hän kosketti kirjaa, ja ennen kuin hänelle alkoi tulla kohtauksia.⁷⁰

Sitten herra Higginson ja John Hale tulivat saliin, ja kuulustelijan mainitessa Parkerin hän sai välittömästi pahan kohtauksen; toinnuttuaan siitä hän sanoi rouva Parkerin henkiolennon piinanneen häntä äsken. Myös rouva Pudeatorin mainitseminen aiheutti samanlaisen piinauksen. Hän kertoi, että rouva Parker oli paljastanut hänelle yhden kohtauksen aikana, että oli noitunut hänen sisarensa puhekyvyttömäksi sekä aiheuttanut Michael Chapleman -nimisen merimiehen kuoleman. Parker oli kertonut myös, että tämä mies kuoli siihen, että edellinen oli pistänyt jollain tätä kylkeen laivan ollessa satamassa. Rouva Pudeator henkimuodossaan puolestaan oli kertonut hänelle, että tämä oli syypää John Turnerin putoamiseen kirsikkapuusta aiheuttaen melkein miehelle kuoleman. Lisäksi Parker oli kertonut hänelle aiheuttaneensa kapteeni Pricen laivan haaksirikkoutumisen. Hän kuuli Pudeatorilta myös, että tämä meni virkamies Jonathan Corwinin talolle, koska aikoi noitua Corwinin hevosen estääkseen hänen lähtönsä kuulustelemaan syytettyjä. Myös George Burroughs, jonka

69 SWP 135.4.

70 Ibid.

henkiolento tuli myös hänen eteensä, kertoi, että tämä oli sitonut virkamies John Hathornin hevosen jalat ja yritti käyttää taikuutta hevosen lumoamiseen, mutta se ei toiminut eläimeen.⁷¹

Pudeator kertoi hänelle lisäksi, että oli syöttänyt miehelleen jotain ainetta, jonka seurauksena tämä sairastui ja myöhemmin heitti henkensä. Parker sanoi hänelle vielä vaikuttaneensa Orn-nimisen miehen pojan hukkumiskuolemaan satamassa sekä aiheuttaneensa John Searlen pojan kuoleman. Hän kuuli lisäksi Burroughsilta, että tämä oli syyllinen vaimonsa kuolemaan (useat muut piinatuista esittivät tämän saman kuultuaan sen Burroughsin henkiolennot).⁷²

Edward ja Sarah Bishop sekä Mary Esty antoivat yhteisen todistajanlausunnon, jossa kertoivat, että ollessaan Salemin vankilassa he kuulivat, kuinka Mary Warren sanoi monta kertaa, että virkamiehet voisivat yhtä hyvin esittää kysymyksiä Keyserin monta vuotta hermostuneisuudesta kärsineelle tyttärelle kuin kenelle tahansa piinatuista henkilöistä. Mary sanoi heidän mukaansa, että kun henkiolennot aiheuttivat hänelle kärsimystä, hän uskoi, että sadan henkilön hahmot näyttäytyivät hänelle, mutta asiaa ajateltuaan hän myönsi olleensa niin sekavassa tilassa, ettei itsekään tiennyt, mitä puhui. Hän kertoi heille myös, että kun hänen kohtauksensa meni ohi, hän ei ollut enää varma, oliko nähnyt yhtäkään henkiolentoa kohtauksensa aikana. Elizabeth Hubbard antoi julkilausuman, jonka mukaan Mary tuli hänen luokseen kirja mukanaan ja yritti saada häntä laittamaan kätensä sen päälle. Mary houkutteli häntä sanomalla, että mikäli hän tekisi niin, hän vapautuisi kärsimyksistä, ja lisäsi parantuneensa itse kosketettuaan kirjaa. Hän kieltäytyi, mihin Mary sanoi, että sitten hän ei pääsisi oireistaan ikinä. Hän vastasi tälle, ettei siltikään tekisi sitä, ja nimitti tätä ilkeäksi noidaksi. Hän kertoi myös, että kun hän oli laatimassa paperille tätä, Maryn ja jonkun toisen naisen henkiolennot ilmestyivät huoneeseen, ja Mary sanoi, että hänen mukanaan oli Bridgett Bishop.⁷³

Mary Warrenin kuulustelupöytäkirjat ovat poikkeuksellisen pitkiä, ja ne sisältävät paljon noituuteen liitettyjä piirteitä. Se, että hän sai ensimmäisessä kuulustelussaan vähän väliä kohtauksia, joiden välissä pystyi sanomaan muutamia sanoja, kertoo Maryn olleen tilanteessa harvinaisen stressaantunut. Hän oli aiemmin ollut piinattu henkilö, mutta parantunut oireistaan koskettamalla Paholaisen kirjaa. Kuulustelutilanne näytti aiheuttaneen sen, että hänen kohtauksensa palasivat. Pidän piinattujen kertomuksia henkiolentojen aiheuttamasta kärsimyksestä monitulkintaisina. Arvelen, että Mary saattoi kärsiä kuulusteluissaan myös

71 SWP 135.4.

72 Ibid.

73 SWP 135.5 ja 135.8.

omantunnon tuskista sen takia, että oli ryhtynyt syyttämään isäntäänsä ja emäntäänsä noituudesta. Se, että hänen kerrottiin vankilassa ollessaan puhuneen, että luuli nähneensä kohtauksensa aikana sadan henkilön hahmot ja että virkamiehet voisivat kuunnella yhtä hyvin Keyserin tytärtä, viittaa siihen, että hän ehkä halusi ilmaista epäsuorasti sen, että ei ollut valmis kantamaan vastuuta syyttämiensä henkilöiden kohtaloista.

Tuon tässä esiin David Harleyn pohdinnan, koska siinä esiintyy mielenkiintoisia seikkoja riivaus-käsitteestä (jota aion käsitellä laajemmin luvussa 4 Halen ajattelun yhteydessä) ja koska jos riivaus olisi alun perin ollut tyttöjen diagnoosi, muut henkilöt eivät olisi joutuneet tuomarin eteen vastaamaan syytöksiin noituudesta. Harley kirjoittaa, että antropologit ovat käyttäneet termiä 'riivaus' eri kulttuureissa esiintyvien ilmiöiden yhteydessä. Hän väittää, että kun historiantutkijat liittävät tutkimuksiinsa antropologien ajatuksia, niin se, mitä jälkimmäiset alun perin tarkoittivat, tuntuu jäävän epäselväksi. Hän jatkaa, että historiantutkijoiden tulisi ensiksi selvittää, mikä erottaa toisistaan demonista riivausta ja noituutta englantilaisessa kalvinistisessa ajattelussa, ja sitten vasta tehdä kulttuurienvälisiä huomioita. Hän painottaa lisäksi sen tärkeyttä, että tapahtumat, kuten Salemin noitahysterian, kokeneiden psykologiset selitykset ilmiölle ja historiantutkijoiden vastaavat eivät sekoitu toisiinsa. Hänen mukaansa se, että noituus ja riivaus nähtiin erillisinä ilmiöinä, oli tärkeää useissa noituustapauksissa ennen vuotta 1692 ja se vaikutti olennaisesti Salemin noitaioikeudenkäyntien lakkauttamiseen ja siihen, miten näitä tapahtumia selitettiin kriisin rauhoituttua.⁷⁴

John Proctor vanhempi, joka oli Marry Warrenin isäntä, päätyi teloitettavaksi. Samuel Parris kertoi todistajanlausunnossaan, että kuuli yhtenä päivänä Abigail Williamsin sanovan näkemälleen John Proctorin ilmestykselle, että tämäkin on siis tullut nipistämään häntä, kuten tämän vaimo teki aiemmin. Illalla Abigail joutui uudestaan tämän piinaamaksi niin, että löi ahdistuksessaan rintaansa. Ollessaan toisena päivänä kirjoituspuuhissa intiaani John, Abigail ja Mary Walcott tulivat taloon. Hän jatkoi kirjoittamista, mutta hänen huomionsa vei se, että sisääntulleet henkilöt alkoivat saada kohtauksia, joiden syyksi sanoivat paikalle ilmestyneen John Proctorin henkiolennon. Abigail sanoi näkevänsä Proctorin virkamiehen sylissä vaipuen kohtaukseen, ja Samuel ja muut kysyivät, oliko Mary Walcott, joka neuloi parhaillaan jotain, huomannut Proctorin, mutta tämä oli menettänyt kuulonsa ja puhekykynsä jatkaen kuitenkin käsityötään. Maryn toinnuttua tilastaan hän ilmoitti nähneensä sen, mitä Abigailkin. Sitten intiaani John huusi "rouva Cloyce, sinä vanha noita" saaden niin rajun kohtauksen, että

74 Harley 1996, s. 308–310.

neljällä miehellä oli vaikeuksia pitää häntä aloillaan. Samaan aikaan Mary sanoi, ollen täysin normaalissa tilassa, näkevänsä Proctorin, hänen vaimonsa ja rouva Cloycen. Johnia ja Abigailia pyydettiin lähtemään muualle, mutta Mary sai jäädä neulomaan Samuelin palatessa kirjoitustyönsä pariin, ja silti Mary valitti pian, että tunsu juuri rouva Cloycen nipistykseen.⁷⁵

Todistajanlausuntonsa lopussa Parris mainitsee huomautuksena, että Mary Walcott näki ensimmäisen kerran John Proctorin ja tämän vaimon vasta edellisiltana, kun kuulustelu oli ohi. Mary näki paluumatkalla Proctorin vaimon hahmon, joka liikkui hänen veljensä jäljessä melko pitkän matkan ennen katoamistaan. Toisessa huomautuksessaan Parris kertoo, kuinka kuultuaan Parrisin lukevan tämän laatimansa lausunnon järjestyksestä vastaavalle virkamiehelle Mary sanoi heti hätäntyneenä, että Proctor, tämän vaimo, rouva Nurse, rouva Corey, (tässä kohdassa asiakirjaa on repeämä, joka on hävittänyt ainakin seuraavan nimen alkuosan), Cloyce ja Goodin lapsi ovat täällä, ja jatkoi, että John Proctor uhkaa kuristaa tätä, minkä jälkeen tämä oirehti, kuin tätä olisi kuristettu.⁷⁶

Moni John ja Elizabeth Proctorin naapureista laati heitä auttaakseen vetoomuksen, jossa he ottivat esiin sen seikan, että joskus Saatana voi tekeytyä viattoman henkilön näköiseksi ja tehdä näin rikoksia ilman, että Jumala pyrkii estämään häntä, koska se voi olla yksi Jumalan toimintatapa. He sanovat, että viimeaikaisten tapahtumien takia heidän on pakko velvollisuudesta kristillisiä hyveitä kohtaan puhua heidän naapuriensa syyttömyyden puolesta. Heidän mukaansa koko sen ajan, kun he ovat tunteneet Johnin ja Elizabethin, he eivät ole koskaan kuulleet tai nähneet mitään ilkeyttä heidän naapureissaan. Vetoomuksessa on usean kymmenen ihmisen allekirjoitukset.⁷⁷

Joseph Pope antoi todistajanlausunnon, jonka mukaan hän oli kuullut John Proctorin sanovan, että tämä saisi Paholaisen lähtemään intiaani Johnista, jos herra Parris luovuttaisi jälkimmäisen tälle. Samuel Sibley todisti puolestaan, että rouva Nursen kuulustelun jälkeisenä aamuna hän jutteli John Proctorin kanssa kadulla: tämä sanoi hänelle muun muassa, että jos piinatut saisivat olla omissa oloissaan, Paholainen saisi pian kaikki kyläläiset noidikseen, ja nämä pitäisi pikemmin ruoskia. Tekstistä selviää, että tämä ei olisi halunnut piikansa Mary Warrenin osallistuvan Nursen kuulusteluun. Tämä sanoi todistajalle vievänsä piikansa kotiin ja karkottavan Paholaisen hänestä piiskaamalla. Tämä kertoi lisäksi, että kun hänen piikansa kohtaukset ilmenivät ensimmäistä kertaa, tämä vahti, että hän pysytteli lähellä rukkia

⁷⁵ SWP 107.1.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ SWP 107.6.

pelottelemalla häntä pieksemisellä, ja sitten hänelle ei tullut enää kohtauksia ennen seuraavaa päivää, jolloin tämä joutui lähtemään jonnekin.⁷⁸

Mary Walcott ja Elizabeth Hubbard todistivat, että 29. toukokuuta kun he olivat käymässä James Holtonin luona, tämä oli pahojen oireiden vallassa, ja sitten he näkivät, kuinka John Proctor ja hänen vaimonsa ja poikansa Benjamin olivat henkimuodoissaan tämän kimpussa puristaen käsillään tämän vatsaa. Pian nämä huomasivat tytöt ja rupesivat vuorostaan piinaamaan heitä, mikä jatkui melko pitkään. Samassa asiakirjassa Holton todisti, että heti kun nämä tytöt joutuivat piinauksen kohteeksi, hänen oma tilansa palautui normaaliksi.⁷⁹

John Proctor kirjoitti vankilassa vetoomuksen, jonka hän osoitti viidelle miehelle, joista yksi oli herra Mather (joko Increase tai Cotton, jotka molemmat kritisoivat henkilotoihin perustuvan näytön pätevyyttä oikeudessa). Vetoomuksessaan hän lähestyy näitä herroja, että he voisivat puuttua siihen, etteivät viattomat henkilöt joudu teloitettavaksi. Hän sanoo, että Paholainen on johtanut harhaan hallintomiehet, papit, tuomarit ja yleisesti ottaen myös muun väestönosan saaden nämä vihaamaan heitä, joiden tietää olevan syyttömiä ihmisiä. Hän mainitsee sen seikan, että äskettäin viisi ihmistä tunnusti olevansa noitia ja nyt nämä väittävät, että jotkut niistä, jotka eivät ole tunnustaneet, osallistuivat näiden mukana noitakokoukseen. Hän arvelee näiden väitteiden kumpuavan siitä, että tunnustuksen tehneet olivat heidän kanssaan ahtaassa vankilassa ja näiden oli sen takia helppo nimetä joitain heistä.⁸⁰

Hän kertoo, että kaksi tunnustaneista oli Carrierin poikia ja että nämä painostettiin tunnustamaan sitomalla nämä hankalaan asentoon, kunnes näiden nenistä vuoti verta. Tämä keino sai nämä kertomaan, että näiden äiti oli muuttanut nämä noidiksi mutta että nämä olivat olleet noitia vain vähän aikaa. Hänen mukaansa hänen oma poikansa William joutui samanlaisen painostuskeinon kohteeksi, jota olisi jatkettu vuorokauden ajan, ellei joku mukana olleista olisi säälin vuoksi saanut muita irrottamaan häntä köysistä. Hän vertaa tällaisia menetelmiä "paavillisiin julmuuksiin". Hän vetoaa lopuksi näihin herroihiin, että hän ja muut samassa tilanteessa olevat saisivat oikeudenkäyntinsä siirretyksi Bostoniin, ja jos se ei onnistu, että he yrittäisivät saada uudet oikeudenvirkamiehet Salemiin vanhojen tilalle. Hän pyytää lisäksi hartaasti, että jotkut, elleivät kaikki, kyseisistä herroista tulisivat seuraamaan näiden syyttömien oikeudenkäyntejä.⁸¹

78 SWP 107.7 ja 107.8.

79 SWP 107.18.

80 SWP 107.19.

81 Ibid.

John Proctorin noituustapauksessa pistää ensimmäisenä silmään, ettei häntä koskien ole säilynyt yhtään asiakirjaa kuulustelutilanteesta, mikä on outoa, koska hänet sentään teloitettiin noitana. Kirjallisten todistajankertomusten perusteella voi sanoa hänen olleen luonteeltaan helposti suuttuva: monet kuulivat hänen sanoneen, että syytösten esittäjiä pitäisi rangaista ruumiillisesti. Hän oli sitä mieltä, että he valehtelivat kuulustelijoille. Huomattavaa on myös, että Mary Walcott alkoi kärsiä Proctorin henkiolennon piinaamisesta vasta, kun hän oli nähnyt hänet hänen kuulustelussaan, ja hän oli sitä ennen tuntematon (ainakin ulkonäöltään) Marylle. Voidaan kysyä, miksi Proctorin näkemisestä seurasi Marylle, että tämä alkoi piinata myös häntä. Jos syytetty piinasi aluksi vain yhtä tai muutamaa henkilöä, mikä motivoisi häntä ryhtymään piinaamaan vielä muita henkilöitä? Hänen naapurinsa kertoivat pitäneensä häntä aina kunnollisena ihmisenä, joka ei riidellyt koskaan heidän kanssaan, ja tämä seikka ei tue sitä, että hänellä olisi motiivi satuttaa vieläpä hänelle itselleen täysin vieraita ihmisiä, kuten Mary Walcottia.

3 John Hale: miten ratkaista vaikea noituuden ongelma?

Tässä luvussa aion tarkastella sitä, millaisena John Hale näki noituuden luonteen. Käytän tässä tehtävässä hyödynseni hänen teostaan, *A modest enquiry into the nature of witchcraft* (1702). Hän sai kirjoitustyönsä päätökseen jo 1697, mutta teos julkaistiin vasta hänen kuolemansa jälkeen. Teoksen esipuheen kirjoitti Salemin kaupungissa toimiva pappi John Higginson⁸². Tuon esiin myös Salemin noitahysterian käynnistäneitä tapahtumia, jälleen tarinallisesta näkökulmasta.

John Hale (1636–1700) syntyi Uuden Englannin Charlestownissa, Massachusettsissa. Jo 12-vuotiaana hän sai kosketuksen noituusilmiöön, kun charlestownilainen Margaret Jones tuomittiin noituudesta kuolemaan 1648. Hale kävi Harvard Collegea valmistuen sieltä 1657, ja 1664 hän meni naimisiin ensimmäisen kerran Rebecca Byleyn kanssa ja muutti Salemin lähellä⁸³ sijaitsevaan Beverly-nimiseen kylään, jossa toimi opettajana kirkossa. Vuonna 1667 hän sai Beverlyn papin viran. Johnin ja Rebeccan perheeseen syntyi kaksi lasta. Heidän tyttärensä Rebecca eli vain 15-vuotiaaksi, ja vähän myöhemmin Johnin vaimo kuoli vuonna 1683. John meni vuoden kuluttua kuitenkin uudestaan naimisiin Sarah Noyes'n kanssa: tämä

82 Godbeer 1992, s. 224.

83 Boyer ja Nissenbaum 1974, s. 38.

oli newburylaisen pastori James Noyes'n tytär ja Salemissa toimivan toisen papin Nicholas Noyes'n serkku. Tästä avioliitosta syntyi neljä lasta. Halen ura pappina Beverlyssa kesti yli 30 vuotta, kunnes hän vuonna 1700 kuoli.⁸⁴

Halella oli huomattava osa Salemin vuoden 1692 noituuskriisissä. Kun Salemin kylän uusi pappi, pastori Samuel Parris astui virkaansa 1689, Hale oli paikalla tilaisuudessa. Kun yhdeksän- ja yksitoistavuotiaat tytöt Betty Parris ja hänen serkkunsa Abigail Williams joutuivat ensimmäistä kertaa noituuden kohteeksi talvella 1692, Samuel Parris pyysi apua muun muassa Halelta. Muiden joukossa Hale neuvoi Parrisia rukoilemaan ja paastoamaan ja miettimään vasta sitten, mitä tekisi asian suhteen. Mutta nähtyään, miten tytöt oireilivat, Hale vakuuttui siitä, että nämä noituussyytökset tulisi viedä oikeussaliin.⁸⁵

Tuon tässä kappaleessa esiin sen, että Hale keskusteli henkilökohtaisesti joidenkin Salemissa noituudesta syytettyjen henkilöiden kanssa. Noituuspaniikin saadessa yhä suuremmat mittasuhteet Hale meni kuuntelemaan uhrien ja syytettyjen kuulusteluita, rukoili ihmisten kanssa, jotka osallistuivat oikeudenkäynteihin, kirjasi paperille, mitä oli nähnyt ja kuullut, sekä antoi todistajanlausunnon koskien kahta hänen seurakuntansa jäsentä. Heinäkuussa 1692 Hale meni keskustelemaan Salemin vankilassa pidetyn Ann Fosterin kanssa, joka oli tunnustanut olevansa noita, ja tämä kertoi hänelle, että noidat kokoontuivat pitämään eväsretkiä ja että pelkäsi pastori George Burroughsia ja Martha Carrieria (joita tämä nimitti helvetin kuninkaaksi ja kuningattareksi), koska heidän näköisensä aaveet olivat esittäneet tälle tappouhkauksen. Hale joutui myös kokemaan noituuspaniikin yllättävyyden, kun wenhamilainen Marry Herrick keskustelussa pastori Joseph Gerrishin ja Halen kanssa väitti Halen vaimon Sarahin piinanneen häntä henkiolentona. Tämä tapahtui marraskuussa 1692.⁸⁶ Kuitenkin Sarahin tiedettiin Beverlyn asukkaiden keskuudessa olleen hyvätapainen ja kunniallinen nainen, joten hän ei koskaan joutunut virallisesti syytteeseen noituudesta⁸⁷. Edellisestä johtuen monet historian tutkijat uskovat Halen ruvenneen tästä lähtien suhtautumaan kriittisesti kyseisiin oikeudenkäynteihin.⁸⁸

Halen teoksen lisäksi Salemin noitaoikeudenkäynneistä kirjoitettiin muitakin silminnäkijäkuvauksia. Varhaisimman niistä kirjoitti Salemin kylässä aiemmin pappina toiminut Deodat Lawson, kun noitahysteria oli vasta alkanut. Hän antoi kuvaukselle nimeksi *A brief and true narrative* ja kertoo siinä syytteitä esittäneiden henkilöiden kokemista

84 Hale Farm. <https://saalemwitchmuseum.com>

85 Ibid. ja Hale 1702 luku II, s. 23.

86 Ibid.

87 Young 2002, John Hale. Primary Research through the History of Beverly.

88 Hale Farm. <https://saalemwitchmuseum.com>; ks. esimerkiksi Baker 2014, s. 140.

erikoisista oireista suhtautuen heihin ymmärtäväisesti. Lokakuun alussa 1692 Thomas Brattle puolestaan laati tapahtumista kirjeen, jonka tarkoitti pienen tuttavapiirin luettavaksi ja jossa hän tuo ilmi vastustavan kantansa Salemin noitaoikeudenkäynteihin pyrkien osoittamaan hallintomiesten hyväuskoisuuden, oikeudenkäytön virheellisyyden ja noitasyytöksiä esittäneiden henkilöiden harhakuvitelmat. Hän oli katsomassa muutamaa oikeudenistuntoa.⁸⁹ Hän toimi kauppiana, oli varakas, kuului Royal Societyyn sekä arvosteli toistuvasti puritaanien johtoon kuuluneita miehiä⁹⁰. Myös bostonilainen kauppias Robert Calef kirjoitti Salemin tapahtumista selonteon, ja hänen näkökulmansa oli niin ikään epäillä syyttäjien kertomuksia. Tämä *More wonders of the invisible world* -teos sai materiaalinsa hänen omista havainnoistaan ja muiden kertomista tiedoista, ja se julkaistiin 1700.⁹¹

Seuraava Bakerin pohdinta osoittaa, että Halen teoksen kohtalona oli jäädä Calefin Salem-tulkinnan varjoon, vaikka Halella oli läheisempi suhde itse noitahysterian tapahtumiin. Baker vertailee Halen ja Calefin teosten saavuttamaa suosiota: vaikka edellisessä esiintyy syvällisiä ja perusteltuja argumentteja, jälkimmäinen täytti paremmin kysynnän. Siinä missä Halen teoksesta ilmestyi vain yksi uusintapainos ennen 1900-lukua, Calefin ajatukset levisivät sen ansiosta, että englantilainen pappi Daniel Neal käytti niitä teoksessaan *History of New England* (1720). Siitä huolimatta, että Neal arvosti Cotton Matherin, joka kannatti vakaasti Salemin noitaoikeudenkäyntejä, korkealle, Calefin näkemys Salemin oikeustoimista tulee esille läpi hänen teoksensa. Koska hän oli vain yksi niistä myöhemmistä kirjoittajista, jotka käsittelivät aihetta tukeutuen Calefin välittämään kuvaan noitaoikeudenkäynneistä, tämän näkemys omaksuttiin seuraavaksi 300 vuodeksi Salemin oikeusprosessien pääasialliseksi historiaksi.⁹²

Kerron seuraavaksi siitä, miten tapahtumat lähtivät etenemään Salemin kylässä, koska se havainnollistaa Salemin noitahysterian syntyä. Kaksi tyttöä, Betty Parris ja Abigail Williams, jotka kärsivät talvella 1692 erikoisista oireista, saivat vaivoihinsa erilaisia yrttijuomia, mutta ne eivät kuitenkaan auttaneet ongelmaan. Heillä oli säpsähdyksiä ja kouristuksia, ja he puhuivat kokoajan pakonomaisesti. Abigaililla oli päänsärkyä, ja molemmat valittivat ikävää kipua ja äkillisiä pistosmaisia tunteita ja olivat peloissaan tilastaan. Toisinaan kovan paniikin takia he luhistuivat maahan tai kouristuivat jäykkiin asentoihin haukkoen ilmaa, kykenemättä puhumaan. Parrisin perhe, jonka luona tytöt asuivat, kutsui taloon vuorotellen eri lääkäreitä,

89 Ray 2015, s. 10.

90 Gasser 2017, s. 125.

91 Ray 2015, s. 10.

92 Baker 2014, s. 228; Durrant ja Bailey 2012, s. 134–135.

eikä heistä ollut apua, ennen kuin viimein yksi lääkäri (jonka arvellaan olleen William Griggs) oli sitä mieltä, että tytöt olivat joutuneet noituuden uhreiksi.⁹³ Wolfgang Behringer kirjoittaa, että se, että ihmiset uskovat noitien olevan olemassa, riittää aiheuttamaan heissä tietyissä olosuhteissa psykosomaattista kipua ja oireilua⁹⁴. Kun noitapaniikki leviää yhteisössä, näyttää loogiselta, että pelon kasvaessa psykosomaattiset oireet pahenevat ja niitä ilmenee yhä uusilla ihmisillä.

Tuon seuraavaksi esiin ratkaisevan hetken, jolloin tytöt kertoivat ensimmäistä kertaa henkiolentojen aiheuttavan heille kipuja. Myös Parrisien naapurit uskoivat, että tytöt kärsivät noituudesta. Mutta Parrisit malttoivat mielensä ja kokeilivat rukouksen apua sen sijaan, että olisivat lähteneet asian kanssa oikeuteen. Vain muutama vuosi aiemmin oli Bostonissa sattunut tapaus, jossa Goodwinnin perheen lapset joutuivat noituuden kohteeksi. Lapset syyttivät tuolloin vanhaa naista, joka tunnusti oikeudessa olevansa noita ja lisäksi näytti oikeussalissa, miten hän käytti taikamenetelmiä. Seuraavana päivänä Betty ja Abigail, sen jälkeen kun perheen palvelija Tituba oli kokeillut heihin vastataikaa, jollaiset perustuivat kansanuskomuksiin, voivat entistä huonommin ja sanoivat, että he näkivät jonkinlaisten ihmishahmojen 'nipistävän' ja lyövän heitä. Nyt tytöt tiesivät, mikä aiheutti heille kipuja. Samana päivänä kriisi alkoi leviämään, kun kaksi uutta tyttöä rupesi oireilemaan samalla lailla: he olivat Ann Putnam ja Elizabeth Hubbard, joka oli lääkäri Griggsin sukulainen. He asuivat yli mailin etäisyydellä Parrisin pappilasta, ja kumpikin eri suunnissa siitä. Merkittävää oli, että Bettyn kanssa samassa paikassa asuvat tämän veli ja sisar säästyivät noituuden vaikutuksilta.⁹⁵

Siirryn nyt erittelemään John Halen noituustutkielman sisältämiä ajatuksia. Hän kirjoittaa teoksensa johdannossa seuraavasti:

Ja Saatanan pahuuksien mysteerien joukossa tämä noituus on yksi hankalimmista selvittää ihmisten keinoin; kuten selviää oppineiden ja pyhien miesten suurista pyrkimyksistä saada sen salaisuudet selville ja siitä, että heidän välillä on suuria erimielisyyksiä niiden sääntöjen suhteen joiden avulla tuoda päivänvaloon nämä pimeyden salatut teot.⁹⁶

Tämä osoittaa, kuinka uudella ajalla vallitsi erilaisia näkökantoja noituusilmiöstä. Toiset pitivät noituutta suurempana uhkana kuin toiset. Enemmistö noituudesta kirjoittaneista

⁹³ Roach 2004, s. 18.

⁹⁴ Behringer 2004, s. 7.

⁹⁵ Roach 2004, s. 18–19.

⁹⁶ Hale 1702, s. 8–9. Sitaattien käännökset ovat omiani, ellen toisin mainitse.

kuitenkin oli sitä mieltä, että noitua oli todella olemassa. Monissa tutkielmissa yritettiin todistaa tämä. Mitkä olivat sitten Halen syyt noitatutkielmaansa kirjoittamiselle? Johdannossaan hän puolustelee sitä, miksi ryhtyi tähän työhön⁹⁷. Hän kirjoittaa, että Jumala salli Paholaisen hyökätä Salemin kimppuun ennen kokemattomalla tavalla. Hän jatkaa, että se johti ihmisten pidätyksiin ja tuomioihin noituusrikoksesta ja että myöhemmin vapautettiin henkilöitä, jotka "eivät olleet vähemmän vastuullisia sellaiseen syytteeseen." Hän pitää edellistä osoituksena siitä, että yhteisössä ei nähty asioita tarpeeksi selvästi ja että oikeudenmenettelyissä oli tehty ylilyöntejä puoleen jos toiseen. Näiden syiden vuoksi Hale oli sitä mieltä, että Salemin tapahtumista oli velvollisuus kertoa yhteenvedon muodossa, mikä valistaisi jälkipolvia ja auttaisi "välttämään ne karit, jotka ruhjoivat meitä, ja joista täpärästi selvisimme haaksirikkoutumatta".⁹⁸

Seuraavasta tekstipätkästä selviää, että Halea motivoi ryhtyä kirjoittamaan Salemin tapahtumista tarve saada niistä peittelemätön selonteko ja se riski, että muussa tapauksessa joku kirjoittaisi niistä myöhemmin asenteellisesti. Hale koki velvollisuudekseen tehdä itse tämän tehtävän, mutta vasta odotettuaan viisi vuotta, että joku asiantuntevampi henkilö olisi ryhtynyt siihen, mitä ei tapahtunut. Hän ajatteli lisäksi, että tapahtumista olisi mieluummin kerrottava rehellisesti kuin ei ollenkaan, eikä hän halunnut, että joku kirjoittaisi myöhemmin Salemin noitapaniikista ennakkoluuloisesti tai puolueellisesti. Hän kertoo osallistuneensa useisiin noituuskuulusteluihin ja -oikeudenkäynteihin ja tunteneensa joitain niistä henkilöistä, jotka joutuivat noituuden uhreiksi sekä ennen Salemin noitahysteriaa että sen aikana, millä hän myös oikeuttaa asemaansa näistä tapahtumista kertojana. Hale puhuu myös siitä, kuinka oppi nuorena uskomaan suurimpaan osaan niistä periaatteista, joita pitää tässä tutkielmassa riskialtteina, kun niitä soveltaa käytännössä.⁹⁹ Tällä kommentilla hän viittaa selvästi periaatteisiin, joita joutui miettimään vaikeissa olosuhteissa, noitahysterian aikana. Hän jatkaa, että koska hän kunnioitti vanhempia, oppineita ja arvostelukykyisiä henkilöitä ja luotti vaistomaisesti heihin, hän omaksui heidän periaatteensa koskien näitä asioita¹⁰⁰. Hän rupesi kyseenalaistamaan näitä periaatteita, koska hänen havaintonsa Salemin tapahtumista eivät tukeneet tarpeeksi niitä. Hän tuo ilmi surunsa siitä, että kuolemanrangaistuksia määrättäessä tehtiin todennäköisesti osittain virheitä ja että oli itsekkin mukana tukemassa noitaioikeudenkäyntejä, jotka tuottivat kärsimyksiä viattomille.¹⁰¹

97 Hale 1702, s. 9.

98 Ibid.

99 Ibid., s. 9–10.

100 Ibid., s. 10.

101 Ibid., s. 10–11.

Hale ajattelee, että Paholainen voi antaa jollekin henkilölle kyvyn tehdä yliluonnollisia asioita, kuten seuraavasta otteesta ilmenee. Hale kuitenkin haluaa varoittaa, että ei mentäisi niin pitkälle toiseen laitaan, että ruvettaisiin kiistämään sellaisten henkilöiden olemassaolo, jotka saavat Paholaiselta kykyjä salaiseen tietoon tai ihmetekoihin – hänen mukaansa tällaisiakin mielipiteitä on esiintynyt. Hän sanookin esittävänsä tutkielmansa loppupuolella oman todistuksensa sille, että edellä kuvatulaisista henkilöistä on olemassa, mutta toteaa samalla, että asian on jo todistanut englantilainen teologi William Perkins (1558–1602)¹⁰² noituusteoksessaan. Hän ei kuitenkaan jaa kaikkia Perkinsin käsityksiä noituudesta.¹⁰³ Hale oli näin ollen vakuuttunut siitä, että Paholainen vaikutti maanpäällä ja teki sopimuksia joidenkin ihmisten kanssa. Johdantonsa lopussa Hale vetoaa Jumalaan: "toivoen Hänen armoaan Jeesuksessa Kristuksessa, että Hän antaisi anteeksi lapsiensä virheet näinä pimeyden päivinä; ja antaisi meidän taistella Saatanaa vastaan hengellisillä aseilla varustettuna Jumalan täydellä puolustuksella"¹⁰⁴. Hän on myös toiveikas siinä mielessä, että uskoo ihmisten oppivan jotain hyödyllistä Saatanan piinattua Salemia¹⁰⁵.

Seuraavan tekstipätkän perusteella voidaan sanoa, että Hale uskoi ajalleen tyypillisesti paholaisten eli demonien omaavan tietoja ihmisten pyrkimyksistä ja toiveista sekä toisaalta heikkouksista. Ensimmäisen lukunsa alussa Hale sanoo Raamattuun tukeutuen, että maailmassa on paljon paholaisia, joilla on sellaisia ominaisuuksia, kuten aktiivisuus, nopeus ja läpäisevyys. Ne ilmenevät henkimuodossa ja liikkuvat kaikkialla tietäen kaikki asiat, joita ihmiset tekevät, myös paljon heidän sisäisistä ajatuksistaan. Hän on kuitenkin sitä mieltä, että tällaisten pahojen henkien voima, vaikka onkin suuri, ei vastaa hyvien enkelien voimia. Hän kirjoittaa Paholaisen vihaavan ihmistä ja juonivansa hänen epäonnekseen tavoitteenaan hänen sielunsa pilaaminen. Hale pitää yhtenä Saatanan juonista ihmisen houkuttelua luottamaan häneen, jotta nämä joutuisivat hänen vangeikseen taikuuden, lumousten ja ennustusten kautta. Hän viittaa Raamattuun, jossa kristityille kerrotaan tästä Saatanan käyttämästä keinosta. Jos ihminen lankeaa edellä kuvattuun houkutukseen, Hale sanoo, hän syyllistyy silloin noituuteen.¹⁰⁶ Tässä Hale puhuu diabolisesta noituudesta, jonka olen selittänyt johdannossa.

Mitä Hale ajatteli noituustapauksista, joita ilmeni hänen asumassaan siirtokunnassa ennen vuotta 1692? Seuraavaksi Hale kertoo noitaoikeudenkäynneistä, joita järjestettiin Uudessa Englannissa silloin tällöin ennen Salemin noitapaniikkia. Ensimmäinen

102 Elmer 2016, s. 4.

103 Hale 1702, s. 11–12.

104 Ibid., s. 12.

105 Ibid.

106 Ibid., luku I s. 13–14 ja 16.

noituusoikeudenkäynti pidettiin 1648 yhden charlestownilaisen naisen ollessa syytettynä. Epäilykset häntä vastaan heräsivät, kun hän oli ensin riidellyt naapuriensa kanssa ja sen jälkeen näiden eläimille sattui jotain pahaa. Lisäksi naapurit uskoivat tämän naisen noituneen joitain heidän esineitään, ja kun he olivat polttamassa niitä, nainen ilmestyi paikalle ja näytti tietävän jotain asiasta.¹⁰⁷ Tämä oli se tapaus, jossa silloin 12-vuotias Hale oli paikalla naisen teloituksessa. Ennen teloitusta häntä yritettiin saada tunnustamaan ja katumaan, mutta hän vakuutti kerta toisensa jälkeen, ettei ollut syyllistynyt noituuteen¹⁰⁸. Seuraavaksi joku paikalla olijoista vihjasi, että Jumala saattoi rangaista häntä epäsuorasti tällä tavalla jostain hänen aikaisemmin tekemästään rikoksesta. Sama henkilö kysyi, eikö hän ollutkin monta vuotta sitten varastanut joltain, johon nainen sanoi tehneensä niin, mutta piti sitä asiana, jota oli katunut ja saanut anteeksi Jumalalta. Hän painotti, ettei hänellä ollut mitään tekemistä noituuden kanssa.¹⁰⁹

Seuraavasta otteesta käy ilmi, että uudella ajalla ajateltiin, että Paholainen saattoi huijata ihmistä tekeytymällä jonkun tämän ihmisen tunteman henkilön näköiseksi yrittäen houkutella häntä puolelleen. Hale kertoo myös mielenkiintoisesta noituustapauksesta Springfieldissä, mutta ei mainitse milloin se tapahtui. Siinä syytetty nainen tunnusti tutustuneensa läheisesti Saatanaan. Hänen lapsensa oli kuollut, ja hän kaipasi lastaan haluten nähdä hänet uudestaan. Pitkän ajan kuluttua hänen sänkynsä viereen ilmestyi hänen lapsensa, joka oli tosiasiassa Paholainen lapsen hahmossa, jutellen hänelle. Lapsi pyysi saada tulla hänen viereensä nukkumaan, mihin nainen suostui sinä yönä ja monina seuraavina öinä, ja tämän vuoksi hän joutui Saatanan houkuttelemaksi ja muuttui noidaksi.¹¹⁰ Carol F. Karlsenin mukaan noita edusti puritaaneille samaan aikaan varoittavaa tapausta, jota vasten kunniallinen nainen määriteltiin, sekä keskeistä haastetta, kun käsiteltiin pahan ongelmaa ja pohdittiin sille selityksiä¹¹¹.

Kerron seuraavaksi niistä periaatteista, joita noudatettiin noituuden paljastamisessa, sillä Hale arvosteli niitä teoksessaan. Hale listaa seuraavaksi ne periaatteet, joiden avulla aikaisemmin tultiin siihen tulokseen, että henkilö oli syyllistynyt noituuteen. Ensimmäisen mukaan Paholainen ei voi tehdä itseään viattoman ihmisen näköiseksi, kun hän saa aikaan vahinkoa ihmisten keskuudessa. Sillä siinä tapauksessa Jumala tekisi maallisen oikeudenkäytön mahdottomaksi, kun syyttömät saisivat rangaistuksen asioista, joihin heidän

107 Hale 1702 luku I s. 17.

108 Ibid.

109 Ibid.

110 Ibid., luku I s. 19.

111 Karlsen 1989, s. 181.

näköisensä hahmot ovat syyllistyneet. Toinen periaate sanoo: koska noituus on tavallinen rikos, kaksi todistajaa tälle rikokselle saadaan, kun yksi todistaja on nähnyt yhden noituuden teon ja toinen todistaja jonkun toisen tällaisen teon saman henkilön suorittamana. Kolmannen periaatteen nojalla Paholaisen merkit, joita etsittiin epäiltyjen kehoista, kävivät ainakin vahvasta olettamuksesta, että henkilö oli tekemisissä noituuden kanssa.¹¹² Uskomus, että Paholaisen merkki ilmestyi jokaiseen noitaan symboloiden heidän liittoaan Paholaisen kanssa, oli yleinen noitavainojen aikakaudella. Tällainen merkki saattoi ilmetä erilaisissa muodoissa, ja kun noituusepäily kohdistui johonkin henkilöön, lähes mikä tahansa poikkeava kohta, arpi tai kauneusvirhe saattoi osaltaan johtaa syyllisyyden varmistamiseen.¹¹³ Halen mukaan seuraavaan periaatteeseen luotettiin paljon: jos noiduttuna pidetty esine hävitettiin tulella ja juuri silloin epäilty henkilö käveli paikalle, henkilön ajateltiin olevan noita. Viimeinen viides periaate kuuluu: jos naapurit kävivät keskenään vihasen sanojenvaihdon ja sen jälkeen toiselle osapuolelle koitui vastoinikäymisiä, tämä tavallisesti johti noituusepäilyn vahventumiseen tapauksessa.¹¹⁴

Hale näyttää kohdanneen monia noituustapauksia elämänsä eri vaiheissa. Hän kertoo tapauksesta, joka sattui noin 16 tai 17 vuotta kirjoitushetkestä: siinä newburylainen nainen todettiin oikeudenkäynnissä ensin syylliseksi noituuteen, mutta kuvernööri Simon Bradstreet ja jotkut virkamiehistä päästivät hänet vapaaksi. He eivät hyväksyneet sitä, että syyllisyys pohjautui hänen näköisensä haamun rikollisiin tekoihin. Tämän jälkeen nainen sai palata kotiinsa miehensä luo. Hänen miehensä kutsui joitain pappeja (Hale yhtenä heistä) kotiinsa keskustelemaan vaimon tilanteesta. He tulivat siihen tulokseen, että vaimo käyttäytyi puhuessaan hyvin kristillisellä tavalla vakuuttaen, ettei ollut syyllistynyt noituuteen. Hale ja muut papit eivät kenneet sanomaan, oliko hänellä tekemistä noituuden kanssa vai ei, ja sen takia he ottivat asiassa humaanimman kannan. Sitten tämä nainen sairastui vaipuen synkkyyteen ja hengelliseen ahdistukseen, minkä takia eräs ystävä päätti keskustella hänen kanssaan vakavasti aiemmin esitetystä syytöksestä. Hän toisti olevansa syytön ja kertoi, että hänen tilanteensa sai alkunsa siitä, kun hän oli vangittuna ollessaan puhunut ja käyttäytynyt kiivaasti ja estottomasti loukaten sanoillaan Jumalaa, koska katsoi joutuneensa väärin perustein kärsimään. Ennen kuolemaansa hän rukoili Jumalalta anteeksiantoa ja toivoi pelastusta Kristuksessa.¹¹⁵

112 Hale 1702 luku I, s. 20–21.

113 Durrant ja Bayley 2012, s. 61.

114 Hale 1702, luku I, s. 21.

115 Ibid., s. 21–22.

Kerroin Parrisin talossa asuvista, oudosti oireilevista tytöistä jonkin verran jo tämän luvun alussa, mutta laajennan tässä tapahtumien kulkua kevättalvella 1692. Toisen lukunsa Hale aloittaa kertomalla tapahtumista, jotka edelsivät Salemin noitapaniikin puhkeamista. Palvelija Tituban ja hänen miehensä tekemä vastataika, jonka he suorittivat kysymättä lupaa isäntäparilta, koostui siitä, että he sekoittivat yhteen sairailta tytöiltä ottamaansa virtsaa ja jauhoja ja leipoivat ja paistoivat niistä kakun¹¹⁶. Sitten he syöttivät kakun koiralle uskoen tällä keinolla paljastavansa tytöt noituneen henkilön (tämä perustui siihen, että tämäntyyppisen vastataian oletettiin satuttavan syyllistä noitaa)¹¹⁷. Tästä seurasi ainoastaan huonompaa, sillä tytöt rupesivat jonkin ajan päästä valittamaan Tituban nipistävän, pistävän ja piinaavan heitä ja näkevänsä hänet henkimuodossa eri puolilla taloa; kuitenkin heidän lisäksi kukaan muu ei nähnyt Titubaa henkimuodossa¹¹⁸.

Seuraavasta otteesta ilmenee, että tyttöjen tilanne oli Samuel Parrisin mielestä niin vaikea, että siitä oli pakko kertoa pienelle joukolle kylän miehiä, jotta he voisivat neuvotella, mitä asiassa tulisi tehdä. Halen mukaan tyttöjä kohtaan hyökkäsivät näkymättömät voimat ja he oireilivat rajusti: heidän kätensä, niskansa ja selkänsä vääntyivät eri suuntiin ja palasivat välillä normaaliin asentoon. Silminnäkijöistä vaikutti siltä, että tytöt eivät voineet itse saada aikaan näitä vääntymisiä ja että niiden syynä ei voinut olla mikään epilepsiakohtaus tai luonnollinen sairaus. Välillä tytöt näyttivät olevan kuin muissa maailmoissa, he eivät pystyneet puhumaan ja vaikuttivat tukehtuvansa, mikä olisi "voinut saada paatuneimmankin henkilön tuntemaan sääliä heitä kohtaan". Samuel Parris päätti tilanteen vakavuuden vuoksi kutsua kotiinsa joitain salemilaisia miehiä, jotka tiesi luotettaviksi, ja lähialueen pappeja (Rayn mukaan nämä olivat todennäköisesti Hale ja Noyes¹¹⁹) tarkoituksenaan neuvotella, mitä asialle pitäisi tehdä. Kun he olivat koolla, he kyselivät pitkään tytöiltä näiden tilanteesta, minkä jälkeen he vakuuttuivat tyttöjen oireiden ylikuonnollisuudesta.¹²⁰

Seuraavan Rayn pohdinnan nojalla voidaan sanoa, että Paholainen oli tavalla tai toisella päässyt tunkeutumaan salemilaisten keskuuteen. Ray kirjoittaa, että näiden miesten oli saatava selville, kärsivätkö tytöt siitä, että Paholainen oli riivannut heidät itse vai siitä että heihin oli käytetty noitakeinoja. Edellisen ollessa kyseessä tyttöjä tultaisiin syyttämään siitä, että he olivat päästäneet Paholaisen lähelleen, jos taas jälkimmäinen oli totta, siitä voitaisiin syyttää joitain kyläläisiä, jotka olivat sekaantuneet noituuteen satuttamistarkoituksessa. Riippumatta

116 Hale 1702 luku II, s. 23.

117 Roach 2004, s. 18.

118 Hale 1702 luku II, s. 24.

119 Ray 2015, s. 26.

120 Hale 1702 luku II, s. 24–25.

siitä, kumpi vaihtoehto oli kyseessä, hoidoksi suositeltiin tavallisesti ahkeraa rukoilemista, hengellistä neuvontaa, paastoamista ja Raamatun lukemista.¹²¹ Tyttöjen tilanne oli siten kaksinverroin tukala: he kärsivät tuskallisista oireista ja sen lisäksi he joutuivat pelkäämään joutuvansa itse vastaamaan yhteisölle, mikäli aikuiset tulisivat siihen tulokseen, että he olivat antaneet Paholaisen yllättää itsensä.

Paastoa käytettiin 1600-luvun Uudessa Englannissa katumusmielessä sekä yksityisesti että kollektiivisesti, kuten seuraavasta otteesta selviää. Parrisin luona kokoontuneet miehet keskustelivat tapahtumista myös Tituban kanssa, joka kertoi leiponeensa kakun ja lisäsi, että hänen emäntänsä hänen synnyinmaassaan osasi tehdä taikoja. Tituba oli oppinut emännältään, miten noita voidaan paljastaa ja miten suojautua joutumasta loitsujen kohteeksi, mutta kielsi olemasta itse noita. Vähän ajan kuluttua tästä neuvottelusta Parrisin luona järjestettiin lukuisia paastoja, aluksi Parrisin kodinpiirissä ja myöhemmin julkisesti Salemin kylässä. Mutta tieto epäilyistä noituudesta ei pysynyt kauan pienessä piirissä, vaan tiedon levittyä myös muiden alueiden seurakunnat alkoivat järjestää paastoja Salemin tueksi. Lopulta pidettiin yksi yleinen paasto, joka koski kokonaista siirtokuntaa: sen toivottiin saavan Jumalan laittamaan Saatanan kuriin.¹²² Paastopäivän viettäminen katkaisee ihmisen normaalin toimimisen merkiten poikkeustilaa, ja se voidaan nähdä samanlaisena varotoimena kuin huonon enteen vuoksi jonkun tapahtuman siirtäminen myöhemmäksi. Molemmilla yritetään estää jotakin ikävää asiaa tapahtumasta: edellisessä se on noituuden paheneminen, jälkimmäisessä tapahtuma, joka ei onnistu niin kuin pitäisi, kuten huono taistelumenestys.

Esitän tässä Bernard Rosenthalin mielenkiintoisen havainnon koskien Tituban jälkimainetta, joka osoittaa, että Salemin noitahysteriaan liitetyt spekulatiot voivat synnyttää vääristymiä. Rosenthal kirjoittaa Titubasta ja historian tutkimuksesta, että Charles Wentworth Upham esitti hypoteesinaan teoksessaan *Salem witchcraft* (1867), että Parrisin talossa olisi pidetty tapaamisia, joihin osallistui pääosin toisensa tuntevia nuoria tyttöjä sekä orjat Tituba ja hänen miehensä John, ja näissä tapaamisissa harrastetut asiat johtivat myöhemmin noituuden puhkeamiseen yhteisössä. Hän väittää, että tästä hypoteesista sai alkunsa tarinaperinne, jonka jossain vaiheessa hypoteesi ja tosiasia menivät sekaisin, ja niin Tituban todella uskottiin järjestäneen tällaisia tapaamisia. Hänen mukaansa Salemin noitaoikeudenkäynteihin ja tapahtumiin liittyvissä lähteissä ei kertaakaan vihjata, että Tituba olisi ollut noituus- tai voodootarinoiden kertoja. Halen kirjoitettua noituustutkielmassaan kahdesta ennustamistapauksesta Salemissa osa myöhemmin aiheesta kirjoittaneista henkilöistä yhdisti

¹²¹ Ray 2015, s. 26.

¹²² Hale 1702 luku II, s. 25–26.

ne Titubaan, vaikka Hale itse ei sanonut mitään tämänsuuntaista.¹²³ Kyseinen ennustaminen tapahtui siten, että kananmunan valkuainen valutettiin lasiin, ja se toimi samaan tapaan kuin ennustajan kristallipallo¹²⁴. Hale kertoo, että pari tyttöä kokeili tätä muna ja lasi -menetelmää, koska he halusivat saada tietää tulevien aviomiestensä ammatit¹²⁵.

Seuraava ote herättää vaikean kysymyksen: miten kaksi muuta tyttöä sairastuivat selittämättömiin oireisiin, Abigailin ja Bettyn lisäksi? Näyttää siltä, että yleensä noituuden kohteena oli yksi henkilö tai samassa talossa asuvat. Noitumisen oireista alkoivat kärsiä myös Ann Putnam nuorempi ja Elizabeth Hubbard: edellinen oli muutaman päivän ajan joutunut haamun ahdistelun kohteeksi, eikä hän aluksi tuntenut, kenen haamu se oli. Mutta sitten haamu kertoi hänelle nimensä, Sarah Good, nipistettyään ja yritettyään ensin houkutella Annia pistämään nimensä erääseen kirjaan. Elizabeth Hubbard puolestaan, kun hän oli palaamassa kotiin enonsa William Griggsin luota, uskoi suden seuraavan häntä. Hänen kertomansa mukaan hän piti sutta joko Sarah Goodin käskyjä tottelevana tai itse Sarah Goodina, joka oli omaksunut sudenhahmon ahdistellakseen häntä. Lisäksi Elizabeth kertoi, kuinka myös Sarah Osbornin näköinen henkiolento kävi hänen kimppuunsa. Sarah Osborn ja tämän toinen aviomies elivät maatilalla, joka sijaitsi pohjoisosassa kylää ja joka oli kuulunut hänen ensimmäiselle aviomiehelleen. Hänen nykyinen aviomiehensä oli häntä paljon nuorempi, ja työskenteli aiemmin hänen maaorjanaan. Sarah joutui sairauden vuoksi olemaan lähes kokoajan sängyssään.¹²⁶

Seuraavasta tekstipätkästä käy ilmi, että noituusepäilyissä otettiin seuraava askel kohti noitaioikeudenkäyntejä. Koska neljän tytön tilassa ei ilmennyt paranemista, Annin isä Thomas Putnam ja tämän veli Edward, Joseph Hutchinson sekä Thomas Preston katsoivat ainoaksi vaihtoehtokseen mennä huonokuntoisia teitä pitkin Salemin kaupunkiin, joka oli erillään Salemin kylästä. Päästyään perille miehet antoivat viralliset kanteet koskien Sarah Goodia, Titubaa ja Sarah Osbornia, ja ne otti vastaan kaksi virkamiestä, John Hathorne ja Jonathan Corwin. He kertoivat virkamiehille epäilevänsä asiassa noituutta. Kanteet johtivat siihen, että virkamiehet kirjoittivat näitä kolmea naista koskevat pidätysmääräykset, jotka laitettiin pian toimeen.¹²⁷

Tituba, jota syytettiin noituudesta, piti itseään uhrina, kuten seuraavasta otteesta selviää. Myös Tituba oli joutunut erilaisten henkiolentojen piinan kohteeksi, mistä hän kertoi

123 Rosenthal 1993, s. 10–11 ja 14.

124 Hansen 1992, s. 30.

125 Hale 1702 luku XIV, s. 132–133.

126 Roach 2004, s. 20.

127 Ibid., s. 21.

myöhemmin kuulusteluissa. Hän joutui paholaisen ja häntä tottelevan neljän noidan vainoamiksi: nämä muun muassa painostivat Titubaa tekemään pahaa lapsille ja tulemaan sen jälkeen Bostoniin suorittamaan muita käskyjä. Hän kieltäytyi myöntymästä vainoajien vaatimuksiin ja sanoi luottavansa Jumalaan. Hahmot ahdistelivat häntä seuraavaksi rukousaikaan. Hän sanoi nähneensä miespuolisen paholaisen, Sarah Goodin, jonka mukana oli kissa ja lintu, kaksi muuta naista, joita hän ei silloin tunnistanut, sekä lukuisia apuhenkkiä.¹²⁸ Apuhenget tai seuralaiset (eng. familiar), jotka Johnstoneen mukaan esiintyvät melkein pelkästään englantilaisissa noituustarinoissa, olivat eläimenhahmon – yleisin oli kissan tai pienen nisäkkään hahmo – ottaneita demoneita¹²⁹. Niistä mainitaan jo ensimmäisissä noituusaiheisissa pamfleteissa 1560-luvun Englannissa, minkä jälkeen se, miten apuhenki käsitettiin, muuttui yhä monitahoisemmaksi, ja laajimmillaan se käsitti Matthew Hopkinsin 1640-luvun noitajahtiin liittyvät groteskit apuhenget ja Paholaisen näyttäytyneenä ihmisen näköisenä, Paholaisen, joka jakoi noitien avuksi eläimiksi muuntuneita demonipalvelijoitaan¹³⁰. Oli tavallista, että noituuden uhriksi joutuneen kertomuksessa oli yhtenä piirteenä apuhenget. Ne palvelivat noidan rikollisia aikeita, kuten aiheuttivat kohteelle sairastumisen tai onnettomuuksia, saivat aikaan nälänhätää ja nipistivät tätä. Mutta toisaalta noita joutui itse maksamaan hinnan niiden palveluksista, sillä ne halusivat imeä hänestä verta (joskus väkisin), mistä jäi ihoon jälkiä, ja välillä ne satuttivat häntä.¹³¹

Mistä noidan ja apuolennon välinen suhde, johon kuului verenimeminen, oli alun perin syntynyt? Deborah Willisin mukaan noita ja seuralaista koskevista kansanomaisista uskomuksista nousee keskeisesti esille äidin kyky imettää, sillä koska naispuolinen noita pystyi ruokkimaan kehollaan, hän sai tavallisesti tätä kautta hallinnan demonisiin voimiin. Uskomuksen mukaan lapsiaan ruokkivat äidit muuttivat vertaan rintamaidoksi: tämä muuttuminen tapahtui mystisesti heidän sisällään. Sen sijaan noidan piti maidon sijasta ruokkia verellä, mikä merkitsi käänteistä operaatiota. Tämä veren antaminen seuralaiselle edusti Kristuksen uhrin irvokasta mukailemista.¹³²

Seuraavasta otteesta selviää, että kansanuskomukset näkyvät muun muassa siinä, minkä värisiä eläinhahmoja piinatut kertoivat nähneensä. Tituba jatkoi kertomalla, että pieniä keltaisia lintuja liikkui huoneen yläosassa ja keltainen koira vaani hämärässä nurkassa, samalla kun perhe oli rukoilemassa. Punainen ja musta kissa yrittivät satuttaa Titubaa ja

128 Roach 2004, s. 21.

129 Johnstone 2006, s. 14.

130 Ibid., s. 14–15; Durrant ja Bayley 2012, s. 97.

131 Willis 1995, s. 55.

132 Ibid., s. 52–55.

vaativat "palvelemaan niitä". Naispäinen lintu ilmestyi hänen eteensä ja muuttui Sarah Osborniksi. Sarah Good halusi antaa Tituballe yhden keltaisista linnuista, mitä tämä ei aluksi pitänyt uhkaavana eleenä, mutta nähtyään, miten lintu nokki Goodin sormienvälissä olevaa veristä täplää, tämä pelästyi. (Keltaista pidettiin uudella ajalla Paholaisen värinä, ja haamumuodossa olevat keltaiset linnut tulivat noituusnarratiiveihin ehkä siitä, että keltasirkkujen varoitusäänestä tuli mieleen kaukaa kuuluva puhe tai helisevät pikkukivet. Lisäksi niihin liitettiin eräitä muitakin aavemaisia piirteitä. Tämä lintulaji ei tosin kuulunut Uuden Englannin syntyperäisiin lajeihin).¹³³

Seuraavassa tekstipätkässä esiintyy nykyajan ihmisillekin tuttu noituuteen yhdistettävä piirre eli luudalla lentäminen. Miespuolinen paholainen yllytti Titubaa nipistämään kissoja sanoen, että silloin nipistys tuntuisi myös tytöissä. Kun hän ei halunnut tehdä tätä, kissat kynsivät häntä ja yrittivät imeä hänestä verta. Hän yritti karkottaa ne, jolloin ne melkein työnsivät hänet takkaan. Näin ahdistettuna hän pakotti itsensä nipistämään niitä, minkä myös tytöt tunsivat kehossaan. Rukoilun oltua ohi Tituba joutui noitien raahaamana tyttöjen luokse, ja noidat pakottivat hänet tällä kertaa nipistämään itse tyttöjä, ja sen jälkeen noidat ottivat Tituban mukaansa ja menivät ulos. Yhtäkkiä hänet laitettiin luudan päälle, jolla istuivat myös Sarah Good ja Sarah Osborn, minkä jälkeen he lähtivät lentämään sillä eivätkä he nähneet, mihin suuntaan olivat menossa.¹³⁴

Seuraavasta otteesta käy ilmi, että kuulustelut nostivat esiin lisää noituusepäilyä toisista henkilöistä, mikä vauhditti tapahtumien kulkua kohti hallitsematonta noitahysteriaa. Hale kertoo, että kun Titubaa kuulusteltiin, hän tunnusti syyllistyneensä noituuteen ja kertoi lisäksi, että hän ja kaksi muuta syytettyä olivat käyttäneet noitakeinoja tyttöihin ja piinasivat näitä sekä sen, että he ja kaksi hänelle tuntematonta noitaa tapasivat toisiaan noitakokouksessa. Kuulustelijat saivat tietää häneltä myös kyseisten kokoontumisten ajankohdat ja paikat. Kolmen syytetyn kuulustelujen päätyttyä heidät kaikki, koska heidän epäiltiin sekaantuneen noituuteen, määrättiin vankilaan. Tituballe pidettiin toinen kuulustelu hänen ollessaan vankilassa, ja silloin hän toisti aiemman tunnustuksensa yksityiskohtineen. Mutta tällä välin hän oli joutunut hänen noitatuttaviensa piinaamisen kohteeksi tunnustuksensa vuoksi. Kun hänelle tehtiin ruumiintarkastus, jonka suoritti naishenkilö, hänellä havaittiin olleen jälkiä ihossaan, joita pidettiin Paholaisen merkkeinä.¹³⁵

¹³³ Roach 2004, s. 21–22 ja alahuomautus.

¹³⁴ Ibid., s. 22.

¹³⁵ Hale 1702 luku II, s. 26.

Halella on mielenkiintoista tietoa siitä, mitä Tituban tunnustuksesta ajateltiin. Hale esittää seuraavaksi niitä seikkoja, joiden perusteella hänen tunnustustaan pidettiin rehellisenä. a) Hän ei muuttanut aiempia vastauksiaan toisessa kuulustelussa, ja yleisesti oltiin sitä mieltä, että mikäli hän olisi ollut tunnustuksessaan epärehellinen, hän ei olisi kyennyt pitämään mielessään keksittyjä vastauksia niin johdonmukaisesti b) Hän käyttäytyi syntiään katuvaan, miksi katsottiin erityisesti liiton tekeminen Paholaisen kanssa c) Häntä itseään alettiin piinata muiden noitien koston vuoksi ja d) Noiduttujen syytökset olivat hyvin yhteneväiset hänen tunnustuksensa kanssa. Mutta Tituban tunnustaminen ei hillinnyt noitapaniikin riehumista. Vähän ajan kuluttua noitumisesta kärsivät alkoivat kertoa uusien henkilöiden vainoavan heitä; lisäksi ilmaantui uusia noituudesta oireilevia henkilöitä, ja syytösten määrä rupesi kasvamaan. Koska hallintomiehet olivat tyytyväisiä saatuaan yhdeltä henkilöltä tunnustuksen, he ryhtyivät kuulustelemaan muita tästä rikoksesta epäiltyjä, mistä seurasi tunnustaneiden henkilöiden määrän huomattava lisääntyminen.¹³⁶ Se, että alkuperäiset noituudesta kärsineet henkilöt rupesivat nimeämään muita piinaajia, monimutkaisti olennaisesti oikeudenkäytön jakamista: uudet selvitettävät tapaukset vaativat lisää aikaa ja voimavaroja, ja ne asettivat hallintomiehille paineita toimia johdonmukaisesti.

Seuraavasta otteesta selviää, että kun noituusepäilyjä alettiin käsittelemään Salemissa, oikeusvirkamiehet joutuivat täydentämään, luultavasti asian harvinaisuuden vuoksi, tietoaan noituusrikoksen käsittelystä. Hale, joka seurasi Salemin tapahtumia läheltä, tuli siihen tulokseen, että syytteiden käsittelyssä näkyi periaate toimia oikeudenmukaisesti oikeuselimien, tuomarien ja muiden virkamiesten osalta. Heidän noudattamansa periaate vain tukeutui oppeihin, jotka osoittautuivat myöhemmin toimimattomiksi. Jotta he olisivat tehneet oikeita ratkaisuja, he perehtyivät vanhoihin noituustapauksiin ja oppineiden miesten noituutta käsitteleviin teoksiin.¹³⁷ Tällaisten teosten joukossa olivat Joseph Keblen lakia käsittelevä teos (1683) ja erityisesti sen taikuutta koskeva luku, *A tryal of witches* (1682), joka käsittelee tuomari Sir Mathew Halen tuomitsemaa noituustapausta vuonna 1662, Joseph Glanvillin kokoama englantilaisten ja irlantilaisten noituusoikeudenkäyntien valikoima, salemilaisen puritaanin Cotton Matherin *Memorable providences* (1689), jossa hän painottaa noituuden uhkaavuutta, englantilaisen puritaanin Richard Bernardin *Guide to grand-jury men* (1627) ja Richard Baxterin noituustutkielmat.¹³⁸

¹³⁶ Hale 1702 luku II, s. 27. 27.

¹³⁷ Ibid., s. 27–28.

¹³⁸ Ibid., s. 28; Baker 2014, s. 26; Durrant ja Bailey 2012, s. 87, 91 ja 134; Elmer 2016, s. 63 ja 185.

Salemin noita-oikeudenkäynnit näyttävät ajautuneen kasvaviin ongelmiin. Halen mielestä Salemin noituusoikeudenkäynneistä teki vaikeita se, että henkilöitä, jotka tunnustivat noituuden, oli yhdessä vaiheessa lähes viisikymmentä. Ja neljästä kuuteen henkilöä, jotka oikeudenkäynnissä pysyivät kannassaan olevansa syyllisiä, saivat tuomion kyseisestä rikoksesta, mutta välttivät teloituksen. Tunnustajat kertoivat muun muassa noitakokouksista, joissa tapahtui välillä kastetta ja ehtoollista mukailevia, demonisia rituaaleja, nimen laittamisesta Paholaisen kirjaan (osa esitteli arpia, jotka olivat syntyneet haavasta, josta he saivat verta kirjoittaakseen nimensä kyseiseen kirjaan) ja apuhengistä, jotka imivät heiltä verta. Noitumisen oireista kärsivät puhuivat henkiolennoista, jotka käskivät heitä laittamaan kätensä aaveen kannatteleman kirjan päälle ja jotka sanoivat tuottavansa heille suurta kärsimystä, elleivät he allekirjoittaisi siihen, ja heidän suostuessa helpottavansa heidän oloaan.¹³⁹

Halen teoksessa on paljon yksityiskohtaisia kuvauksia piinattujen henkilöiden kertomista kokemuksista, ja arvelen, että ne auttavat ymmärtämään hänen näkökantansa hiljattaista muuttumista, joka saattoi olla aluksi alitajuista. Yksi nainen kertoi kirjoittaneensa nimensä tällaisessa tilanteessa, minkä jälkeen hänen olonsa helpottui, mutta tämän jälkeen hänen näköisensä haamu rupesi piinaamaan yhtä toista henkilöä. Tämä haamu houkutteli uhriaan allekirjoittamaan kirjaan sillä, että tämä saisi sen ansiosta rauhan, kuten nainen (nyt haamuilmestyksenä) itsekin oli tehnyt. Kerran tämä noituuden kohteeksi joutunut uusi henkilö havaitsi huoneessa vainoajansa, minkä hän ilmoitti muille osoittamalla, missä tämä oli, ja silloin yksi mies otti miekkansa ja huitaisi hänen osoittamaa kohtaa, vaikka ei itse nähnyt siinä mitään. Tähän piinattu reagoi sanomalla miehen saaneen aikaan haavan henkiolennon kylkeen. Mies onnistui vielä toisen kerran osumaan haamuun, tällä kertaa tehden pienen haavan silmän lähelle. Vähän ajan kuluttua tästä nainen, jonka haamu oli piinannut tätä toista henkilöä, teki tunnustuksen, jossa sanoi, että hän muuttui noidaksi allekirjoitettuaan Paholaisen kirjan. Hän jatkoi, että vainotessaan tätä toista henkilöä hän oli haavoittunut kahteen paikkaan: virkamiehet totesivat, että hänellä oli haava silmän vieressä, ja kyljessä olevan haavan tarkasti naishenkilö, joka vahvisti löytäneensä sen.¹⁴⁰

Seuraava Halen selonteko on siitä mielenkiintoinen, että hän kertoo siinä kuulustelleensa (ollessaan kahden kesken tämän kanssa) yhtä noituuden tunnustanutta henkilöä. Tämä toinen tunnustaja, naimisissa oleva nainen, kertoi, kuinka oli kahden muun kanssa lentänyt kepin päällä Andoverista Salemin kylään osallistuakseen noitakokoukseen, mutta kesken

¹³⁹ Hale 1702 luku II, s. 28–29.

¹⁴⁰ Ibid., s. 29–30.

lentomatkan keppi oli murtunut heittäen naisen maahan, ja hän sanoi loukanneensa itsensä ja tuntevansa vieläkin kipua. Hale oli juuri silloin käymässä vankilassa, kun virkamiehet puhuttelivat tätä naista saaden häneltä vahvistuksen hänen aiempaan tunnustukseensa. Hale ehdotti heille tarkentavien kysymysten esittämistä, mutta heidän kiireensä vuoksi he sallivat Halen jäädä kuulustelemaan naista itse. Kysyttyään häneltä, että matkasiko hän kepin päällä noitakokoontumiseen, Hale sai myöntävän vastauksen. Nainen sanoi Halelle myös, että kokouksen paikkana oli kärrypolun vieressä sijaitseva tasainen nurmikko. Pienen tauon jälkeen Hale sai kuulla, että naisen luokse oli tullut kaksi henkiolentoa, jotka hän tunnisti henkilöiksi, joita pidettiin saman vankilan toisissa huoneissa. Naisen mukaan he olivat uhanneet tappavansa hänet mukanaan tuomallaan terävällä rautapuikolla ja tekevänsä sen, koska hän oli tehnyt tunnustuksen, jossa lisäksi mainitsi heidän olleen mukana noitakokouksessa.¹⁴¹ Edellisen perusteella näyttää siltä, että henkilöt, jotka tunnustivat noituuden ja nimesivät heidän mukanaan toimineita muita noitia, pelkäsivät näiden ilmiannettujen kostoja. Mietin, mikä osuus pelolla oli syyllisten ja uhrien, jotka syyttivät edellisiä, sanomisissa kuulusteluissa. Salemissa noitapaniikin aikana oli olemassa kohonnut riski joutua syytetyksi noituudesta, jos ei varonut puheitaan tai jos käyttäytyi poikkeavasti, kuten loukkaamalla jotain henkilöä.

Seuraavasta käy ilmi, että Hale tarkasteli myös Salemin noitaoikeudenkäyntien yhteydessä annettuja kirjallisia tunnustuksia: häntä selvästi vaivasi se, miksi jotkut myönsivät noituusrikoksen omasta tahdostaan. Kolmannen lukunsa aluksi Hale käsittelee noin neljäkymmentävuotiaan miehen kirjoittamaa tunnustusta ja lainaa suoraan tunnustuksen sisällön. Hale käyttää monista Salemin tapaukseen liittyvistä henkilöistä nimen alkukirjaimia: tämä mies oli W.B. Tunnustuksessaan mies kertoo luopuneensa uskostaan Paholaisen vuoksi, mutta katuu nyt tekoaan pyytäen Jumalan armoa. Hänen mukaansa Paholainen ilmestyi hänen luokseen illalla mustaihaisen henkilön muodossa ja vaati häntä asettamaan kätensä tuomansa kirjan päälle. Sitten hän kertoo nähneensä Salemin kokoustalon lähetyvillä noin sata miekoin aseistautunutta miestä ja kuulleen kun trumpetilla annettiin äänimerkki, jolloin paikalla olijoille jaettiin leipä ja viini ikään kuin sakramenttina, mutta hän ei ottanut vastaan niitä. Hänet tuotiin tähän noitakokoukseen lentävän kepin päällä. Hän kertoo toisesta päivästä, jolloin hän vietti koko päivän töitä tehden, mutta siitä huolimatta Paholainen kuljetti hänen hahmonsa Salemiin, jossa M. S. ja R. F. joutuivat sen piinaamiksi, mikä tapahtui siten, että

141 Hale 1702 luku II, s. 30–31.

Paholainen puristi kertojan kättä. Hänen hahmonsa piinasi uudestaan kahta henkilöä samana yönä.¹⁴²

Hän sanoi tunnustuksessaan myös, että E. I. ja A. F. olivat alun perin houkutelleet häntä noituuden tielle, ja Paholaisen tarkoituksena oli Salemin kylän ja "Jumalan kirkon" tuhoaminen, jotta Saatanan valtakunta tulisi niiden tilalle. Tunnustuksen lopusta käy ilmi hänen hämmentynyt olonsa siitä, että hän päätyi luopumaan uskostaan: hän pitää nykyisessä tilanteessaan noitakokouksessa kokemaansa "pahuuden palvontana."¹⁴³ Siitä voi huomata myös tunnustajan kokevan joutuneensa uhriksi ja huijatuksi. Seuraavaksi Hale erittelee ajatuksiaan miehen tunnustuksesta: hän painottaa, että tunnustus tehtiin vankilasta käsin miehen omasta halusta, ja jatkaa, että vaikka asiaa tutkittiin tarkoin, ei voitu osoittaa, että miehen kuulema trumpetin ääni olisi ollut jonkun ihmisen aikaansaama eli se liittyi henkimaailmaan¹⁴⁴. Siihen, kun mies sanoi Paholaisen saaneen aikaan kärsimystä kolmelle henkilölle hänen näköisensä, Hale sanoi, että he kertoivat kokeneensa sellaisia kärsimyksiä vastaten miehen tunnustuksen yksityiskohtia ajankohtien ja tavan suhteen. Hale pani merkille myös, että miehen kertomasta noitakokouksesta kertoivat myös monet muut tunnustuksissaan. Hale haluaa myös lukijoidensa huomaavan, että ne, jotka tunnustivat, antoivat tunnustuksia myös toisiaan vastaan ja monia ellei kaikkia noituuden kohteeksi joutuneita vastaan. Esimerkiksi A. F. n lapsista kolme, muutama hänen naapurinsa, hänen siskonsa ja palvelijansa väittivät hänen toimivan heidän kanssaan noituusasioissa, sen jälkeen kun he olivat tunnustaneet olevansa noitia.¹⁴⁵

Miten sitten papisto toi julki mielipiteitään Saatanasta ja hänen aiheuttamastaan uhasta kristityille ihmisyyhteisöille? Tuon tässä esiin myös mielenkiintoisen seikan, joka koskee sitä, miten Jumalan ja Paholaisen välinen kosminen kamppailu aiheutti huolta 1600-luvun alkupuolen Englannin yhteiskunnallisissa olosuhteissa. Papisto levitti ajatusta, jonka mukaan Saatanan lopullinen päämäärä oli Jumalan valtakunnan kukistuminen. Hänen taistelunsa Jumalaa vastaan ilmeni maanpäällä juonimisena Jumalan lapsia vastaan, ja hän teki kaikkensa, jotta ihmiset epäonnistuisivat jumalisen elämän elämisessä. Puritaanipappien pitämät saarnat liittyivät usein läheisesti aiheeseen: Jumalan ja Saatanan välinen kamppailu, jota ajateltiin käytävän kokoajan. Puhuttiin Kristuksen ja Saatanan sotilaista: esimerkiksi Urian Oakes puhui pahanilkisistä miehistä Jumalaa vastaan sotivina sotilaina. Increase Mather

142 Hale 1702 luku III, s. 33–34.

143 Ibid., s. 33–34.

144 Ibid., s. 34.

145 Ibid., s. 34–35.

ja useat muut papit toivat jatkuvasti kuuluviin huolensa siitä, että Uudessa Englannissa usko ja moraalinen käytös olivat heidän mielestään menossa rappiolle. Heidän sanankäyttönsä saarnoissa välitti mielikuvaa Saatanasta, joka johti salakavalaa demoniarmeijaa, joka pyrki valloittamaan maanpäällisen maailman. Saatana houkutteli eri keinoin ihmisiä liittymään omalle puolelleen sodassa Jumalaa vastaan.¹⁴⁶ Elmer kirjoittaa, että sisällissotaa edeltävinä vuosina Englannissa pelko koskien Paholaisen ja Jumalan välistä 'apokalyptistä' taistelua lisääntyi, mitä edesauttoi runsas julkaisutoiminta ja saarnaaminen noituuden uhasta.¹⁴⁷

Halen teoksesta selviää, että Salemin noitaoikeudenkäyntien monimutkaistuminen sai monet epäilemään niiden järkevyyttä. Näyttää siltä, että Hale joutui pohtimaan tuolloin mielessään, mikä oikeuden noudattamisessa periaatteissa olisi voinut mennä pieleen. Selvästikään silloinen tilanne ei ollut enää hallittavissa, vaikka resursseja olisi ollut rajattomasti. Salemin noitapaniikki osoitti edetessään, Hale kertoo, että samalla kun pidätettyjen määrä kasvoi, piinattujen henkilöiden määrä kasvoi vielä enemmän ja että tunnustusten lisääntymisestä seurasi haittana monien uusien syytettyjen ilmituleminen. Kun joitain henkilöitä oli teloitettu, noituudesta kärsineiden tilanne ei helpottunut, sillä he joutuivat omien sanojensa mukaan uusien piinaajien kohteeksi, joiden suhteen oli tehtävä uusia pidätyksiä. Tämän takia tapahtumien keskellä olleet huomasivat olevansa sekavassa tilanteessa peläten Saatanan mahdollisesti saaneen aikaan sen, että viattomia henkilöitä yhdistettiin syyllisiksi noituuteen. Viimein virkamiesten ja esivallan oli pakko saada oikeudenkäynnit loppumaan, koska tapaukset eivät loppuneet oikeutta käymällä. Tässä tilanteessa tuomarit päättivät luopua syytettyjen henkilöiden syytteistä ja joutuivat pohtimaan sitä, olivatko he jo ehtineet langettaa vääriä tuomioita aiemmin.¹⁴⁸

Kaikki ne, jotka olivat saaneet tuomion, myös tunnustuksen tehneet, pääsivät vapaaksi kuvernööri Sir William Phipsin nuhtelun jälkeen. Tästä seurasi, että ne, jotka olivat tunnustaneet noituuden, alkoivat yleisesti perua tunnustuksiaan: jotkut perustelivat tätä sillä, että vaikka he olivat tunnustaneet, he eivät enää muistaneet mitä sanoivat silloin, toiset puolestaan sillä, että he eivät olleet puhuneet totta itsestään ja muista. Joidenkin onnistui karata vankilasta, eivätkä viranomaiset suorittaneet enää vakavia etsintöjä. Toiset yksinkertaisesti päästettiin menemään epävirallisesti, ja lopulta ketään ei ollut enää vangittuna tai tuomittuna.¹⁴⁹

146 Reis 1997, s. 65–66.

147 Elmer 2016, s. 111.

148 Hale 1702 luku III, s. 36.

149 Ibid., s. 36.

Kerron seuraavaksi hieman ihmisten yhteisöllisyydestä Uudessa Englannissa johdatukseksi siihen, mitä aion käsitellä seuraavaksi. Yhteisöt olivat hyvin pieniä, ja niitä yhdisti toisiinsa tiet, jotka menivät välillä kulkukelvottomaan kuntoon ja joilla kulkeminen oli välillä vaarallista. Naapurit tiesivät, että selviytyäkseen heidän täytyi tehdä yhteistyötä toistensa kanssa. Ihmiset kaupungeissa ja kylissä osallistuivat joskus toistensa rakennustöihin tai sadonkorjuuseen, jos apua kaivattiin. Naapurit olivat myös toisilleen henkisesti tärkeitä, sillä toinen naapuri saattoi tukea toista vaikeissa elämäntilanteissa. Puritanismin mukaan oli tärkeää olla hyvä naapuri toisille, sillä se palkitsi sekä hengellisessä että käytännöllisessä mielessä. Siirtokuntalaisten odotettiin pitävän huolta toisistaan, kuten puuttumaan tilanteeseen, jos he huomasivat toistensa olevan joutumassa huonoille teille.¹⁵⁰

Naapurien väliset riidat nousevat esiin Halen ajattelussa yhtenä mahdollisena syynä noituussyytöksille, mikä osoittaa, että hän on yrittänyt ymmärtää tällaisten syytösten takana vaikuttavia erilaisia tekijöitä. Hale puhuu seuraavassa luvussaan siitä, että jossain vaiheessa Salemin noitaoikeudenkäyntejä oli tehty virhe, mikä oli silloin yleinen käsitys tapahtumien kulusta. Hän nostaa esiin kysymyksen riitojen ja uhkausten merkityksestä noituussyytösten taustalla. Henkilökohtainen riitely löytyy, Halen mukaan, monien Salemin oikeustapausten taustalta, mikä vihjaa kostomotiiviin. Jotkut noituudesta tuomion saaneet olivat sellaisia, joihin heidän naapurinsa olivat suhtautuneet vuosien ajan epäluuloisesti johtuen siitä, että näille oli koitunut onnettomuuksia, sen jälkeen kun naapurit olivat riidelleet keskenään. Useasta tunnustuksesta käy ilmi myös, että tunnustaja oli liittynyt jollain tavalla hänen noitatoveriensa käymiin riitoihin toisen henkilön kanssa, jota he kaikki yhdessä alkoivat piinata noitakeinoin.¹⁵¹ Myös nykyään on käytössä sana noituminen, mutta sen merkitys on lieventynyt 1600-luvusta tarkoittaen enää kiroilua, mutta nykyäänkin se voi ilmetä naapurien välisissä kiistoissa.

Käsittelen seuraavaksi mielenkiintoista kertomusta, joka varmasti sai Halen ymmälleen ja huolestumaan siitä, mihin pisteeseen Salemin noitapaniikki oli kehittynyt. 17-vuotiaan Mary Herrickin kertomus on mielenkiintoinen, koska siinä esiintyy Halen vaimon henkiolento ja Mary Estyn haamu, joka vaatii hyvitystä kärsimästään epäoikeudenmukaisesta kuolemasta hirttolavalla. Se, että hän näki Estyn haamun joka vakuutti olevansa viaton, on ristiriidassa niiden todistajanlausuntojen kanssa, joissa kerrottiin Estyn piinanneen kyseisiä henkilöitä. Jos tähän lisätään rouva Halen väitetty syyllisyys piinaamisesta henkiolentona, saadaan toinen ristiriita, sillä hänellä oli maine kunniallisena henkilönä, jonka ei millään uskottu sekaantuvan

¹⁵⁰ Godbeer 2013, s. 399.

¹⁵¹ Hale 1702 luku IV, s. 37–38.

noitakeinoihin. Teloitettujen joukossa oli tosin myös hyvässä sosiaalisessa asemassa olevia henkilöitä, kuten George Burroughsin tapaus osoitti. Ehkä Herrick pyrki tarinallaan osoittamaan sen, että henkiolentoihin perustuvia todistajanlausuntoja ei voida pitää pätevinä todisteina oikeudessa, mutta epäselväksi jää silloin, miksi Herrick olisi valehdellut tietäen joutuvansa mahdollisiin vaikeuksiin sen takia. Ehkä hän laski sen varaan, että koska kritiikki Salemin noitaoikeudenkäyntejä kohtaan oli jo saanut ne loppumaan, riski seuraamuksista olisi pieni. Hän oli rohkea siinä, että poiketen muista nuorista naistodistajista hän asettui kertomallaan Estystä näitä vastaan, vaikkei todistanutkaan virallisesti. Hale varmaan joutui pohtimaan tämän jälkeen omia käsityksiään henkiolentoihin perustuvasta todistusaineistosta. Jossain vaiheessa ennen kuin hän aloitti kirjoittamaan noituustutkielmaansa hän joka tapauksessa muutti mielipiteensä Salemin noitaoikeudenkäynneistä ja rupesi katumaan tapahtunutta, jossa hänellä oli oma osansa.

Mary Herrick kertoi 14. marraskuuta 1692 Hallelle ja wenhamilaiselle papille Joseph Gerrishille, että hän oli kärsinyt piinaamisesta noin kaksi kuukautta ja että myös Halen vaimo Sarah Noyes Hale oli vainonnut häntä muiden ohella henkimuodossa. Hänen mukaansa kaksi päivää aikaisemmin rouva Hale ja Mary Esty ilmestyivät hänelle, ja rouva Hale alkoi tuottaa hänelle kärsimystä kuten oli tehnyt jo aiemmilla kerroilla. Hän kertoi, että Esty näytti haluavan sanoa jotain, mutta pysyi kuitenkin vaiti. Kun nämä kaksi ilmestystä näyttäytyivät hänelle uudestaan samana iltana, rouva Hale kysyi häneltä, pitikö hän itseään noitana, johon hän vastasi "En, sinä olet Paholainen". Esty puolestaan sanoi hänelle, että syy siihen, miksi hän oli tullut, oli, että halusi kertoa, että hän oli joutunut teloitetuksi, vaikka ei ollut syyllistynyt noituuteen ja se oli virhe. Esty lupasi hänelle, että jos hän kertoisi tämän tiedon John Hallelle ja Gerrishille, hän ei näyttäytyisi enää haamuna eikä rouva Hale aiheuttaisi enää hänelle piinaa. Tämän tallennetun kertomuksen jälkihuomautuksessa mainitaan, että vähän ennen Mary Estyn teloitusta tämän hahmo tuli kertojan luo ja sanoi, että kuolisi pian noituuden takia, vaikkei ole siihen syyllinen, sekä esitti ennustuksen, jonka mukaan Herrick tulee uskomaan sanotun 12 kuukauden sisällä.¹⁵²

Tuon tässä esiin Bakerin pohdinnan, sillä se valottaa kiinnostavasti Halen henkilöhistoriasta löytyviä erimielisyyttä aikalaisissa synnyttäneitä seikkoja. Baker arvelee, että sen taustalla, että Halen vaimo joutui noitasyytösten kohteeksi marraskuussa 1692, voi vaikuttaa se, että Hale oli 1690 ollut mukana yhtenä kappalaisena kuvernööri Sir William Phipsin johtamalla pieleen menneellä sotilaallisella retkellä Quebecia (Englannin ja Ranskan välille oli syttynyt

¹⁵² Hansen 1992, s. 204; New England Historical and Genealogical Register, XXVII, s. 55 (lainattu teoksessa Hansen 1992, s. 204).

sota) vastaan ja että Halen seurakuntalaiset eivät olisi halunneet hänen lähtevän tähän yritykseen. Baker toteaa, että ilman tätä yhteyttä Sarahin kuuluminen sekä omalta puoleltaan että miehensä kautta perheeseen, jossa kirkollinen ura oli yleinen, olisi tehnyt tällaiset syytökset liki mahdottomiksi.¹⁵³

Se, että monet syytetyistä olivat tiettävästi eläneet noudattaen tunnollisesti puritaanien tapoja ennen kuin he joutuivat noituussyytösten kohteeksi, näyttää vaikuttaneen Haleen siten, että hän on joutunut pohtimaan siitä syntynyttä ristiriitaista kuvaa henkilöistä, joita on vaikea uskoa noidiksi. Hale pyrkii teoksessaan vastaamaan kysymykseen: millaiset seikat tekivät hallintomiehille ja erilaisille avustajille selväksi sen, että asioiden vyyhti oli kasvanut hallitsemattomaksi. Hän esittää aluksi, että syytettyjen henkilöiden poikkeuksellisen suuri määrä (hän puhuu noin sadasta) asettaa väitteen, että niin pienellä alueella, jossa ihmiset ovat tietoisia uhista, niin iso joukko ihmisiä lankeaisi lyhyessä ajassa Paholaisen ansaan, epäuskottavaksi. Toisekseen hän nostaa esiin sen, että monien syytettyjen tiedettiin eläneen hurskasta elämää ennen noitahysterian puhkeamista. Joillain heistä oli hyvin kasvatettuja lapsia, mikä puhuu korkean moraalien puolesta. Hale pitää erikoisena myös sitä, että 19 teloitettua henkilöä kielsivät kuolemaansa saakka kaikki syyllistyneensä rikokseen ja että heidänkin joukostaan löytyi hyvämaineisia ja valistuneita ihmisiä. Jos heistä kaikki olisivat todella olleet noitia, niin eivätkö jotkut heistä olisi halunneet tunnustaa, katua syntiään ja tavoitella Jumalan armoa. Noituuden myöntäneet ja siitä tuomion saaneet saivat mennä nuhtelujen jälkeen. Hale pohtii, miten he käsittelisivät kuollessaan sitä, että tunnustivat muuttuneensa noidiksi. Hänen mukaansa noituudesta kärsineet parantuivat, sen jälkeen kun oikeudenkäyntejä ei enää järjestetty tässä noituussarjassa, minkä hän katsoo Jumalan ansioksi, joka olisi vanginnut Saatanan. Syytetyt puolestaan eivät enää jatkaneet uhrien piinaamista, ja tilanne oli pysynyt rauhallisena, kun tapahtumista oli kulunut viisi vuotta Halen kirjoittaessa teostaan.¹⁵⁴

Teoksesta selviää, että näkemys, jonka mukaan Saatanan ei uskottu pystyvän muuttumaan viattoman henkilön hahmoon, oli Halesta keskeinen ongelma ja syypää niin suureen määrään syytettyjä. Hale kertoo saaneensa tietää muistakin noituustapauksista ulkomailla, joissa tehtiin samantapaisia virheitä kuin Salemissa. Hän mainitsee Englannin ja Ranskan, joissa molemmissa noituuspaniikki johti tilanteeseen, jossa oikeudenkäynnit piti keskeyttää syytettyjen lisääntyessä kokoajan. Hän on sitä mieltä, että mahdollisen virheen (sekä muualla että Uudessa Englannissa) on täytynyt tapahtua toimintaperiaatteissa syytettyjä koskien tai

¹⁵³ Baker 2014, s. 139–140 ja 202.

¹⁵⁴ Hale 1702 luku IV, s. 38–39.

sitten niitä ei ole osattu soveltaa oikein. Hänen mukaansa Salemissa tapahtui jälkimmäinen vaihtoehto. Hän kirjoittaa, että uskomus, jonka mukaan Saatana saadessa aikaan kärsimystä ihmisissä, hän ei voi näyttäytyä viattoman henkilön muodossa, oli tärkein tekijä, joka vaikutti henkilöiden tuomitsemiseen noituudesta Englannissa ja muualla.¹⁵⁵

Seuraava Halen kritiikki osoittaa, että hän halusi selvittää erilaisia mahdollisuuksia sille, miten Saatana kuitenkin kykenisi tähän. Hänen mukaansa a) se, että piinatuksi itsensä tunteva henkilö näkee jonkun satuttavan häntä viattoman henkilön hahmossa, johtuu siitä, että Saatana kykenee luomaan tällaisen hahmon hänen mielikuvitukselleen b) Saatana voi ottaa ihmisenhahmon ja näyttäytyä ihmisille c) se, että Saatana ilmestyy jollekulle muuntuneena viattoman henkilön näköiseksi ja satuttaa tätä, ei mitätöisi Jumalan valvoman oikeusinstituution oikeutusta. Hale painottaa vielä Saatanan kykyä ilmestyä ihmisen mielikuvitukselle. Joidenkin piinan kohteeksi joutuneiden kertomuksien mukaan he ovat nähneet vuorotellen oireiden aikana armeijamuodostelmia, taivaasta peräisin olevia kauniita asioita sekä liekkejä ja hirveitä koettelemuksia. Hale arvelee näiden kaikkien saattavan johtua henkilön mielikuvituksen prosesseista, joihin Saatana on tuonut ilmestyksiä asioista tai muista ihmisistä. Tämän tueksi hän esittää sellaiset tapaukset, joissa henkilö on sanonut, että hänen piinaajansa ovat hänen omat vanhempansa, mitä kirjoittaja pitää mielikuvituksen aiheuttamana.¹⁵⁶ Jos ihminen näkee ilmestyksen päässään ja luulee nähneensä sen silmillään, niin se luonnollisesti tekee kuulustelijoille hankalaksi selvittää erilaisten todisteiden pätevyys.

Hän tarjosi selitykseksi myös sairaudesta lähtöisin olleita houretiloja, kuten seuraavasta tekstipätkästä ilmenee. Toisekseen Hale nostaa esiin tilanteen, jossa henkilö ei kärsi noidan loitsuista, mutta jonka mielikuvitukseen voi silti tunkeutua henkilöiden hahmoja, jolloin ne ovat voineet syntyä jonkun sairauden tai haavoista erittyvien 'höyryjen' aiheuttamina. Hän kertoo kuulleensa Bostonilaiselta John Phillipsilta, kuinka hän oli ollut sairaana haavaisen ja turvonneen jalan takia, ja silloin hän luuli, että hänen vuoteensa vieressä seisoivat naisia, joilla oli silkkivaatteet, ja hän alkoi puhua heille. Silloin huoneessa ollut mies sanoi, ettei nähnyt kyseisiä naisia, mihin potilas reagoi syyttämällä miehen saaneen aikaan loitsulla nämä näyt. Tämän vuoksi hän halusi saada mielipiteen lääkäriltä, joka asui 3 mailin päässä. Sen aikana, kun lääkäriä haettiin, hän koki näiden naisten ahdistavan häntä. Lähetti tuli takaisin lääkärin ohjeen kanssa: tämän mukaan hänen haavoistaan syntyi höyryjä, mistä syystä hänen aivonsa

155 Hale 1702 luku IV, s. 39–40 ja luku V, s. 41.

156 Ibid., s. 41–42.

kuvittelivat näkevänsä näkyjä. Lääkäri määräsi rohtoa, ja potilaan nautittua sitä näyt lakkasivat pian.¹⁵⁷

Teoksesta selviää, että Hale tuki väitteitään Paholaisen uskottua suuremmasta keinovalikoimasta tukeutumalla loogiseen päättelyyn ja luonnonfilosofian uusiin teorioihin. Hale esittää sen kysymyksen, että koska luonnolliset syyt, kuten sairaus, voivat aiheuttaa tällaisia harhakuvia, niin mitä silloin Saatana voikaan saada henkilön näkemään mielessään käyttäen hyväkseen kehon epätasapainoista tilaa ja höyryjä? Hän sanoo, että sekä historiasta että Raamatusta löytyy paljon todistusaineistoa sen puolesta, että ihmiset ovat kohdanneet yhtäkkiä henkiolentoja, kuten aaveita tai ilmestyksiä. Kritiikkinsä kolmatta kohtaa hän perustelee seuraavasti: mikäli Saatana pystyy ilmenemään ihmiskunnalle ihmisenhahmossa, hän kykenee yhtä hyvin muuntautumaan viattoman kuin syyllisen henkilön näköiseksi. Hale olettaa, että Saatanan täytyy toimia edellisen tapahtuman aikaansaamiseksi luonnontoiminnan puitteissa, mistä seuraa, että hän kykenee luomaan minkä tahansa harhakuvan noudattaen luonnon kausaliteettia. Uuden ajan tietämyksen valossa Hale esittää mahdollisia selityksiä sille, että Paholainen voi esittää henkilölle näkyvän hahmon: hän voi joko järjestää *Species Visibiles* -nimellä tunnetut säteet – jokaisen kehon ajateltiin tuottavan niitä – niin, että muodostuu jonkun hahmo tai sitten hän voi hyödyntää sitä luonnonominaisuutta, että suurennuslasilla voi vahvistaa näkymättömiä auringonsäteitä ja saada aikaan tulen liekin, tai vielä jollain eri tavalla. Hale ei epäile sitä, että Saatana käyttää välillä keinonaan viattoman henkilön muodon itselleen ottamista huijatakseen ihmisiä, paitsi jos Jumala haluaa puuttua hänen aikeeseensa.¹⁵⁸

Hale ei kuitenkaan ollut ainoa eikä ensimmäinen, joka esitti ajatuksen siitä, että Saatana kykenee tekemään itsensä viattoman henkilön näköiseksi. Massachusettslainen puritaani Increase Mather (1639–1723) on Halen mukaan teoksessaan, *Cases of conscience concerning evil spirits personating men* (julkaistu 1693), näyttänyt sen todeksi, että Saatana on turvautunut jo tällaiseen keinoon historian aikana. Mather teki tämän teoksen tilaustyönä, jolle oli tarvetta, koska Salemin noitaoikeudenkäynneissä 1692 tuomarien hyödyntämälle henkiolentoihin perustuvalle näytölle haluttiin teoreettinen selvitys. Tässä teoksessa Mather päätyi sille kannalle, että noituuden oikeuskäsittelyssä tulisi vaatia vahvempia näyttöjä sen takia, että Saatana voi omaksua itselleen syyttömän henkilön muodon ja siten tehdä rikoksia

157 Hale 1702 luku V, s. 42–43.

158 Ibid., s. 43 ja 45–46.

tämän nimiin. Mather oli arvostettu henkilö Uudessa Englannissa, ja hän toimi muun muassa Harvard Collegen johtajana 1685–1701.¹⁵⁹

Hale näyttää tukeutuneen paljon Matherin ajatteluun tuoden silti esiin omaperäisiä näkemyksiä. Richard Weisman kirjoittaa siitä, miten Halen teos ja Increase Matherin *Cases of conscience* -teos suhtautuvat toisiinsa. Hänen mukaansa Hale onnistui käsittelemään kaikista avoimimmin noituuden herättämiä epistemologisia ongelmia ja toi esiin sen, millaisia mahdollisia teologisia seurauksia Matherin teoksella oli. Weisman sanoo, että Hale kritisoidessaan Salemissa käytettyjä todistuskeinoja seurasi pääosin sitä, mitä Mather oli jo esittänyt teoksessaan. Myös Halen esiin tuomat keinot, joilla noituus voitaisiin paljastaa, kertoivat siitä, mitä Mather oli niistä kirjoittanut. Hän on huomannut, että Halen teoksesta tekee erilaisen se tapa, millä siinä tarkastellaan menneisyyden noitaoikeudenkäyntejä, joihin Salemin oikeudenkäynnit luetaan, eikä niinkään se, miten siinä varaudutaan noituuden käsittelemiseen tulevana aikoina.¹⁶⁰

Hänen mukaansa Hale pystyi teoksessaan osoittamaan, miten Salemin oikeudenkäynneissä ilmenneet virheet johtavat siihen, että myös aiemmat Uuden Englannin oikeustapaukset noituudesta asettuvat epäilyttävään valoon. Hän esittää, että Hale oli siitä poikkeuksellinen noituutta käsitellyt kirjoittaja, että hän oli ainoa aikalaistensa joukossa, joka oli tarpeeksi rohkea esittämään, että samat asiat, jotka heikensivät Salemin oikeudenkäyntien uskottavuutta, vaikuttavat noituuden havaitsemiseen ylipäätään tehden siitä lähtökohtaisesti ongelman. Hän arvelee, että teoksen julkaiseminen vasta Halen kuoleman jälkeen saattoi johtua siitä, että sen käsikirjoitusta lukeneissa henkilöissä heräsi niin voimakkaita tunteita. Hän pitää Matherin ja Halen teosten yhteisenä tuloksena sitä, että niissä myönnetään, että noituutta ei enää voinut hyväksyä osoitukseksi siitä, että on olemassa näkymätön maailma.¹⁶¹

Lähteestä selviää, että Hale uskoi, että Saatanan käyttämä harhautus jonkun saattamiseksi noituusepäilyn alaiseksi voidaan mahdollisesti paljastaa. Hale esittää, että Matherin päätelmä Saatanan toimintatavoista ei romahduta oikeuslaitoksen toimintaperusteita, mikäli voidaan jotenkin osoittaa, että Saatanan sai itse aikaan vahingollisen teon sen sijaan, että se olisi ollut ihmisen tekemä. Hän erottaa Saatanan vastuullisuuden ihmisen vastuullisuudesta. Seuraavaksi hän erittelee menetelmiä, joiden avulla Saatanan mahdollinen toiminta tällaisissa asioissa voidaan huolellisuutta ja kärsivällisyyttä noudattaen paljastaa. Ensimmäinen sellainen on se, että jos joku näkee ja tunnistaa toisen henkilön tekemässä rikoksen (tämä henkilö voi olla

159 Hale 1702 luku V, s. 46; Durrant ja Bailey 2012, s. 135.

160 Weisman 1984, s. 178–179.

161 Ibid., s. 178–179 ja 181.

todellinen tai Saatanan tekeytyminen), mutta löytyykin todistajia sille, että tuona ajankohtana kyseinen henkilö oli eri paikassa. Toisen mukaan mikäli henkilö, joka sanoo muille läsnäolijoille toisen henkilön piinaavan tai satuttavan häntä parhaillaan, ja nämä muut näkevät ilmaa siinä, missä pitäisi olla jonkun henkilön, tai eivät koskettamalla tunne siinä mitään materiaalista, heidän tulee vetää siitä johtopäätös, että oireista kärsivä henkilö joko kuvittelee näin tai Paholainen saa aikaan hänen mielikuvitukselleen kyseisen henkilön hahmon. Jeesus selitti opetuslapsilleen henkiolennon olemusta: "Ei aaveella ole lihaa eikä luita, niin kuin te näette minussa olevan".¹⁶²

Seuraavasta tekstipätkästä käy ilmi, että Hale ajatteli, ettei Saatana pysty suorittamaan ihmeitä huijattaessaan ihmisiä. Kolmannen periaatteen mukaan jos henkilö pääsee taloon sisälle avaimenreiän läpi, voidaan tätä henkilöä pitää naamioituneena Paholaisena. Henkiolento pystyy sen sijaan tällaiseen tekoon, mutta kuitenkin Paholainen ei kykene kuljettamaan ihmisen kehoa pienen kolon kautta, koska tällainen teko olisi ihme ja, Halen mielestä, Saatana ei pysty tekemään ihmettä. Hale uskoo sen sijaan Raamatun perusteella, että Jumala tekee ihmeitä, joista esimerkkinä hän mainitsee Jobin kirjasta kohdan, jossa lihallinen Jeesus tuli huoneeseen avaamatta ovea. Hän pitää Saatanan tekoja tämän rinnalla 'valheellisina ihmeinä'. Hän korostaa, että Jumala on todistanut Raamatun kertomat tarinat todeksi esittämillään merkeillä ja erilaisilla ihmeillä.¹⁶³

Hale näyttää halunneen ottaa huomioon kaikki mahdolliset tapaukset, jotka saattoivat herättää epäilyksen noituudesta. Neljäs keino paljastaa Saatanan tekemä teko on se, että jos henkilö näkee toisen henkilön ensin ihmisenmuodossa ja sitten tämä muuttuu toiseksi olennoiksi, kuten pöllöksi, siitä voidaan päätellä kyseessä olevan henkiolento. Se, että Lootin vaimo muuttui suolapatsaaksi, edustaa Halesta ihmetekoa, jollaista Paholainen tai enkelit eivät voi saada aikaan. Tämän perusteella voidaan hylätä se väite, että jos joku näkee naisen ensin ihmisenmuodossa ja sitten tämä muuntautuu kissaksi ja vähän myöhemmin takaisin ihmiseksi, niin henkilö on nähnyt noidan. Sillä tämä kokemus johtui joko mielikuvituksen häiriöistä, tai sitten henkilö kohtasi henkiolennon. Seuraava keino on se, että jos henkilö näyttää kulkevan lumista tai mutaista tietä pitkin ilman, että hänen jälkeensä muodostuu jalanjälkiä, kyseessä on yleensä henkiolento, mutta on mahdollista myös, että Saatana kuljetti jotain henkilöä maanpinnan yläpuolella. Siinä tapauksessa, että jälkimmäinen toteutuu, henkilöä ei tule päätellä noidaksi, jos häntä kuljetettiin vastentahtoisesti. Hale sanoo, että

162 Hale 1702 luku V, s. 43–44 ja 47–48; Luuk. 24:39. Raamattu 1992 (KR92).

163 Ibid., s. 48.

Goodwinin lapset (joista kerroin sivulla 38) joutuivat Saatanan ilmassa kuljettamiksi.¹⁶⁴ Johnstone väittää, että uuden ajan diabolismissa Paholainen alettiin nähdä ennen muuta sellaisena, joka toimii houkuttelemalla ihmisiä pahuuden puolelle. Silti reformaation jälkeen kaikkia perinteisiä käsityksiä koskien Paholaisen toimimisen yksityiskohtia esiintyi yhä keskusteluissa, tarinoissa ja painotuotteissa.¹⁶⁵

Seuraava ote osoittaa, että Hale halusi painottaa viattoman henkilön, jota Paholainen esittää, syyttömyyttä erilaisissa tapauksissa. Viimeisen keinon mukaan jos piinan kohteena olevan henkilön iholle ilmestyy jälkiä, jotka muistuttavat puremisen, puristamisen tai esimerkiksi neulalla pistämisen jälkiä, ja mikäli paikalla olijat eivät havaitse mitään henkilöä tai koskettamalla tunne paikalla mitään, mikä olisi aiheuttanut jäljet, tapahtuma pitää katsoa Saatanan aiheuttamaksi. Hale kokoaa edelliset havaintonsa: näistä keinoista seuraa, että Saatanan pystyessä ottamaan viattoman henkilön ulkomuodon itselleen ja piinaamaan toista henkilöä, niin hän voi, jos Jumala ei tule väliin, piinata samalla lailla useaa henkilöä. Henkilö, jota Saatana esittää, pysyy syyttömänä, siitä huolimatta että Saatana toistaisi edellisen teon vaikka kuinka monta kertaa myöhemmin.¹⁶⁶

Millaisia yleisiä uskomuksia salemilaisilla oli yliluonnollisista asioista? Richard Godbeer kirjoittaa, että asettuessaan Amerikkaan englantilaiset siirtolaiset jatkoivat elämäänsä vanhan kotimaansa kulttuurin mukaan, ja tässä kulttuurissa noitienpelolla oli vankka sija. Eri puolella englantilaisia siirtokuntia ilmeni noituustapauksia, mutta Uuden Englannin siirtokunnissa esiintyi huomattavan paljon enemmän oikeuteen edenneitä juttuja kuin keskisissä ja eteläisissä siirtokunnissa. Godbeer esittää, että tämä johtui siitä, että Uudessa Englannissa uskonnolla oli merkittävä asema yhteisöjen elämässä, mikä näkyi muun muassa siinä, että puritaaninen ajattelu korosti demonisten voimien kanssa käytävää kamppailua sekä yksilön että yhteisön tasolla.¹⁶⁷

Godbeerin tekstin perusteella näyttää siltä, että 1600-luvun maailma erosi maailmankatsomukseltaan dramaattisella tavalla 2000-luvun maailmasta. Uuden Englannin asukkaat uskoivat 1600-luvulla, että he elivät yliluonnollisten voimien keskellä, jotka muodostivat heille mahdollisen uhan. Heidän keskuudessaan nähtiin yleisesti, että sekä Jumala että Paholainen vaikuttivat säännöllisesti heidän asioihinsa, mikä saattoi ilmetä – riippuen yksilön tekemisistä ja käytöksestä – koetuksina, houkutuksina, palkintoina ja

164 Hale 1702 luku V, s. 48–49.

165 Johnstone 2006, s. 26.

166 Hale 1702 luku V, s. 50.

167 Godbeer 2013, s. 393.

rangaistuksina. Koska Jumala hallitsi maailmankaikkeuden tapahtumia, niin demonin piinatessa ihmistä Jumala päätti joskus olla puuttumatta siihen, esimerkiksi koetellakseen tätä. Aina kun yhteisössä tapahtui jotain, jota ei pidetty luonnollisena – tämä saattoi olla komeetta, kuun- tai auringonpimennys, äärimmäinen sääilmiö, tautiepidemia, epämuodostuneena syntynyt lapsi, odottamaton katovuosi sekä uni tai näky – se oli taipumus tulkita yliluonnolliseksi alkuperältään.¹⁶⁸

Arvelen, että se että poikkeuksellisiin tapahtumiin, olivat ne sitten positiivisia tai negatiivisia, oli taipumus tulkita joku ulkopuolinen merkitys, kasvatti taikauskoa ja pelkoa Paholaisesta, joka puolestaan muuntui noitienpeloksi. Kirkonmiesten mukaan missä tahansa epänormaalissa tapahtumassa tai takaiskussa piili viesti taivaasta. Nähtiin, että yhteisön kohdatessa epäonnisen tapahtuman se oli kehoitus Jumalalta syntisille, että he tutkisivat sieluaan, katuisivat ja noudattaisivat jatkossa tiukemmin kymmentä käskyä. Välillä Jumala toteutti rangaistuksen itse, toisinaan hän käytti välittävänä olentona demonia tai jopa noitaa. Uuden Englannin asukkailla oli myös mukanaan Euroopasta tuodut syvään juurtuneet kansanuskomukset, jotka jatkoivat vahvaa vaikutustaan tavalliseen väestöön uudella mantereella ja joille perustui myös taikuuden hyödyntäminen. Jälkimmäisen kohdalla oli olennaista usko siihen, että sekä miehet että naiset pystyivät saavuttamaan hyödyllisiä vaikutuksia tuntemalla salaisten voimien manipuloimisen, mikä ilmeni loitsuina tai rituaaleina. Taikakeinot periytyivät aikaisemmilta sukupolvilta, mutta niihin piti uskoa, jotta niitä pystyi käyttämään, ja niiden avulla yritettiin tehdä ennustuksia, parantaa tai kumota maleficium-noituuden käyttö.¹⁶⁹

Pappien ja tavallisen kansan välillä näyttää Godbeerin tekstin perusteella olleen jyrkkä ero siinä, miten taikakeinojen käyttöön suhtauduttiin. Suurin osa ennustukseen, parantamiseen ja suojautumiseen liittyvistä taikamenetelmistä, kuten loitsut, perustui melko helppoihin kaavoihin. Lisäksi taikuuden hyödyntämistä positiivisten vaikutusten saamiseksi ei tavallisten ihmisten keskuudessa pidetty useinkaan paheksuttavana, sen sijaan jos taikuutta käytettiin pahoihin tekoihin, se tuomittiin yleisesti. Papit olivat negatiivisella kannalla, sillä heidän mukaansa Raamatusta ei löytynyt hyväksyntää loitsujen käytölle ja he uskoivat, etteivät ihmiset kyenneet yliluonnollisiin asioihin. Puritaanipapit eivät asettaneet kyseenalaiseksi taikakeinojen tehoa sinänsä, vain sen, että niihin liittyi paholaisen osallisuus, koska henkilö ei itse voinut saada aikaan taian vaikutuksia. Hyväuskoiset ihmiset käyttivät loitsuja tietämättä,

168 Godbeer 2013, s. 394.

169 Ibid.

että paholainen itse asiassa mahdollisti niiden toimivuuden houkutellen heitä tämän varjolla palvelemaan häntä.¹⁷⁰

Seuraava Godbeerin pohdinta osoittaa, että taikuuden käyttö oli tietyissä tilanteissa houkuttelevaa ja siihen turvauduttiin aikaisemmilta sukupolvilta perityn tiedon kannustamana. Se, että taikuusmenetelmät olivat niin suosittuja hurskaan puritaaniväestön keskuudessa, aiheutti papistossa suurta huolta. Godbeer esittää mahdollisia selityksiä taikakeinojen yleiselle hyödyntämiselle: osalle ihmisistä oli ehkä jäänyt hämäräksi taikuuden väärä teologisesti ajatellen, kun taas osa on voinut nähdä tämän perustelun logiikan, mutta siitä huolimatta he ovat päättäneet olla välittämättä ohjeista tai käyttäneet taikoja pelostaan huolimatta. Taikuus tarjosi heille sellaista tietoa ja hallinnantunnetta, jonka ajateltiin puritaanisessa uskonopissa olevan Jumalan aluetta. Godbeer nostaa esiin siirtokuntalaisten käytännöllisen mentaliteetin sanoen, että perimätieto, joka juonsi juurensa esikristillisiltä ajoilta, kertoi heille tällaisista voimista ja niiden eduista. Turvautuessaan taikuuteen puritaaniset ihmiset ajattelivat enemmän sitä, mitä apua yliluonnollisista voimista oli heille jossain vaikeassa tilanteessa, kuin sitä, että he samalla toimivat uskonoppien vastaisesti.¹⁷¹

Otaksun, että taikuutta osaava parantaja hyväksyi riskin joutumisesta tietyissä olosuhteissa epäilylle. Ehkä hän ajatteli enemmän siitä saatavaa ansiota kuin harvinaista noituusepäilyn viemistä oikeuden eteen. Se, että taikuutta uskottiin voitavan käyttää sekä hyvään että pahaan, laittoi ihmiset, joita pidettiin yhteisössään taikuuteen perehtyneinä, kahtalaiseen ja riskialttiiseen rooliin. Kun Uuden Englannin asukas ryhtyi epäilemään jonkun käyttäneen häntä vastaan noituutta, hän tavallisesti etsi syytöksiä niistä henkilöistä, jotka tunnettiin taikuudessa taitavina. Taikuutta parantamisessa käyttävät henkilöt asetettiin usein epäilyttävään valoon, mikäli häneen turvautuneen potilaan tila meni huonompaan suuntaan.¹⁷²

4 Hale: keskellä noitahysteriaa, ja mitä noitaoikeudenkäynneistä opittiin?

Tässä luvussa tarkastelen Halen ajatuksia riivauksen mahdollisuudesta Salemin noitahysteriassa, hänen osallistumistaan noitaoikeudenkäynteihin todistajanlausuntojen kautta sekä hänen johtopäätöksiään Salemin tapahtumista.

¹⁷⁰ Godbeer 2013, s. 395.

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² Ibid., s. 395–396.

Seuraava tekstipätkä osoittaa, että Hale asettaa kyseenalaiseksi sen uskomuksen, että Saatana käyttäisi usein apunaan noitaa halutessaan tuottaa kärsimystä jollekin ihmiselle. Hale käsittelee luvussa kuusi sitä yleistä näkemystä, jonka mukaan Paholaisen saadessa aikaan kärsimystä jollekin henkilölle hän tavallisesti käskee jonkun noidan tai loitsujen lausujan, joka on hänen palveluksessaan, suorittamaan itse teon. Hale esittää Sir Matthew Halen näkemyksen, jonka mukaan kun Paholainen aiheuttaa kipua jollekin henkilölle tai tuhoaa tämän omaisuutta, hän on tietyssä mielessä maanpäällisen oikeudenkäytön kohteena, kun hänen kanssaan liiton tehneet noidat joutuvat oikeuden eteen. Kirjoittaja Hale arvostelee edellistä näkemystä nojaten Raamattuun, jossa Saatana ei käytä apunaan noitia tehdessään tuhojaan ja vahingoittaessaan ihmisiä. Hän jatkaa, että niiden henkilöiden, jotka kärsivät paholaismaaisista voimista, perusteella ei ole kyllin varmaa pitää heitä noituuden uhreina. Hän selventää tätä sanomalla, että kun henkilö alkaa pitää varmana, että hänen perheenjäsenensä on joutunut noituuden kohteeksi, hän miettii heti, kuka tämän on noitunut? Ja on luonnollista, että hän haluaa uskoa perheenjäsentään, kun tämä kertoo oireidensa aikana, ketä tätä vahingoittaa?¹⁷³

Seuraava ote osoittaa, että Hale oli sitä mieltä, että enemmistö henkilöistä, jotka Salemissa olivat piinauksen kourissa, olivatkin joutuneet Paholaisen riivaamiksi eivätkä siten kärsineet noidutuksi tulemisesta. Hale analysoi seuraavaksi sitä, mistä piinatut henkilöt Salemin noitapaniikin aikana mahdollisesti kärsivät? Hän sanoo aluksi, että kysymystä, alkoiko Saatana alun perin vainota Salemin kylää, koska siellä oli ollut noituutta, hän aikoo käsitellä tuonnempana. Hän on kuitenkin sitä mieltä, että suurin osa niistä, jotka oireilivat rajusti, olivat Paholaisen riivauksen alaisia: tällaiset henkilöt tunnetaan Raamatussa kreikankielisellä termillä *Daimonizomenoi* (eng. *Daemoniacks*). Hän täsmentää, ettei puhu tässä 'sisäisestä' riivauksesta, jossa henkilöltä voidaan manata henkiolento pois. Sen sijaan hän käsittelee 'ulkoista' riivausta tai Saatanan kontrollia johonkin henkilöön. Hale väittää Raamatun Luukkaan evankeliumiin nojaten, että Salemin piinattuja vaivasi suurimmalta osin 'epäpuhtaiden henkien' vainoamaksi joutuminen.¹⁷⁴

Lienee selvää, että riivaus ja noituus olivat käsitteitä, joita oli vaikea todentaa kenessäkään, mutta niillä toimittiin, koska yritettiin ymmärtää monimutkaista ilmiötä, Paholaisen toimimista ihmistä vastaan. Erika Gasserin mukaan Salemin piinattuja ei voida pitää tyypillisinä riivattuina, mutta heidän oireistaan ilmenee hyvin se, miten lähellä toisiaan noituus ja riivaus olivat. Hän väittää, että noitumisen, pahojen henkien hallinnassa olemisen ja

173 Hale 1702 luku VI, s. 51–53.

174 Ibid., s. 53–54.

riivauksen väliin jäänyt epäselvä alue mahdollisti sekä hengellisen heikkouden myöntämisen, joka oli olennainen puoli puritaanien uskonharjoituksessa, että vastuun siirtämisen käyttäytymisestä, joka nähtiin syntisenä ja jumalaa pilkkaavana.¹⁷⁵

Seuraava Johnstonen pohdinta osoittaa, että reformaatio toi dramaattisia muutoksia siihen, miten pahuuden voimia käsiteltiin hengellisessä elämässä. Kastetoimituksen radikaali uudistaminen toi luonnollisesti mukanaan muutoksia ihmisten henkiseen elämään. Ajatus siitä, että Paholainen voisi tästä lähtien milloin tahansa tunkeutua ihmisen sieluun, jos tämä poikkeaisi kristityistä arvoista, teki varmasti Paholaisesta entistä pelottavamman asian. Arvelen, että myös muut ihmiset huolestuivat helpommin kuin ennen, jos joku henkilö näytti menevän moraalisesti heikkoon suuntaan, sillä Paholaisen uhka kosketi aina koko yhteisöä uudella ajalla.

Johnstonen mukaan kastetoimituksen uudistaminen Englannissa 1500-luvulla merkitsi suurta muutosta siinä, miten ihmiset kokivat Paholaisen olemassaolon. Ennen uudistusta protestanttisissa kirkkoissa oli vielä käytössä katoliselta ajalta periytyvä Sarum-toimitus, jossa ajateltiin, että Saatana riivasi kaikkia kastamattomia lapsia ja että manaamalla lapsi kasteen yhteydessä hän pääsi eroon Saatanasta, jota samalla rituaalisesti estettiin palaamasta enää hänen sieluunsa. Uudistus toteutettiin vuosien 1549 ja 1552 välillä, ja uudessa kasteessa luovuttiin manaamisesta, koska sen käyttöön ei löytynyt tukea Raamatusta ja uudistajat ajattelivat, että Sarum-toimitus päästi ihmisen liian helpolla suhteessa Paholaisen uhkaan. Kritisoiijat väittivät myös, että se keskittyi liiaksi ulkoisiin seikkoihin ja taikauskoon ja tarjosi eroon pääsyä Saatanasta luottamalla Neitsyt Marian, pyhimysten ja 'näennäismaagisten' sakramenttien apuun. Heidän mukaansa lapsen manaaminen oli taikauskoista, koska se teki väärän lupauksen suhteessa Saatanan hallintaan saamiseen. Sen sijaan uuden ajatuksen mukaan kasteessa ihminen aloitti kristityn elämän, johon kuului elämänmittainen taistelu Saatanan vaikuttamisyrityksiä vastaan.¹⁷⁶

Halen tekstistä selviää, että hän käytti ammatilleen luontaisesti Raamatusta löytämiään perusteluja sille, että Salemin piinatut kärsivät todennäköisesti riivauksesta. Hale kertoo Raamatussa kuvatuista henkilöistä, joille tapahtui usein tuleen tai veteen kaatuminen, kun he vaikuttivat sekavilta. Saman kuvauksen jatko paljastaa, että heidän käyttäytymistään hallitsivat pahat henget. Toisen Raamatun tarinan mukaan riivauksesta kärsinyt mies pystyi murtamaan kahleensa osoittaen yliluonnollista voimaa. Raamattu kertoo myös naisen

¹⁷⁵ Gasser 2017, s. 107–108.

¹⁷⁶ Johnstone 2006, s. 62–63.

ennustaneen ollessaan Paholaisen riivaama. Myös Salemissa jotkut oireista kärsineet henkilöt antoivat lausuntoja poissaolevista henkilöistä ja asioista sekä ennustivat tulevia tapahtumia, koska Paholainen antoi heille tällaisen kyvyn. Jos tätä henkilöä ei olisi vaivannut Paholaisen hallinta, häntä olisi voitu syyttää apuhengen palveluksiin kääntymisestä. Hale sanoo viitaten Matteuksen evankeliumiin, että muinaisuudessa osa riivauksen alaiseksi joutuneista osoitti raivon merkkejä. Hän vertaa tätä Salemin tilanteeseen: myös osa siellä oireilevista henkilöistä vaikutti kohtaustensa aikana raivokkailta ja pahansuovilta, mikä oli vastoin heidän totuttua luonnettaan ja käytöstään. Hän kysyy lukijoilta, että miksemme edellisen vertailun nojalla voisi päätellä Salemin piinattujen olleen Paholaisen riivaamia, niin kuin Raamatun henkilötkin – jotka pohjautuvat joskus eläneisiin ihmisiin – olivat. Ja, että samalla tavalla kuin muinaisina aikoina Saatana ei tarvinnut noitia aiheuttaakseen kärsimystä, miksei hän toimisi nykyäänkin niin?¹⁷⁷

Seuraava ote osoittaa, että Hale halusi tuoda ilmi yleisessä laissa olevat heikkoudet, kun kyseessä on noituuden havaitseminen jossain ikävässä, selittämättömässä tapahtumassa. Siinä Hale tarkastelee sitä, mitä yleinen laki sanoo noituudesta kertovista merkeistä ja miksi hänen mielestään siinä on puutteita? Nämä merkit perustuvat Lancashiressa pidettyjen oikeudenkäyntien kokemuksiin ja Richard Bernardin ohjeisiin. Ensimmäisen merkin mukaan jos henkilön terveys laskee nopeasti ja siihen ei löydetä selitystä, voidaan epäillä noituutta. Halesta pikemmin tuntematon sairaus voi olla tämän tilanteen takana ja lääkärit saattavat epäillä noituutta, vaikka syynä olisi kehossa piilossa oleva luonnollinen sairaus. Hän viittaa jälleen Raamattuun, jossa Jobille ilmestyi kipeitä paiseita, jotka Saatana sai aikaan käyttämättä noituutta.¹⁷⁸

Seuraavan otteen perusteella voidaan sanoa, että Hale piti tällaisia merkkejä myös riivaukseen sopivina, mikä tekee asiasta ongelmallisen tulkintamielessä. Toinen noituudesta kertova merkki on se, että kahden henkilön todetaan kärsivän samanlaisista oudoista kohtauksista. Hale arvelee tämän voivan kertoa siitä, että nämä henkilöt kärsivät riivauksesta, ja jatkaa, että Salemin noitapaniikissa edellisen kaltaista esiintyi paljon. Kolmas merkki sanoo: oireista kärsivä henkilö pystyy kertomaan muualla olevan epäilyksenalaisen henkilön sen hetkisistä tekemisistä. Halen mukaan tämäkin kertoo riivaustapauksesta. Neljännen merkin sisältö on: henkilö, joka ei muista ollenkaan (silloin kun on rauhallisempi), mitä teki tai puhui kohtauksensa aikana. Hale kommentoi tätä sanomalla, että olettaen Salemin tapauksen riivattujen henkilöiden olleen rehellisiä he eivät usein muistaneet kohtauksen

¹⁷⁷ Hale 1702 luku VI, s. 54–55.

¹⁷⁸ Ibid., s. 55.

jälkeen tällaisia asioita. Hänen mukaansa näin voi tapahtua siis myös riivatulle. Viides merkki sanoo: henkilö osoittaa yli-inhimillistä voimaa kohtauksensa aikana. Hale sanoo jälleen, että tämä kertoo riivatusta henkilöstä, ja viittaa aiemmin kertomaansa Raamatun tarinaan.¹⁷⁹

Seuraavasta tekstipätkästä selviää, että Hale ajatteli Paholaisen voivan saada yksin aikaan myös neulojen laittamisen uhrin suuhun tai vatsaan, vaikka tällaisessa tilanteessa tuon ajan ihmisen järki sanoisi asialla olleen noidan. Kuudennen merkin mukaan noituutta tulee epäillä, jos piinauksen kohteena oleva alkaa yhtäkkiä oksentaa ja hänen suustaan tulee neuloja tai nauloja tai muuta vastaavaa. Hale kertoo ensin mahdollisia syitä sille, miten tällainen olisi tapahtunut. Näkymätön Paholainen on voinut laittaa uhrin suuhun tällaisia esineitä, mutta ei hänen kurkkuunsa tai vatsaansa, jonka seurauksena uhri tavallaan oksentaa ne. Tai sitten Paholainen on saanut aikaan sen, että ne kulkeutuvat henkilön kurkkuun tai vatsaan ilman, että hän tuntee mitään, ja sitten ne tulevat ulos uhrin oksentaessa. Hale on sitä mieltä, että näistä ei voida varmuudella päätellä uhrin kärsivän noituudesta, paitsi jos se, että Saatana sai tämän aikaan käyttämällä apunaan noitaa, voidaan todistaa.¹⁸⁰

Hale tukeutuu myös Matherin johtopäätökseen Saatanan kyvystä tekeytyä syyttömän ihmisen näköiseksi, kuten seuraavasta otteesta ilmenee. Seitsemännen merkin mukaan noituudesta kertoo se, jos epäillyn henkilön näköinen henkiolento näyttäytyy piinan kohteena olevalle henkilölle, mistä tälle tulee vähän ajan päästä tuskallinen kohtaus tai vastaava kärsimys. Hale toteaa tähän, että se, että Saatana kykenee ottamaan itselleen viattoman henkilön ulkonäön ja näyttäytyä riivauksen alaiselle henkilölle, on todistettu jo. Ja on loogista, että hän tekee näin uhrin kohtauksen edellä aiheuttaen näin epäilysten kohdistumisen viattomaan henkilöön. Näiden merkkien käsittelyn perusteella Hale esittää, että mikäli henkilön ei voida todeta olevan noituuden uhri, kun on käyty läpi seitsemän merkin lista, meidän ei kannata (ellei tapahdu jotain muuhun viittaavaa) etsiä noitaa selitykseksi uhrin tilalle.¹⁸¹

Myös Hale antoi todistajanlausuntoja Salemin noitaoikeudenkäynneissä. Millaisia asioita hän toi niissä esiin, ja mikä sai hänet antamaan ne oikeuden virkamiehille? Käsittelen kahta hänen lausuntoaan. Toukokuun 20. päivänä 1692 hän jätti sellaisen koskien Sarah Bishopia. Hän kertoo lausuntonsa alussa, että noin viisi vuotta sitten hänen puheilleen tuli Salemin rajalla, Beverlyn vieressä asuvan John Traskin vaimo, joka valitti hänen naapurinsa Edward Bishop nuoremman vaimosta, että tämä ei olisi kelvollinen osallistumaan ehtoolliselle ennen

179 Hale 1702 luku VI, s. 55–56.

180 Ibid., s. 56–57.

181 Ibid., s. 57.

kuin olisi jotenkin hyvittänyt sen, että oli loukannut häntä. Rouva Trask kertoi, että Sarah Bishopin tapana oli järjestää vierailleen ajankulua liian pitkälle iltaan tarjoten juomista ja pelaamista, mistä aiheutui paheksuntaa lähellä asuvissa perheissä ja nuoret joutuivat alttiiksi houkutuksille. Kun hän kerran meni Bishopien taloon, hän näki joitain henkilöitä pelaamassa ja sieppasi pelinappulat ja heitti ne liekkeihin. Sitten hän moitti rouva Bishopia, joka salli tällaisen toiminnan, mutta tämä ei kuunnellut häntä. Kuultuaan tämän Hale antoi naiselle neuvoja, miten tämän tulisi toimia tässä asiassa.¹⁸²

Myöhemmin Hale sai tietää, että tämä nainen kärsi nyt hermostuneisuudesta ja että oli ollut tällainen siitä illasta asti, kun oli palannut kotiin oltuaan kertomassa Hallelle rouva Bishopista. Hale pyrki auttamaan häntä paaston ja rukousten avulla, minkä ansiosta hän alkoi voida paremmin. Hale kertoi, että nähtyään hänet usein hermostuneessa tilassa uskoi sen olevan vain hermostuneisuutta, mutta välillä Halesta tuntui, että kyseessä oli jotain vakavampaa. Hale sanoo alkaneensa ajatella naisen tilaa uudestaan, sen jälkeen kun hän näki, miten Salemin "noidutut" oireilivat, ja havainneensa heidän ja naisen kärsimysten välillä yhteisiä piirteitä. Hän jatkaa, että hänen voidessa paremmin hän sanoi uskovansa rouva Bishopin noituneen hänet. Mutta hän sai jälleen hermostuneisuuskohtauksen sapattipäivän julkisessa kokoontumisessa eikä enää parantunut, vaan voi välillä huonommin ja välillä paremmin puhuen halusta tappaa itsensä tai jonkun muun, kunnes kuoli. Hale kuuli tämän lähellä asuvalta naiselta, että tämä harrasti paljon lukemista ja tutki Raamattua löytääkseen siitä ennustuksia ja että päivää ennen kuin tälle tuli kohtaous edellä mainitussa kokoontumisessa, tämä oli käynyt rouva Bishopin luona ja tehnyt hänen kanssaan sovinnon.¹⁸³

Hale kertoo auttaneensa tätä rukoilemalla ja neuvomalla ennen tämän kuolemaa ja että joitain päiviä, ennen kuin tämä kuoli, tämä toivoi, että joku hakisi Edward Bishopin paikalle, jotta heistä tulisi ystäviä. Hale kysyi, oliko tämä loukannut jotenkin herra Bishopia, johon tämä vastasi, että siinä tapauksessa, jos naapurin pelinappuloiden heittäminen tuleen lasketaan sellaiseksi. Halen mukaan tämä kärsi hermostuneisuudesta (tai noitumisesta) noin kuukauden ja muutama päivä ennen tämän kuolemaa Hallelle tuotiin lappu, jossa pyydettiin rukoilemaan tämän puolesta, ja hän tunnisti käsialan olevan tämän tyyliä. Hän kertoo menneensä katsomaan kuollutta rouva Traskia ja nähneensä tämän ruumiissa kolme tappavaa haavaa: muun muassa pala tämän henkitorvea oli irroitettu väkivaltaisesti. Hän todistaa ajatelleensa tuolloin, että tämä ei itse olisi kyennyt silpomaan itseään näin pahoin niin lyhyillä saksilla, ja

182 SWP 14.1.

183 Ibid.

päätelleensä asialla olleen Paholaisen tai noidan loitsuineen; hän sanoo, että ei ole sittemmin muuttanut näkökantaansa tästä tapauksesta.¹⁸⁴

Kyseinen tapaus näyttää mielenkiintoiselta erityisesti Traskin kuolintavan takia. Hale näki tällaiset haavat ja mainitsi lyhyet sakset, mistä herää kysymys, olisiko teon tehnyt joku muu henkilö kuin tämä itse, mutta tämä toisaalta puhui suunnittelevansa itsemurhaa. Kuvatunlaiset vammat ruumiissa puhuvat pikemminkin kuolemasta väkivaltaisen hyökkäyksen seurauksena. Hale ei kerro, miten ihmiset selittivät tämän kuoleman eikä sitä, tutkittiinko sitä. Traskin ja Bishopien välille oli syntynyt riitaa, joka johti pelinappuloiden tuhoutumiseen. Tässäkin tapauksessa naapurien välinen riita sai aikaan toisessa osapuolella pelkoa siitä, että toinen olisi noitunut hänet, hänen saatua outoja oireita. Hale vietti paljon aikaa Traskin kanssa ja oppi varmasti tuntemaan häntä jonkin verran, ja tämä saattoi vaikuttaa Halen päätökseen antaa todistajanlausunto Sarah Bishopia koskien. On pantava merkille, että Hale rupesi ajattelemaan Traskin oireita uudestaan, kun hän oli nähnyt Salemissa 1692 piinattujen henkilöiden kohtauksia. Hän todennäköisesti ajatteli, että jos nämä piinatut henkilöt olivat noiduttuja, myös Trask saattoi yhtä hyvin olla noiduttu. Rosenthal tuo esiin mielenkiintoisen seikan koskien nimien sekaantumista Salemin oikeudenkäyntien aikana. Hänen mukaansa tuolloin kaksi henkilöä, Sarah Churchill ja Susannah Sheldon, erehtyivät luulemaan, että Hale tarkoitti todistajanlausunnossaan Bridget Bishopia Sarah Bishopin sijasta, ja todistivat tämän virheen pohjalta.¹⁸⁵ Bridget Bishop oli yksi teloitetuista.

Toiseksi käsittelen Halen todistajanlausuntoa hänen naapuristaan Dorcas Hoarista. Hän kertoo siinä aluksi, että Dorcasista levisi vuosia sitten tarinoita, joiden mukaan tämä oli harrastanut ennustamista ennustaen muun muassa, että tämän oma mies kuolisi ennen tätä, ja tämä oli omistanut ennustamista käsittelevän kirjan. Hän jatkaa, että parikymmentä vuotta sitten Dorcas kertoi hänelle katuvansa "entisen elämänsä syntejä" ja että tällä oli kotonaan kädestäennustamista käsittelevä kirja, jolla tämä voisi tietää tulevaisuudesta. Hale varoitti naista tällaisista kirjoista sanoen niiden opettavan pahoja kykyjä, jolloin hän sai käsityksen, että tämä jätti sen takia tällaiset harrastukset taakseen.¹⁸⁶

Hän kertoo, että 14 vuotta sitten hän sai tietää, että hänen palvelijansa ja osa Dorcasin lapsista olivat tehneet yhteistyötä siinä, että he varastivat hänen talostaan tavaroita ja veivät ne Dorcasin taloon. Silloin hän kysyi tyttäreltään Rebeccalta, joka oli tuolloin 11-vuotias, että oliko tällä tietoa tästä rikoksesta. Tämä vastasi 'kyllä', mutta ei ollut uskaltanut sanoa siitä

184 SWP 14.1.

185 Rosenthal 1993, s. 72.

186 SWP 68.10.

Halelle kertoen yhdeksi syyksi, että tätä oli peloteltu sillä, että rouva Hoar oli noita ja hän saisi tietoonsa ennustuskirjan avulla, mikäli tämä paljastaisi asian Halelle, ja siinä tapauksessa hän turvautuisi demonin apuun tappaakseen tai noituakseen tämän. Hale sanoo, ettei muista, sanoiko Rebecca Dorcasin vai tämän lapsien pelotelleen häntä tällä lailla.¹⁸⁷

Rebecca kertoi isälleen, että hänen annettiin katsella tätä kirjaa ja se sisälsi monia kuvia ja erilaisia viivoja. Tämä kertoi pelkäävänsä, että Dorcas aikoo noitua tämän, koska tämä juuri kertoi isälleen varastamisesta. Hale kehoitti tätä ajattelemaan Dorcasista vähemmän tuomitsevasti, mihin tämä vain sanoi tietävänsä, että rouva Hoar on noita. Tämä kertoi lisäksi, että Halen ja hänen vaimonsa ollessa poissa talossa tai sen ympärillä tapahtui outoja asioita, joiden tarkoitus oli painostaa tätä olemaan puhumatta varkaudesta. Hale sanoo, että Dorcas tosin oli sanonut hänelle, että tämän kotona on kädestäennustamisen kirja, muttei ollut maininnut, että se oli niin iso kirja.¹⁸⁸

Hänen tyttärensä kuoltua (tämä oli silloin 15-vuotias) hän sai tietää ystävältään, että Rebecca oli kertonut tälle pelkäävänsä henkensä puolesta Dorcasin takia. Hän kertoo, että samoihin aikoihin Dorcasista huhuttiin muitakin asioita, joissa tätä epäiltiin noidaksi. Tämä johti, Hale kertoo, siihen, että majuri Denison meni kyselemään William Hoarilta, tiesikö tämä vaimonsa ennustuskirjasta, ja tämä sanoi kirjan kuuluvan John Samsonille ja hänen vaimonsa oli antanut kirjan edelliselle takaisin jo kauan sitten, ja siten asiasta ei suoritettu enää tutkimuksia sillä erää. Kun Dorcas myöhemmin joutui syytteeseen Salemin noitahysterian aikana ja vietiin oikeuskäsittelyä varten Bostoniin, hän meni kerran tämän luo keskustelemaan eri asioista, jotka askarruttivat häntä tämän suhteen. He puhuivat myös tästä ennustuskirjasta, ja Dorcas kertoi, että ainoan tällaisen kirjan, joka hänellä oli ollut, hän oli palauttanut Samsonille yli 20 vuotta sitten ja että hän oli luopunut ennustamisesta silloin, kun Hale oli varoittanut häntä sen syntyisyydestä.¹⁸⁹

Tämä todistajanlausunto sisältää monia mielenkiintoisia seikkoja sekä Halen perheestä että taikauskosta. Hale ajautui kiusalliseen tilanteeseen naapurinsa kanssa, mikä käy ilmi varastamistapauksesta, mutta hän ei tosin kerro puhuneensa siitä Dorcasin kanssa. Hänen tyttärensä reagoi Hoarin perheeseen voimakkaasti ja pelkäsi kertoa isälleen tietävänsä Dorcasin lapsien puuhista. Hale oli neuvonut Dorcasia vuosia ennen tätä tapausta jättämään ennustusten tekemisen sikseen. Voi olla, että Dorcasin maine ennustajana jäi elämään ihmisten mieliin aiheuttaen epäluuloa häntä kohtaan. Halen tytär sanoi, että hänelle oli sanottu

187 SWP 68.10.

188 Ibid.

189 SWP 68.10 ja 68.2–3.

Dorcasin olevan noita, joka voi tehdä hänelle pahaa. Näyttää siltä, että tyttö rupesi pelkäämään, että hänelle sattuu jotain ikävää, vaikka nämä puheet olisivat olleet vain lasten tarinoita tai yleistä huhupuhetta. Ehkä tyttö vältteli jo tätä varastamistapausta ennen aiheuttamasta naapurilleen mielipahaa, koska tiesi todennäköisesti Dorcasista kerrotut tarinat. Oletan, että pelko näytteli suurta roolia siinä, miten uudella ajalla suhtauduttiin noituuteen – eri asia oli taikuuteen suhtautuminen, joka voitiin nähdä usein positiivisena voimavarana.

Pelko voi aiheuttaa vakaviakin fyysisiä reaktioita, mikä näkyy fobioissa: ihminen voi pelätä esimerkiksi hämähäkkejä niin, että pelkkä sellaisen näkeminen voi saada henkilön hikoilemaan ja tämän sydämen hakkaamaan. Sama pätee varmasti noitien pelkoon, ja ihminen voi tämän takia muuttua passiiviseksi ja vältellä ulos menemistä, mikä johtaa pitemmän päälle pelkojen pahenemiseen, ja lopulta henkilö jää noidankehään pelkonsa kanssa. Taikausko voi rajoittaa elämää siinä, että henkilö muuttaa käyttäytymistään, mikäli kohtaa jonkun asian, jota pitää esimerkiksi huonona enteenä jonkun tapahtuman alla, ja silloin hän ei kykene toimimaan normaalisti, vaan pelkää kokoajan, että jotain ikävää sattuu, vaikka se, mitä tapahtuu, ei liity mitenkään hänen kohtaamaan aiempaan asiaan.

Palaan seuraavaksi käsittelemään *A Modest enquiry into the nature of witchcraft* -teosta. Seuraavasta tekstipätkästä käy ilmi, että salemilaiset rupesivat jossain vaiheessa noitahysteriaa kyseenalaistamaan uskomuksen, että noita voisi tuottaa kärsimystä noitumalleen henkilölle pelkällä katseen voimalla, nähtyään siinä epäloogisuutta Salemin tapahtumien suhteen. Luvussa 7 Hale esittelee yleisiä käsityksiä noitien kyvyistä. Yksi tällainen väittää, että epäillyn henkilön katsoessa henkilöitä, jotka ovat altistuneet noituudelle, nämä saavat heti rajuja oireita. Tässä Hale tuo ilmi ikivanhan näkemyksen siitä, että pahalla silmällä katsominen voi aiheuttaa onnettomuuksia kohteelle. Hänen mukaansa edellistä pidettiin aluksi oletuksena Salemin noitaoikeudenkäynneissä, mutta se osoittautui pitemmän päälle Saatanan aikaansaamaksi harhaksi. Hän esittää muutokselle perustelun: syytettyjä käskettiin heidän oikeudenkäynneissään katsomaan hetkeksi noituussyytösten esittäjiin päin, mutta tämä testi suoritettiin samaan aikaan kun syytetyt puolustautuivat syytteitä vastaan, mistä voidaan päätellä, etteivät he silloin käyttäisi noituutta, koska se heikentäisi heidän asemaansa. Hale lisää, että ei voida myöskään olettaa kenenkään turvautuvan noitakeinoihin haluamattaan.¹⁹⁰

Seuraava ote osoittaa, että olettamus riivauksesta ja Saatanan hämäys selittäisi paha silmä -ilmiön Salemissa. Hale viittaa Markuksen evankeliumiin, jossa Paholainen aiheutti

190 Hale 1702 luku VII, s. 58.

riivaamalleen henkilölle kohtauksen, juuri silloin kun tämä henkilö oli tapaamassa Jeesusta. Ja olettaen, hän jatkaa, että Salemin piinattuja vaivasi riivaus, niin on uskottavaa, että Saatana voi käyttää hyväkseen edellisessä kappaleessa kuvattua testiä aiheuttaen heille oireilua, samalla kun syytetty katsoo heitä. Toisen noituuteen liitetyn ominaisuuden mukaan kun syytettyä pyydettiin koskettamaan syytöksiä esittänyttä henkilöä, jolla oli juuri kohtaus, niin jos tämä kosketuksen jälkeen rauhoittui normaaliksi, se vahvisti monien mukaan epäilyjä syyllisyydestä.¹⁹¹

Arvelen, että Hale näki Saatanassa, jota pidettiin ylittämättömänä sekaannuksen aiheuttamisessa, sopivan kohteen, jolle voisi siirtää syyn niistä teoista, joita aikaisemmin pidettiin noidan keinoihin kuuluvina. Hale esittää Joseph Glanvillin (1636–80) selityksen kosketusilmiölle. Sen mukaan kun noita katsoo piinattua henkilöä, hänen katseestaan siirtyy tähän 'pahantahtoista' myrkkyä, joka aiheuttaa tälle kohtauksen, ja kun noita koskettaa piinattua, myrkky siirtyy takaisin noidan kehoon sympatiailmiön ansiosta. Glanvill toimi Englannin kuninkaan Kaarle II:n kappalaisena, ja hän on tunnettu teoksestaan *Saducismus triumphatus*, jonka suosio syntyi paljon siitä, että hän keräsi siihen mielenkiintoisia noituustarinoita ja -esimerkkejä. Hänen päämääränsä oli näyttää toteen, että noituus on todellinen ilmiö. Hale on noidan katse- ja kosketusvaikutuksesta eri mieltä, sillä hän sanoo näiden kahden teon johtuvan Paholaisen vaikuttamisesta, jolla hän pyrkii saamaan syytösten kohdistumisen noitaan ja siten lisää yhteisön eripuraa. Hän päättelee, että sekä luonnollinen että jumalallinen syy voi olla sen takana, että piinatun kohtaus yhtäkkiä lakkaa, tai sitten Paholainen sai kohtauksen loppumaan. Hän sanoo, että näitä kahta testiä on mahdotonta todistaa, joten hän pitää niitä käyttökelvottomina.¹⁹²

Seuraava ote osoittaa, että Hale ei pitänyt mahdollisena sitä, että epäillyn henkilön sitominen estää tämän henkiolentoa liikkumasta ja piinaamasta jotakuta. Hale tuo ilmi myös sen keinon, jossa on tilanne, että epäilty henkilö on vankilassa ja häntä syyttävä henkilö kertoo hänen aiheuttavan tälle kipua. Mikäli piinatun henkilön oireet lievenevät, siitä, että epäilty henkilö sidotaan paikalleen, tätä tulee pitää mahdollisena osoituksena epäillyn syyllisyydestä. Hale hylkää tämän perusteen käytön järkeilemällä, että se, että piinatun oireet helpottuvat, voi johtua kolmesta syystä: sitominen synnyttää jonkun fyysisen vaikutuksen, epäilty toimii ennalta sovitusti Saatanan tahdon mukaan tai Saatana päättää lopettaa piinatun kärsimisen sitomisen tapahduttua. Hän ei usko, että sitominen voi pitää epäillyn henkiolentoa paikallaan. Se, että epäilty olisi tehnyt sopimuksen Saatanan kanssa, Hale sanoo, on vaikea

191 Hale 1702 luku VII, s. 58–59.

192 Ibid., s. 59–60; Durrant ja Bailey 2012, s. 87.

osoittaa, koska sellaisen sopimuksen ehdot ovat salattuja ihmisiltä, joita hän ei ole lähestynyt. Hän pitää Saatanaa myös epäluotettavana tekemiensä sopimusten suhteen, koska jälkimmäinen toimii kulloistenkin vaikuttimiensa mukaan. Hän kannattaa jälleen kolmatta vaihtoehtoa, jossa Saatana lievittää oikealla hetkellä piinatun oireita tahtonsa mukaan. Hale ulottaa nämä samat järkeilyt myös tapaukseen, jossa riivatun henkilön kohtaukset muuttuvat lievemmiksi, silloin kun henkilö, joka piinaa häntä, pidätetään, tuomitaan tai teloitetaan.¹⁹³

Seuraavasta tekstipätkästä voidaan päätellä, että Hale halusi ottaa huomioon järjestelmällisesti kaikki mahdolliset vaihtoehdot niin, että kenenkään olisi vaikea ehdottaa jotain erikoistapausta, joka voisi kaataa hänen päättelynsä. Siinä hän käsittelee seitsemättä keinoa, joka näyttäisi viittaavan epäillyn olevan noita. Mikäli epäillyn henkiolento tulee vainoamaan piinattua ja joko tämä tai joku muu henkilö iskee henkeä jollain teräaseella siten, että henki näyttää saavan vuotavan haavan tai repeämän vaatteisiinsa; jos tämän jälkeen epäillyllä henkilöllä havaitaan olevan tällainen haava tai repeämä vaatteissaan samassa kohdassa, johon isku osui henkeen, tämä vahvistaa merkittävästi oletusta, että epäilty on liittoutunut Saatanan kanssa. Hale erittelee syitä, joihin tämä ilmiö voisi pohjautua. a) Epäilty ja hänen henkiolentonsa ovat yhteydessä toisiinsa sympatian kautta. Hale kritisoi tätä sanomalla, että ihmisen ja Paholaisen, joka on ottanut hänen muotonsa, välillä oleva sympatia olisi vaikea määritellä eikä vaateen repeytyminen edes selity sympatialla, sillä eihän vaate ja Saatana voi tehdä keskenään liittoa. b) Saatana ja epäilty ovat tehneet liiton, josta kyseinen ilmiö johtuu. Hale sanoo, ettei tiedetä keinoja, joilla tällaiseen liittoon kuuluvat yksityiskohtaiset määräykset voitaisiin selvittää. Ja mikäli tämä saataisiin selville, hän jatkaa, mistä voidaan tietää, pysykö Saatana sanojensa takana? c) Jumala vaikuttaa tilanteeseen aiheuttamalla sen, että noitaan ilmestyy samanlaiset jäljet, haava tai repeytynyt vaate, kuin hänen henkiolennollaan on. Hale vastaa pitämällä tällaista yliluonnollisena tapahtumana ja huomauttamalla, ettei Raamatussa kerrota Jumalan lähettävän tämänkaltaisia merkkejä. d) Epäillyn kehoon ilmestyy haava tai hänen vaatteeseensa repeytymä – vastaten henkiolennossa olevia – Paholaisen, joka toimii vapaasti, tekemänä. Hale pitää sitä tässä tapauksessa 'Paholaisen todistuksena', jota ihmiset eivät voi käyttää oikeudessa.¹⁹⁴

Hale joutui esittämään mutkikkaita loogisia päättelyitä vakuuttaakseen lukijansa, kuten seuraava tekstipätkä osoittaa. Hän esittää hypoteesinsa sille, miten tällainen tapaus on syntynyt. Henkilön haava tai hänen vaatteensa repeytymä oli syntynyt ennen kuin henkiolento hänen muodossaan näyttäytyi piinatulle ja sai osuman. Paholainen käyttää hyväksi tätä tietoa

193 Hale 1702 luku VII, s. 60–61.

194 Ibid., luku VIII, 61–63.

ja järjestää niin, että piinattu tai joku muu paikalla olija lyö henkiolentoa siten, että sille aiheutuu samanlaiset jäljet kuin epäillylle tuli aiemmin. Sitten kun epäillyn ruumis tarkastetaan ja löytyy nämä jäljet, tämän suorittaneet henkilöt ajattelevat, että jäljet syntyivät siitä, kun epäillyn henkiolentoon osui lyönti, mikä on Paholaisen tarkoitus. Jotkut ovat ehdottaneet toisenlaista selitystä, ja sen mukaan henkiolennon sijaan lyöjä osuu oikeaan henkilöön, joka on paikalla mutta on näkymätön kaikille muille paitsi piinatulle, koska hän on loitsulla luonut eräänlaisen usvaverhon, joka estää muita paikalla olijoita havaitsemasta häntä. Tähän Hale sanoo, että näin tapahtuessa se, jonka lyönti osuu tähän henkilöön saaden aikaan haavan, tuntisi jonkun vastuksen, joka aiheutuu kehosta tai vaatteesta, sillä vaikka henkilö olisi näkymätön, hänen kehoaan voisi silti koskettaa. Tästä seuraa, Hale jatkaa, että kun lyöjä tuntuu lyövän tyhjän läpi, kyseessä on pakko olla joko henkiolento tai piinatun vääristynyt mielikuva.¹⁹⁵

Hale näyttää varoittaneen tekemästä hätäisiä päätelmiä noituudesta silloin, kun naapurien huonojen välien aikana sattuu jokin ikävä asia toiselle naapureista. Luvussa 9 Hale käsittelee naapurien välisiä suhteita kirousteeman kautta. Oletuksen mukaan tilanteessa, jossa naapuri esittää kirouksen naapuriaan kohtaan ja pian sattuu kuolemantapaus tai vähintään joku takaisku, tulee epäillä noituutta. Hale on sitä mieltä, että jos henkilö esittää toiselle henkilölle tappouhkauksen tai uhkaa vahingoittaa tätä tai tämän omaisuutta ja jos sitten tapahtuu tällainen ikävä asia, asiassa tulisi epäillä uhkauksen esittäjää, mikäli syynä ei näytä olleen joku muu henkilö tai asia, mutta vain kysyä, tietääkö hän mitään tapahtuneesta. Teossa voidaan silloin epäillä noituutta, jos siihen on aihetta, ja tämän takia henkilöön, joka uhkaili, voidaan asettaa epäilyjä ja kuulustella häntä. Hale kuitenkin haluaa muistuttaa, että tällaisesta uhkan toteutumisesta ei pidä yleisesti päätellä, että syynä täytyi olla noituminen.¹⁹⁶

Ja miksi näin ei pitäisi ajatella? Seuraava ote osoittaa, että Hale pitää tällaista kahden asian sattumista peräkkäin näennäisenä syy-seuraussuhteena ja ajattelee ikävien tapahtumien takaa löytyvän useimmiten luonnollisen syyn. Hale sanoo, että sellaiset kuolemantapaukset ja takaiskut ovat usein muiden syiden kuin noituuden aiheuttamia. Lisäksi joillekin henkilöille on luonteenomaista olla usein kiroavia ja katkeria. Kolmanneksi Hale esittää, että useimmille tilanpitäjille, joilla on perhe ja karjaa, sattuu välillä niin, että joku perheenjäsenistä kuolee tai lehmä sairastuu tai kuolee. Jokaiselle sattuu elämässään toisinaan takaiskuja. Hale päätelee, että joskus tällainen epäonni kohtaa perheen juuri silloin tai lähellä sitä ajankohtaa, kun heidän naapurinsa on lausunut heille kirouksia, vaikka tämä on tehnyt samoin jo kymmenen

¹⁹⁵ Hale 1702 luku VIII, s. 63 ja 65–66.

¹⁹⁶ Ibid., luku IX, s. 66.

kertaa aikaisemmin eikä silloin perheelle koitunut mitään epäonnen tapausta. Hän jatkaa, että tällä viimeisimmällä kirouksella ei ollut sen enempää tekemistä perhettä kohdanneen ikävän asian kanssa, kuin kymmenellä aiemmalla kirouksella, joista ei aiheutunut mitään.¹⁹⁷

Seuraavasta tekstipätkästä ilmenee, että Hale piti mahdollisena sitä, että tällaisessa tilanteessa Paholainen aiheuttaa toiselle osapuolelle jonkin onnettomuuden ja Jumala päättää olla estämättä hänen tekoaan tarkoittaen sen olevan rangaistus uhkailleelle naapurille, vaikka siinä myös viaton osapuoli joutuu kärsimään. Hän pitää joitain ihmisiä sellaisina, jotka epäilevät luonnostaan kaikkea ja syyttävät helposti noituutta, aina kun he kärsivät jonkun menetyksen tai takaiskun, ja tällaiset ihmiset epäilevät herkästi naapureitaan, jos nämä tulevat usein heidän ovelle, silloin kun he surevat jotain takaiskuaan, siitä, että nämä ovat mahdollisesti näiden ikävien tapausten taustalla, koska ovat voineet käyttää heihin taikakeinoja. Hale nostaa jälleen esiin mahdollisuuden, että Paholainen saattaa aiheuttaa naapurille, johon uhkaus kohdistuu, nähden tilaisuuden kylvää eripuraa jonkin onnettomuuden, niin että hän rupeaisi epäilemään uhkauksen esittänyttä naapuriaan noidaksi. Hale lisää, että Jumala varmasti toisinaan on puuttumatta Paholaisen tekemisiin edellä kuvatuslaisessa tilanteessa, koska haluaa rangaista kirouksien esittäjää. Hale kertoo myös siitä noituuteen liitetystä seikasta, jonka mukaan mikäli tuomitun noidan lapsi, palvelija, ystävä tai naapuri joutuu epäilyn kohteeksi, hänenkin oletetaan helposti olevan noita. Tähän Hale sanoo, että tällainen suhde tuomittuun noitaan ei lisää henkilön todennäköisyyttä syyllisyydestä noituuteen. Hän tekee vertauksen tilanteeseen, jossa varkaan, murhaajan tai juopon lapsen, palvelijan tai naapurin oletettaisiin ryhtyvän samanlaisiin tekoihin, koska heillä on tämä yhteys.¹⁹⁸

Karlsen näyttää painottavan sosiaalisia muuttujia noituussyytöksen rakentumisessa. Hän esittää, että se, että naista alettiin Uudessa Englannissa pitää noitana, tapahtui sosiaalisessa ketjureaktiossa ja vaati joukon, yhdessä vaikuttavia uskomuksia, jotka sekä tavalliset ihmiset että hengellinen ja maallinen esivalta jakoivat ja joiden perusteella kyseinen nainen edusti vakavaa uhkaa yhteisölle. Hän sanoo, että Uudessa Englannissa pidettiin erityisesti noitiin liittyvinä synteinä tyytymättömyyttä, vihaa, kateutta, ilkeyttä, viettelyä, valehtelua ja ylpeyttä.¹⁹⁹

Hale pitää niin sanottua Paholaisen merkkiä sellaisena, jolla ei ole lainkaan pohjaa jonkun osoittamisessa noidaksi, kuten seuraavasta otteesta käy ilmi. Seuraavassa luvussa Hale

197 Hale 1702 luku IX, s. 66–67.

198 Ibid., s. 67–69.

199 Karlsen 1989, s. 119.

puhuu ensin Paholaisen merkistä: siitä on olemassa yleinen käsitys, että Paholaisen saatua henkilön liittoon kanssaan hän merkitsee henkilön aina näkyvällä jäljellä. Hän jatkaa, että Richard Bernardille edellinen merkitsee varmuutta henkilön syyllisyydestä ja tämän mukaan tällaisessa merkissä ei ole tuntoherkkyyttä, siitä ei vuoda verta, jos sitä pistää neulalla, se muistuttaa toisinaan nänniä (demoni saa niistä verta imemällä), joskus se ilmenee vain sinertävänä tai punaisena läiskänä ja joskus painaumanäköisellä ihossa. Hale ei ajattele, että tällainen merkki osoittaisi henkilön olevan syyllinen tai edes herättäisi epäilyksiä siihen suuntaan. Hän esittää, että Jumala on voinut "lähettää" tällaisen merkin ihmisen ihoon varoituksena tai koettelemuksen takia tai sitten sellainen (jos ei samanlainen jälki kuin Paholaisen merkki, niin ainakin sen tyyppinen) on syntynyt luonnollisesta syystä, kuten syntymämerkkinä tai sairauden tai loukkaantumisen aiheuttamana jälkenä.²⁰⁰

Seuraavasta otteesta voidaan sanoa, että Hale on joutunut kohtaamaan epäuskoa, sen jälkeen kun hän Salemin tapahtumien aikana oli tarkastellut yhden naisen päässä ollutta jälkeä (jota tämä väitti Paholaisen merkiksi) ja keskustellut tällaisia merkkejä nähneiden kanssa, ja ruvennut luultavasti suhtautumaan kriittisemmin noituuden tunnustaneiden puheisiin. Hale kysyy, mistä tiedämme, että nämä merkit kertovat henkilön ja Saatanan välisestä sopimuksesta. Hänen mukaansa noidaksi itsensä tunnustaneet ovat esittäneet tällaisia väitteitä ja se ainoastaan liittyy nämä merkit Saatanan. Hale kertoo tähän liittyen omasta kokemuksestaan Salemin noituusosoikeudenkäynneistä: useat tunnustuksen tehneet sanoivat, että heidän kehossaan oli tällaisia merkkejä. Yksi nainen kertoi, että hänen päässään oli tällainen merkki ja että Paholainen tuli joka päivä linnuksi muuntautuneena nokkimaan tai imemään sitä. Hale kertoo katsoneensa naisen kipeää kohtaa ja tuli siihen johtopäätökseen, että se ei eronnut ulkonäöltään mitenkään luonnollisesti aiheutuneesta haavasta. Toinen naistunnustaja puolestaan väitti, että hänen jalassaan oli noin shillinginkokoinen Paholaisen merkki, mutta hänen miehensä kertoi todistuksessaan, että nähtyään sen ei vakuuttunut siitä, että se olisi Paholaisen merkki. Sen jälkeen kun Hale oli jutellut niiden henkilöiden kanssa, jotka olivat nähneet tällaisia väitettyjä merkkejä, hän totesi, että mikään ei vahvistanut niiden olleen Saatanan yliluonnollisin keinoin aikaansaamia lukuun ottamatta itse tunnustaneiden omia puheita. Se, puhuvatko he totta, on hänestä tänä aikakautena Jumalan asia ja ehkä tulevaisuudessa selvitettävissä ihmisten keinoin. Hänen mukaansa vaikka tunnustajat väittävät omaavansa näitä merkkejä, siitä ei pitäisi päätellä mitään raskauttavaa niitä koskien, joilta on löydetty tällaisia merkkejä mutta jotka eivät tunnusta olevansa syyllisiä pitäen luonnollisia

200 Hale 1702 luku X, s. 71–72.

syitä näiden jälkien aiheuttajina.²⁰¹ Edellinen viittaa siihen, että syytetyt ovat tekaisseet tällaisia väitteitä Paholaisen merkeistä sen painostuksen alla, jonka heihin kohdisti tunnustusta vaatineet kuulustelijat, ja myöskin heidän halustaan välttää teloitetuksi joutuminen.

Seuraava tekstipätkä osoittaa, että Hale ei pitänyt haamun kertomaa todistusta (näitä tapahtui Salemin noitaioikeudenkäynneissä) sen uskottavampana kuin elävän henkilön henkiolennon kertomia asioita, vaan ajattelee molemmissa tapauksissa Saatanan tekeytyneen tällaisiin hahmoihin. Hale tarkastelee siinä sellaisen todistuksen pätevyyttä, joka on peräisin haamulta, täsmentäen tarkoittavansa ilmestyksiä, jotka ilmenevät joillekin kuolleen henkilön näköisinä. Hän esittää hypoteesinsä siitä, miten tällainen todistus on voinut syntyä: jonkun henkilön kuoltua, mikäli tuolloin tapahtui jotain, mikä saattoi herättää vähänkin epäilyksiä, että kuolemaan olisi vaikuttanut joku henkilö, ja jos sitten myöhemmin piinattu sanoi näkevänsä ilmestyksen kyseisen kuolleen hahmossa, joka syytti jotain henkilöä murhaajakseen ja paljasti hänelle kuolintapansa ja olosuhteet kuoleman aikaan, niin alkuehto täyttyy. Ja silloin ihmiset yhtäkkiä sanoivat muistavansa, että hänen kuollessaan vallitsi juuri kuvatuunlaiset olosuhteet, ja alkoivat kääntyä sille kannalle, että kuolemaan liittyi rikos. Halen mielestä kun epäiltyyn henkilöön näin ollen liitetään sekä noituus että murha, nämä syytökset kasvattavat toinen toisensa uskottavuutta. Sitten hän esittää vastaväitteensä tämäntyyppisen todistuksen käytölle. Hänen mukaansa koska Saatana voi muuntautua elävän viattoman ihmisen näköiseksi, hän kykenee esiintymään myös kuolleen ihmisen hahmossa ja silloin hän voi sanoa vääriä tietoja riivatun henkilön mielikuvitukselle.²⁰²

Hale näyttää olleen säästämättä vaivojaan pyrkiessään osoittamaan noidutuksi uskottuun esineeseen liittyvän kokeen toimimattomaksi, mutta herää kysymys, miten paljon hän tukeutuu eri vaihtoehtojen erittelyssään Increase Matherin varhemmin ilmestyneeseen teokseen.

Luvussa yksitoista Hale käsittelee syvemmin sitä seikkaa, että jos jokin asia, jonka uskotaan olevan noiduttu tai jota uskotaan käytetyn noitumisen välikappaleena, kuten nukke, laitetaan vaikkapa nuotioon ja jos samaan aikaan epäilty henkilö sattuu tulemaan tälle paikalle tai saa palovamman tämän seurauksena vaikka on muualla, tämän on ajateltu olevan melko vahva otaksuma henkilön syyllisyydestä. Hän antaa edelliselle viisi mahdollista selitystä: ensimmäisen mukaan tapahtuneelle löytyy luonnollinen selitys tai sitten noidan kehon ja tuleen laitetun esineen välillä vallitsee sympatiavoima. Hale ei kuitenkaan hyväksy

201 Hale 1702 luku X, s. 73–74.

202 Ibid., s. 75.

sympatiaselitystä, sillä hän ajattelee, että koska noiduttu esine saa voimansa Paholaiselta, loitsun lausunut noita ei siirrä siihen mitään luonnollista myrkkyä, joka olisi peräisin tämän kehosta ja joka palaessaan siirtyisi takaisin sinne, mistä se oli tullut eli noitaan. Toisen selityksen mukaan Jumala puuttuu tapahtumiin osoittaakseen tällä tavalla syyllisen, mutta Hale sanoo, että Raamatussa ei ole varmaa tietoa tällaisen mahdollisuudesta. Kolmas selitys sanoo, että henkilö, joka laittaa tuleen noidutun esineen, aiheuttaa jotenkin kyseisen vaikutuksen sillä, että hän puolestaan tekee esineestä 'taikakalun' aikoessaan paljastaa sen henkilön, joka noitui alun perin tämän esineen. Mikäli tämä keino todella paljastaisi jonkun, se pikemmin osoittaisi tämän keinon käyttäjän olevan taikuudentuntija, mikä taas puhuisi epäillyn viattomuuden puolesta. Neljännen selityksen mukaan näin tapahtuu, koska Paholaisen ja noidan välillä on sopimus, mutta Hale kritisoi sitä, että meillä ei ole keinoja saada selville, onko tällainen sopimus solmittu ja onko edellä kuvattu tapahtuma sopimuksen yksi kohta. Lisäksi, hän sanoo, pitäisi tietää pitäytyykö Paholainen omalta osaltaan sopimuksen ehdoissa. Viimeinen selitys on se, että joku oli vain kuvitellut, että näin tapahtui, tai sitten Paholainen sai aikaan tapahtuman toimien vapaasti. Vetäen yhteen edelliset Hale rinnastaa tämän kokeen niihin kokeisiin, joihin liittyy vesi, tuli ja virtsan kerääminen pulloon ja jotka hänen mielestään on oikeutetusti jätetty pois käytöstä epäilyttävinä taikakeinoina.²⁰³

Seuraavan tekstipätkän perusteella voidaan nähdä, että Halen pyrkimys selittää noidutuksi ajatellun esineen aiheuttamat kivut ja muut ikävät vaikutukset sillä, että Saatana saa nämä kärsimykset aikaan sopivalla hetkellä, on siitä hyvä, että sitä kautta ketään ulkopuolinen henkilö tai henkilöt eivät joutuisi syytteeseen noituudesta; sen sijaan se, miten auttaa riivauksesta kärsivää henkilöä, jää vielä ongelmaksi. Hale kertoo yhdestä Salemissa tunnustuksen tehneestä orjasta, joka oli tuotu Afrikasta, sanoen, että tämä väitti kahden naisen tehneen tästä noidan ja kysyi kuulustelijoilta, saisiko hakea esineet, joita oli käyttänyt häntä syyttävien henkilöiden satuttamiseen. Saatuaan luvan hän kävi hakemassa paikalle käsiliinan, johon oli tehty useita solmuja, kangasriepuja, juustonpalan ja ruohotukon. Hale sai tietää luotettavalta henkilöltä, että joku pakotti tunnustajan syömään ruohon, minkä seurauksena tämän sisuksia alkoi polttaa samana yönä, ja että joku toinen otti tältä yhden kangasrievun ja heitti sen tuleen, mistä aiheutui, että yksi syyttäjistä sai heti käteensä palojäljen. Ja kun toinen tunnustajan kangasrievuista upotettiin veteen, toiset syyttäjistä saivat tukehtumisoireita ja yksi juoksi joenrantaan ikään kuin aikoen upottaautua veden alle. Hale tähdentää, että kun näitä tunnustajan kangasriepuja, joita tämä väitti lumotuiksi, altistettiin tulelle tai vedelle, siitä

203 Hale 1702 luku XI, s. 77, 79–80.

aiheutui enemmän kipua henkilöille, joiden noitumiseksi oli oletettavasti käytetty tätä esinettä, kuin loitsijalle itselleen. Halen mukaan Saatana todennäköisesti toimii niin, että ihmisten odotukset tällaisista asioista täyttyvät, eli aiheuttaa oikeaan aikaan kipua henkilöissä, jotka liittyvät tapaukseen jossakin ominaisuudessa.²⁰⁴

Halen tavoite oli osoittaa aikaisempien, etenkin 1500-luvun jälkipuoliskon ja 1600-luvun alkupuoliskon, noituutta käsitelleiden ajattelijoiden näkemykset vanhentuneiksi, kuten seuraavasta otteesta selviää. Seuraavassa luvussa Hale käsittelee sitä, miten ekstaasin on ajateltu liittyvän noituuteen: Richard Bernardin mukaan ekstaasi on pätevä syy noidan tuomitsemiseen. Hale kuitenkin pitää tämänkaltaista näyttöä liian hatarana ja sanoo sitten, että ekstaaseja (Extasies) on kolmea tyyppiä: luonnollinen, jumalallinen tai diabolinen. Hän kirjoittaa, että ensimmäisessä tyypissä sen voi aiheuttaa jokin tauti, kuten kova kuume, minkä takia henkilö voi virheellisesti kuvitella olevansa jossain ihmeellisessä paikassa muiden henkilöiden seurassa. Toista tyyppiä edustaa esimerkiksi apostoli Pietarin kokemat hurmostilat, ja kolmatta pahojen henkien ohjauksessa olevat tai riivatut henkilöt. Hale ottaa esille sen, että on olemassa selontekoja erikoisista ekstaaseista, joita tunnustuksen tehneet noidat ovat kertomansa mukaan kokeneet. Bernard kertoo miehestä, joka joutui epäilyksenalaiseksi siitä, että hän olisi sudeksi muuttuneena raadellut karjaa ja saanut useita naarmuja kasvoihinsa karjaa vahtineilta koirilta, ja hän kertoi myös itse muuttuvansa kahdesti vuodessa sudenhahmoon. Hale toteaa aluksi, että tällaista muutosta ei voi todellisuudessa tapahtua, ja jatkaa arvelevansa asiaan vaikuttaneen vääristyneen mielikuvituksen, joka voi johtua joko Lycanthropia-nimisestä mielenhäiriöstä, jossa henkilö luulee olleensa välillä sudenhahmossa, tai Paholaisen häneen kohdistamasta transsitalasta (mikäli hän olisi velho). Hän pitää karjan menetystä jostain muusta syystä johtuvana ja todennäköisesti oikean suden tihutyönä.²⁰⁵

Seuraava tekstipätkä osoittaa, että Hale ajatteli ekstaasien aiheutuvan mielenhäiriöstä tai riivauksesta eikä noituudella ole asiassa mitään tekemistä. Hän puhuu siinä oudoista ekstaasitiloista niillä, jotka ovat joutuneet pahojen henkien kontrolloimiksi: joillakin henkilöillä Salemissa, jotka valittivat kärsivänsä noituudesta, ilmeni transsimaisia kohtauksia, ja palauduttuaan normaaliin tilaan he sanoivat muun muassa, että heidät oli viety miellyttävään paikkaan ja että heille näyttäytyi ihmisiä ja enkeleitä. Hale tekee päätelmän, että

204 Hale 1702 luku XI, s. 80–81.

205 Ibid., luku XII, s. 84–85.

ekstaasi kertoo pikemmin siitä, että henkilö on joko riivattu tai kärsii mielenhäiriöstä, kuin että hän olisi tehnyt omasta halustaan liiton Paholaisen kanssa.²⁰⁶

Seuraavasta otteesta käy ilmi, että Salemin noitaoikeudenkäynneissä esiintyi runsaasti noituuden tunnustaneiden antaneita tunnustuksia toisista henkilöistä, jotka olisivat olleet heidän tapaansa noitia. Hale käsittelee siinä sitä, miten sellaiseen todistajanlausuntoon pitäisi suhtautua, jonka tekee noituuden tunnustanut henkilö toisista henkilöistä ja jossa tämä väittää heidän toimineen tämän ohella noitana. Hän kirjoittaa, että Bernardin mukaan tämäntyyppinen todistus on vakuuttava, silloin kun yksi tai useampi noidaksi itsensä tunnustanut pystyy riittävän hyvin osoittamaan, että jotkut henkilöt ovat heidän noitakumppaneitaan. Tämä voi tapahtua esimerkiksi siten, että he kertovat uskottavasti nähneensä näillä toisilla henkilöillä apuolentoja tai osallistuneensa näiden toisten kanssa noitakokouksiin. Hale sanoo, että Salemin noituuskuulusteluissa ja -oikeudenkäynneissä tällainen todistuksen laji oli hyvin yleinen: noin 50 todistajasta suurin osa ellei kaikki toivat ilmi sen, että myös toisia henkilöitä oli ollut heidän kanssaan noitakokoontumisissa, syyttäen näitä. Jotkut kertoivat nähneensä syyttämäänsä henkilöitä Andoverin läheisellä lammella, toiset Newburyfallsissa, ja saaneensa näissä paikoissa Saatanalta kasteen.²⁰⁷

Hale ei pidä tämäntyyppisiä tunnustuksia, pohdittuaan niitä Salemin tapahtumien jälkeen, noitatovereista uskottavina vaan näkee ne Paholaisen juonena syytettyjen määrän lisäämiseksi, kuten seuraava tekstipätkä osoittaa. Jotkut sanoivat ratsastaneensa Andoverista varastetulla hevosella ilman halki Salemin vankilaan ja että siellä he puhuivat syyttämänsä henkilön kanssa kalterien välistä. Yksi nainen toi esiin sen, että hän ja leski S. menivät kapteeni W:n luo ja silloin tämä leski huitaisi kapteenia isolla kepillä, eikä tämä nähnyt iskun antajaa, mutta kertoi myöhemmin saaneensa kipeän jäljen. Kun leski S. sanoi kuulustelussa, ettei ollut lyönyt häntä millään, edellä mainittu naistunnustaja katsoi häneen tiukasti sanoen nähneensä, kun hän löi kapteenia kepillä, ja kertoi vielä yksityiskohtaisemmin, kuinka asiat menivät tuona päivänä. Halen mukaan samana päivänä ilmeni monia samantyyppisiä kertomuksia, joita leimasi jopa liioiteltu demonstratiivisuus. Hän ajattelee kuitenkin tarkasteltuaan uudestaan näitä kokonaisuutena, että tunnustajien antamat todistukset tuntuvat hatarilta elleivät jopa totuudenvastaisilta. Hän esittää väitteelleen perusteluja: nämä tunnustajat, jotka ovat esittäneet oikeudessa uskottavia puheita, leimaten toisia henkilöitä noitatovereikseen, ovat muodostaneet Saatanalle kenties otollisimman keinon pitää käynnissä uusien henkilöiden syytetyksi ja pidätetyksi joutumista niin pitkälle, että jos Salemin

206 Hale 1702 luku XII, s. 85.

207 Ibid., s. 85–86.

noitaoikeudenkäyntien olisi annettu jatkua kuten ennenkin, lopulta noidiksi olisi syytetty jopa "maan parhaimpia kristittyjä" ja kaikki olisi ollut sekasorron tilassa.²⁰⁸

Seuraava tekstipätkä osoittaa, että Halella on mielenkiintoinen hypoteesi, jonka mukaan Saatana voi esittää riivaamalleen henkilölle kirjan ja jos uhri kirjoittaa siihen nimensä, hänen kärsimyksensä lakkaavat, mutta silloin Saatana ryhtyy, uhrin hahmossa, piinaamaan jotain toista henkilöä. Halen toinen perustelu on se, että jotkut tunnustaneista kärsivät aluksi demonisesta piinaamisesta, samalla lailla kuin muut piinan kohteeksi joutuneet tai pahojen henkien ohjailemat henkilöt, mutta piinaamisen lannistamina he laittoivat nimensä joko todelliseen tai kuviteltuun kirjaan, joka oli tuotu heille, minkä jälkeen heidän kärsimyksensä lakkasivat. Mutta tästä seurasi, että Saatana tekeytyi heidän näköisikseen ja rupesi satuttamaan toisia henkilöitä, jotka puolestaan esittivät syytöksiä heitä kohtaan niin kauan, että he myönsivät olevansa noitia. Sen jälkeen kun he olivat sanoneet olevansa syyllisiä omaksi haitakseen, he osoittivat sormellaan muita syyttäen näitä puolestaan noidiksi, koska joutuivat itse uudestaan piinan kohteeksi (ilmeisesti Hale tarkoittaa, että Saatana alkoi piinata heitä jälleen levittääkseen syytteitä yhä uusiin henkilöihin) oltuaan alun perin kärsimysten kourissa. Hale päätelee tämän nojalla, että tällaisten henkilöiden on täytynyt olla riivattuja ja Saatana on kokoajan harhauttanut heitä väärillä heidän mielikuvitustaan ja aistejaan. Hän kuvaa Saatanan toimivan välillä kuin "raateleva leijona" ja välillä kuin "salakavala käärme", yhdistäen näin piinaamisen ja houkuttelun.²⁰⁹

Seuraavasta otteesta selviää, että Hale pitää mahdollisena sitä, että jotkut tunnustajat todistivat muita vastaan parantaakseen omaa asemaansa oikeusjutussa ja toisaalta että myös virkamiehet toimivat vastoin ohjeita suosiessaan edellisiä. Halen mukaan ne tunnustajat, jotka eivät aiemmin kärsineet piinaamisesta, joutuivat sen kohteeksi heti tunnustettuaan ja kuuluvat siten edelliseen tapauskategoriaan. Hän nostaa esille myös sen, että mahdollisesti jotkut esittäessään syytteitä muita kohtaan tekivät niin saadakseen itselleen lisää aikaa ja suosiota virkamiehiltä ja jotkut toimivat väärin virassaan luvattaan tunnustajalle palveluksia muiden syyttämisestä. Hän jatkaa perustelujaan sanomalla, että sittemmin nämä tunnustajat eivät useinkaan pitäytyneet tunnustuksessaan ja syytteissään koskien muita henkilöitä tai väittivät, ettei heillä ole minkäänlaista muistikuvaa sanomisistaan tai tekemisistään tuona päivänä. Tämän perusteella Hale toteaa, että tällaisten todistajanlausuntojen pätevyys joutuu

208 Hale 1702 luku XII, s. 86–88.

209 Ibid., s. 88–89.

epäilyttävään valoon tunnustajien noitahysterian jälkeen esittämien häilyvien puheiden takia.²¹⁰

Seuraava ote osoittaa, että Hale ajatteli, että niiden henkilöiden, jotka tunnustivat olematta todellisuudessa syyllisiä, tunnustamiseen vaikuttivat sellaiset tekijät, kuten tunnustuksen liian ankara vaatiminen, riivattu tila ja henkinen epätasapaino. Hän tarkastelee siinä sitä, miksi jotkut henkilöt kertoivat oikeudessa asioita, jotka olivat heille epäedullisia, ja tunnustivat, vaikka olivat syyttömiä. Hän kertoo, että Salemissa niissä, jotka tunnustivat itseään vastaan, oli mielenterveysongelmaisia, riivattuja, kehitysvammaisia, liian ankarasti vahdittuja ja henkilöitä, jotka tekivät näin pelosta tai halusta saada vastineeksi jonkin palveluksen. Hän esittää erilaisia tapauksia: ensimmäisen muodostavat ne, jotka kärsivät Paholaisen ohjailusta ja piinauksesta ja jotka eivät jälkeinpäin kunnolla käsittäneet, miksi olivat puhuneet tai tehneet sellaisia asioita. Toisessa tapauksessa jotkut syytteiden kohteena olleet joutuivat niin kovan henkisen paineen alle silloin, kun heitä kehoitettiin tiukasti myöntämään syyllisyytensä, että tunnustivat hämmentyneessä mielentilassa olevansa noitia katuen jälkeinpäin sitä päästyään rauhaan kuulustelutilanteesta yleisöineen. Hänen mukaansa myös syytetyn omat sukulaiset saattoivat epäillä tätä noituudesta ja painostaa tunnustamaan. Koska he olivat kerran, hän kirjoittaa, väittäneet olevansa syyllisiä, he eivät uskaltaneet perua sitä peläten joutuvansa pahempaan pulaan. Hänen mukaansa he ovat kuitenkin noitahysterian laannuttua sanoutuneet irti tunnustuksistaan: joidenkin näistä kanssa keskusteleminen antoi kuvan heistä selväjärkinä ja rehellisinä, jos ei oteta lukuun päivää, jona he tunnustivat. Kolmas tapaus sisältää sellaiset henkilöt, joiden tunnustuksista välittyi halu tuoda ne ilmi ja niiden todellisuuteen pohjautuminen, sekä henkilöt, jotka tunnustivat, koska kokivat omantunnontuskia, tai teeskentelivät niitä ja tunnustivat. Hale piti tähän tapaustyyppiin kuuluvien henkilöiden käytöstä ja puhumista oikeudessa sellaisena, joka vakuutti monet uskottavuudellaan.²¹¹

Esitän tässä Chadwick Hansenin pohdinnan, joka osoittaa, että Hale ei teoksessaan lähtenyt syyttelemään Salemin noitahysteriassa mukana olleita henkilöitä, kun taas Robert Calef päätti teoksessaan arvioida salemilaisten henkilöiden toimimista hyvä-pahaluokittelun perusteella. Hansen on huomannut, että Hale teki sen omaperäisen oivalluksen, että noiduttujen henkilöiden tuskalliset oireet olivat psykosomaattisia, eli kun henkilö uskoi, että noita voisi satuttaa häntä, hän sai todellisia oireita. Hänen mukaansa Hale piti Salemin noitaoikeudenkäyntien tärkeimpänä opetuksena sitä, että hyvällä moraalilla varustetut ihmiset

210 Hale 1702 luku XII, s. 89–90.

211 Ibid., s. 90–91.

voivat erehtyä kriittisesti, ja pyrki siihen, että Salemin tapahtumia ei yritettäisi selittää jakamalla niihin osalliset henkilöt hyviin ja pahoihin. Hän vertaa Halen noituustutkielmaa Robert Calefin teokseen *More wonders of the invisible world* sanomalla, että jälkimmäisessä toteutui Halen pelkäämä vaihtoehto selittämisestä hyvien ja pahojen toimijoiden avulla ja tämän teoksen menestymistä ovat helpottaneet 1800-lukulainen historioitsija Charles W. Upham ja muut myöhemmät historioitsijat.²¹²

Seuraavasta tekstipätkästä ilmenee, että Hale ei syyttänyt myöskään sellaisia ihmisiä, jotka olivat käyttäneet taikuutta mutta eivät olleet tajunneet, että loitsuissa piili vaaroja demonien ilmestymisen takia. Luvussa 14 Hale nostaa esille sen, että jotkut voivat käyttää loitsuja, taikoja, outoja kirjoituksia tai sanamuotoja, jotka he ovat oppineet joiltain ihmisiltä, mutta eivät ole tietoisia niihin liittyvästä vaarasta eli demonisesta vaikutuksesta. Hale pitää tätä tietystä mielessä noituutena, mutta ymmärtää kuitenkin, että he eivät tarkoittaneet välttämättä pahaa. Hän kertoo joidenkin henkilöiden "riuhtoneen kalanruotoja haavasta", poistaneen hammassäryn, parantaneen syyliä ja saaneen verenvuodon tyrehtymään demoneilta peräisin olevilla keinoilla. Hän pitää heitä henkilöinä, jotka loitsimiseen sisäänrakennetun uskon avulla odottavat saavansa aikaan haluamansa asiantilan tällaisilla keinoilla, vaikka eivät tunne niiden toimimisen syytä, ja siten Paholainen huijaa heitä muodostamatta selvää uhkaa heidän näkökannastaan.²¹³

Seuraavasta otteesta selviää, että Hale piti ennustamista, astrologiaa, parantamista ja silmänkääntämistä noituutena, mikäli tällaisia harjoittanut henkilö sai palveluksia demoneilta. Seuraavassa luvussa Hale tarkastelee ihmisiä, joilla on jokin erikoistaito: tällaisia ovat esimerkiksi silmänkääntäjät, astrologit ja parantajat. Mutta jos, hän sanoo, nämä ihmiset harjoittavat taitoaan Paholaisen avulla, he kaikki ovat sekaantuneet noituuteen. Jotkut ovat käyttäneet ennustamiseen heijastavaa pintaa, johon ovat jotenkin tuottaneet henkilön tai asiantilan kuvan tulevaisuudestaan kiinnostuneelle asiakkaalle. Hale kertoo tavanneensa naisen, joka vielä naimattomana ollessaan meni erään tohtorin luokse, jolla oli maine taidosta ennustaa tulevia, koska halusi saada selville, kenen kanssa menisi naimisiin. Tohtori ennusti hänelle suuren heijastavan pinnan avulla, ja pian hän näki siihen ilmestyvän miehen, joka oli hänelle tuntematon. Myöhemmin nainen näki samannäköisen miehen kadulla, mistä seurasi lopulta se, että he päätyivät naimisiin keskenään.²¹⁴

212 Hansen 1992, s. 172 ja 201–202.

213 Hale 1702 luku XIV, s. 131.

214 Ibid., luku XV, s. 133–135.

Seuraava tekstipätkä osoittaa, että Hale oli puhunut ihmisten kanssa, jotka olivat käyttäneet esimerkiksi ennustajan palveluita, mikä varmasti osaltaan kehitti hänen ymmärrystään noituudesta ja taikauskosta. Hale analysoi naisen kertomusta sanomalla ensiksi, että ei epäile sen todenperäisyyttä, koska nainen esitti tämän tarinan hänelle halusta kysyä, oliko tämän ennustajan käyttäminen ollut oikein vai väärin. Hale sanoi hänelle, että hän oli tämän tehdessään antautunut Paholaisen houkutuksiin eli sortunut syntiin. Hale ei pidä naisen kokemia asioita tämän vääristyneen mielikuvituksen syynä tai aiemmin olemassa olleen, johonkuhun kohdistuneen tunteen seurauksena, sillä nainen näki pinnasta itselleen vieraan miehen. Hale jatkaa, että tohtori ei kyennyt saamaan aikaan miehen varjoa heijastavaan pintaan luonnollisiin lakeihin rajoittuvilla välineillään, sen sijaan tapahtumaan puuttui Paholainen, joka loi tämän miehen näköisen ilmestyksen siihen. Halen mukaan, koska tohtori oli harjoittanut ennustusta jo pitkään, hän on varmasti ollut tietoinen siitä, että häntä auttoi siinä joku apuolento, ja pitää häntä siten silmäkääntäjänä, joka toimi joko avoimessa tai epäsuorassa suhteessa Saatanaan.²¹⁵

Seuraavasta otteesta ilmenee, että Hale ei näe, että tähtien liikkeitä havainnoimalla voisi selvittää esimerkiksi ryöstösaaliin sijainnin vaan tieto tulee silloin Paholaiselta. Hale käsittelee myös sellaisia ennustajia, jotka osaavat kertoa esimerkiksi varastettujen tavaroiden sijainnin tai, mitä merellä seilaavalla laivalla tapahtuu ja miten miehistö voi, tai mitä joku henkilö tekee parhaillaan tämän ollessa toisessa maassa, mihin he kertovat hyödyntävänsä tähtitaivaan liikkeitä, vaikka tosiasiassa saavat taitonsa demoneilta. Nämä tunnetaan muun muassa astrologeina, matemaatikkoina, taivaantarkkailijoina ja sen sellaisina. Hän perustelee näkökantansa sanomalla, että tähdet liikkuvat kaavamaisesti sen lain mukaan, jonka Jumala niihin asetti luomisessa. Taivaankappaleet liikkuvat radoillaan huolimatta siitä, että joku tekee ryöstön, lähtee matkalle, sairastuu tai pysyy terveenä. Niistä voi sen sijaan havaita jumalallisia merkkejä tai vuodenaikoja, mutta ne eivät määrittele mielivaltaisia tekoja tai mahdollisia tapahtumia yhteiskunnassa. Hän puhuu lisäksi niin sanotuista valkoisista noidista, joita luonnehtii pyrkimys parantaa sairauksia loitsuilla ja lumouksilla. Hän ajattelee, että Paholainen on taitavampi kuin kukaan ihminen parantamaan sairauksia ja toisaalta kykenee tehokkaasti aiheuttamaan ihmiselle tämän huomaamatta minkä tahansa haavan. Hän tuomitsee siten myös tällaisen toiminnan.²¹⁶ Parantajat olivat kysyttyjä tavallisen kansan parissa, ja kun ihminen on epätoivoinen, hän todennäköisesti turvautuu mihin tahansa oljenkorteen

215 Hale 1702 luku XV, s. 135.

216 Ibid., s. 141–142 ja 146.

parantuakseen sen sijaan, että menettäisi toivonsa tyystin. Silloin hän ei, luullakseni, ajattele sitä, toimiiko valkoista magiaa käyttävä parantaja kristinuskon mukaan oikein.

Seuraava tekstipätkä osoittaa, että Hale nostaa esiin sen mahdollisuuden, että monet ikävät tapahtumat, joiden syyksi on epäilty maleficium-kykyä käyttävää noitaa, voivat johtua muun muassa luonnonlaeista, joita ei ole vielä löydetty. Tästä voidaan päätellä, että tiede ja taikuus voitiin uudella ajalla nähdä sekoittuneena toisiinsa. 16. luvussaan Hale tarkastelee niin sanottuja mustia tai pahantahtoisia noitia, joiden toiminta koostuu kostamisesta tai vahingoittamisesta ja jotka käyttävät siihen Paholaisen apua. Hän sanoo, että puhuessaan noidista ihmiset tarkoittavat tavallisesti juuri tällaisia ihmisiä ja laki noituudesta koskee erityisesti näitä. Hän esittää, että ihmisille ja eläimille on sattunut paljon ikäviä asioita, joita tutkittaessa on päädytty heikoin perustein syyttämään noitien tekoja, vaikka todellisuudessa tapahtumien taustalla oli muut syyt. Syynä ovat voineet olla luonnolliset lait, joita ei ole vielä tunnettu, Jumalan suora puuttuminen tapahtumiin tai Saatanan toiminta ilman asiaan liittyvien ihmisten suostumusta. Toisekseen hän esittää, että ihmisten mielikuvitus ja musta sappi ovat usein saaneet aikaan luulon, että noita on tehnyt jonkun asian.²¹⁷

Seuraavasta otteesta selviää, että Hale ajattelee, että Paholainen ei voi siirtää henkilön sielua tämän kehosta johonkin paikkaan piinaamaan jotain uhria henkiolentona (todistukset, joissa edellinen oli mahdollista, olivat yleisiä Salemin noitaoikeudenkäynneissä) sillä perusteella, että se vaatisi Paholaiselta ihmeteon eikä hänellä ole tällaista kykyä. Kolmanneksi Hale esittää, että ihmiset ovat syyttäneet noitia tai Paholaista monista asioista, joita nämä eivät kykene tekemään. Näitä ovat esimerkiksi ihmisen kehon muuttuminen eläimen kehoksi, irtautuminen kehosta ja siirtyminen pitkän matkan päähän henkiolentona (Paholaisen pitäisi voida tässä tapauksessa irrottaa henkilön sielu tämän ruumiista ja yhdistää ne, milloin haluaa, mutta hän ei voi palauttaa henkilöä eläväksi, koska silloin hänellä olisi jumalallinen kyky). Hale ajattelee tällaisten puheiden johtuvan joko henkilön epärehellisestä tarinasta tai siitä, että henkilön mielikuvitus oli tällöin vääristyneessä tilassa. Jälkimmäiset olivat, hän sanoo, vaipuneet transsiin tai uneen, jossa tapahtuneita asioita he luulivat todella tapahtuneiksi. Hän kertoo henkilöistä, jotka väittävät, että joku kuljetti heitä monta sataa mailia ilmassa johonkin paikkaan ja palautti heidät lähtöpaikkaansa tunnin tai kahden sisällä, ja sanoo, että se vaatisi pikemmin ihmeen, sillä jos henkilö syöksyisi ilman halki niin nopeasti, hän ei kykenisi hengittämään kunnolla ja kuolisi.²¹⁸

217 Hale 1702 luku XVI, s. 147–148.

218 Ibid., s. 148.

Seuraava tekstipätkä osoittaa, että Hale ei kuitenkaan kiistä ehdottomasti mustien noitien olemassaoloa tukeutuen Raamatun kertomuksiin ihmisluonnon ilkeydestä ja kostonhimosta, vaikka ei ole törmännyt sitä tutkiessaan selviin kuvauksiin maleficium-noidista. Neljänneksi hän mainitsee, että Raamatusta ei löydy selkeää kuvausta tällaisista mustista noidista. Hän ajattelee tästä huolimatta, että kun otetaan huomioon Raamatun kuvaukset Saatanan mahdista ja vihasta ihmiskuntaa kohtaan ja siinä puhutut asiat ihmisen taipumuksesta tehdä pahoja tekoja, niin pahantahtoisten noitien olemassaoloa voidaan pitää mahdollisena. Hän perustelee väitettään näin: ilkeys on joissain ihmisissä niin suuri, että he turvautuvat jopa Paholaisen apuun, rupeamalla vastineeksi hänen palvelijakseen. Ja he voivat yhtä hyvin pyytää apua kostamiseen kuin mihin tahansa asiaan. Hän uskoo, että jotkut vihaavat niin paljon jotain vihamiestään, että "jahtaavat tätä raivolla, joka ulottuu helvetin syvyyksiin." Hän summaa ajatuksensa sanomalla, että ne, jotka itse kutsuvat suoraan Paholaista ja pyytävät häneltä apua kostossa vihamiehelleen, voidaan käsittää pahantahtoisiksi tai mustiksi noidiksi, eikä se, auttaako Paholainen heitä vai ei, vaikuta määrittelyyn.²¹⁹

Seuraavan otteen perusteella voidaan sanoa, että Hale pitää todennäköisenä sitä, että syyttömiä ihmisiä on teloitettu paljon noituudesta, koska tämän rikoksen käsittelyssä on noudatettu menetelmiä, jotka ovat olleet kestäättömällä pohjalla, ja toisaalta että hän on sitä mieltä, että ennustajat ovat saaneet toimia liian vapaasti, vaikka saavat apua demoneilta.

Teoksensa viimeisessä luvussa Hale esittää yhteenvedon siitä, mitä hän ajattelee noituudesta ja Salemin noitaoikeudenkäyntien menettelyistä. Ensimmäiseksi hän nostaa esiin huolen siitä, että kristittyjen parissa on luultavasti suuri määrä ihmisiä joutunut viattomina teloitetuiksi, koska näissä tapauksissa henkilöille on jaettu tuomio pahantahtoisesta noituudesta noudattamalla "epävarmoja periaatteita". Hän pitää tärkeänä muistaa myös sen, että yhteisöissä ei ole tarpeeksi kiinnitetty huomiota sellaisten ihmisten tuomitsemiseen, jotka tarjoavat ihmisille ennustuksia, jotka esimerkiksi liittyvät varastettujen tavaroiden etsimiseen, mutta eivät tee sitä omien lahjojensa avulla vaan saavat tällaisen kyvyn luokseen kutsumaltaan apuolennolta. He eivät itse myönnä käyttävänsä ulkopuolista apua ja houkuttelevat monia apua tarvitsevia ihmisiä luokseen, mutta tämä on synty, jonka Raamattu tuomitsee monessa kohdassa. Heitä on suvaittu eri puolilla maailmaa, vaikka he harjoittavat toimeaan diabolisella tavalla, ja Hale arvelee syyksi sitä, että monilla ihmisillä, joita vaivaa turha uteliaisuus, on kiinnostus sekaantua ihmisiltä kiellettyihin ja kätkettyihin asioihin. Hän suhtautuu samalla tavalla niihin, jotka saavat loitsuilla aikaan sumuja, outoja näkyjä ja niin

219 Hale 1702 luku XVI, s. 148, 152–153 ja 155.

edelleen hämmästyttääkseen katsojia. Hän sanoo, että Raamattu kieltää suorimmin juuri ennustamisen noituuden lajina.²²⁰

Seuraavasta tekstipätkästä selviää, että Hale näkee Salemin vuoden 1692 oikeusprosesseihin osallistuneiden virkamiesten olleen moraalisia ihmisiä, jotka eivät vain kestäneet olosuhteiden ankaruutta ja painetta ilman virheitä. Hän sanoo siinä, että Salemissa mahdollisesti viattomina teloitettujen henkilöiden kohtalo oli seurausta siitä, että hallintomiehet tukeutuivat oikeuskäsittelyissä edellisten sukupolvien perinteisiin, yleisen lain ohjeisiin ja aiempiin noituustapausesimerkkeihin ja periaatteisiin, jotka Uuden Englannin ihmiset ovat noituuspaniikin kokemusten myötä tajunneet kestäättömiksi. Hän ymmärtää niitä virkamiehiä, joilla oli keskeinen rooli noituusoikeudenkäynneissä, ja uskoo heidän yrittäneen toimia oikein, mutta pitää tuolloisen tilanteen vaikeutta, jota luonnehtivat piinattujen kärsimykset ja tarve selvittää niiden syy, sekä aiempien noituutta koskevien oikeustapausten saavuttamaa auktoriteettiasemaa syynä siihen, että he – Hale mukaan luettuna – erehtyivät. Hän haluaisi, että yhteisössä tehtäisiin enemmän (kuin jo on tehty) sen puolesta, että niiden henkilöiden, jotka tuomittiin väärin nojautuen liian keveisiin todisteihin, nimestä ja maineesta poistettaisiin syyllisyyden aiheuttama leima, ja ettei heidän elossaan olevien sukulaisten täytyisi enää kohdata asiaan liittyen paheksuntaa.²²¹

Arvelen, että Hale kirjoitti Salemin noitahysteriaa käsittelevän teoksensa, koska halusi osoittaa, että vaikka myöhemmin elävien ihmisten on helppo arvioida Salemissa tehtyjen toimien olleen seurauksiltaan kohtalokkaita suurelle joukolle ihmisiä ja siten syytellä oikeudenjakamisen ratkaisuja, niin yleinen laki sekä silloiset käsitykset noituudesta ja Saatanan toimintatavoista tekivät noitaoikeudenkäynneistä kaoottisia ja vaikeaselkoisia. Baker näkee, että Halen vaimon Sarahin kuolema 1695 sekä julkinen paastopäivä ja tuomari Samuel Sewallin ja valamiesten viralliset anteeksipyyntö vuonna 1697 saivat hänet sille kannalle, että hänen kannattaisi kirjoittaa Salemin tapahtumista tutkielma. Hänen mukaansa Hale antaa teoksessaan ymmärtää, että virkamiehet ja tuomarit eivät kestäneet noituuden uhan aiheuttamaa painetta ja pelkoa vaan tekivät hätäisiä ratkaisuja. Hän uskoo Halen myös halunneen sillä välittää totuudenmukaisen selonteon tapahtumista ja hyvittää noituushysterian aikana tehtyjä virheitä.²²² Gasser taas sanoo, että Hale toi ilmi teoksessaan sen, että

²²⁰ Hale 1702 luku XVIII, s. 165–166.

²²¹ Ibid., s. 167–168.

²²² Baker 2014, s. 9, 221–222 ja 224–225.

noituusrikosta on edelleen syytä käsitellä oikeussaleissa esittäen kuitenkin samalla, miten tyrmistynyt oli oikeudenjakamisessa tehdyistä ylilyönneistä.²²³

Seuraava ote osoittaa, että Hale piti Salemin tapahtumia Jumalan lähettämänä koetinkivenä, johon sisältyi opetus koskien noituuden käsittelemistä oikeussalissa. Hale esittää kysymyksen, mitä Jumala saattoi tarkoittaa salliessaan Saatanan hyökätä näin erikoisella tavalla Salemin kimppuun. Hän arvelee, että salemilaisten joukossa olivat vahvistuneet muun muassa laimea suhtautuminen elämään, pettymykset esimerkiksi ihmissuhteissa, nuorten typeryys, maallisuus, ylpeys ja lihallinen himo, mikä antoi "Veljien syyttäjälle" tilaisuuden huijata koko yhteisöä. Hän ajattelee, että noituusrikoksen käsittelyssä Salemissa sovelletut menetelmät, jotka olivat peräisin menneiltä ajoilta, saivat Jumalan lähettämään tällaisen koettelemuksen, jotta he ymmärtäisivät, että nämä menetelmät eivät toimi, kun yritetään osoittaa jonkun olevan syyllinen noituuteen. Hän jatkaa, että Jumala teki tämän, koska halusi salemilaisten tavoittelevan totuutta entistä paremmin. Hän toivoo myös, etteivät salemilaiset katumuksesta virheitä kohtaan pahantahtoisen noituuden oikeuskäsittelyssä rupeaisi suhtautumaan liian kevyesti sellaiseen noituuteen, joka keskittyy ennustamiseen. Hän vertaa tätä Raamatun kertomukseen Saulista, joka vihasi liian paljon gibeoniitteja, mikä johti siihen, että hän päätti kysyä neuvoa mieheltä, jota auttoi apuolento, päätyen itse kurjaan kohtaloon.²²⁴

Näyttää siltä, että Hale halusi, että noituustapauksia punnittaisiin yhä oikeussaleissa, huolimatta siitä, että keinot, joilla osoittaa jonkun syyllistyneen noituuteen, olivat tässä uudessa tilanteessa lähes olemattomia, sillä hän piti ennustajia vaarallisina yhteisölle ja näki mahdollisena mustien noitien olemassaolon. Godbeer sanoo, että Halea ja Salemin noitaoikeudenkäyntien varhaisia arvostelijoita yhdisti se, että hänkään ei tuonut avoimesti esiin sitä, että noituuden käsitettä ja todistusaineistoa oikeudessa ei voida ollenkaan käsitellä yhdessä, vaan jätti jäljelle vaihtoehdon, että Jumala osoittaisi noituuteen syyllisen.²²⁵

5 Johtopäätökset

Tarkastelin tässä tutkielmassa sitä, minkä tyyppiset todisteet vaikuttivat henkilön tuomitsemiseen noituudesta ja sitä, miten John Halen esittämät näkemykset noituudesta ilmiönä ja käsitteenä sekä siitä, miten noituutta tulisi käsitellä rikosmielessä, suhteutuivat Salemin noitapaniikin tapahtumiin 1692. Osoitin tutkielmassani, että Salemin tapahtumilla –

²²³ Gasser 2017, s. 123–124.

²²⁴ Hale 1702 luku XVIII, s. 169–170, 172 ja 174.

²²⁵ Godbeer 1992, s. 224.

joihin Hale itsekkin liittyi huomattavalla tavalla – oli käänteentekevä vaikutus Halen suhtautumiseen koskien noidiksi syytettyjen tuomitsemista.

Kävin läpi Salemin noitaoikeudenkäyntien asiakirjoja ja toin esiin sen, että henkiolentoihin pohjautuvia todistajanlausuntoja ilmeni niissä tiheästi. Jonkun haamu ilmestyi joissain tapauksissa piinatulle henkilölle ja kertoi tälle syytetyn tappaneen menneisyydessä vaikkapa naapurinsa lapsen, ja tällaiset todisteet näyttivät vahvistavan tuomarien kantaa syyllisyydestä. Monessa todistajanlausunnossa piinattu henkilö kertoi, että häntä painostettiin kirjoittamaan nimensä kirjaan, mikä olisi tehnyt hänestä noidan ja Paholaisen palvelijan. Osoitin, että naapurien ajautuminen riitaan ja pian sen jälkeen sattunut ikävä tapahtuma johtivat Salemissa 1692 usein noituussyytöksiin, vaikka tästä riitelystä olisi ollut vuosia aikaa.

Halen teoksesta nousi tärkeimpänä aiheena henkiolentoihin ja ilmestyksiin pohjautuva todistusaineisto noituustapauksissa. Hän korosti paljon näkemystä, että Paholainen voi ilmaantua piinatun henkilön silmien eteen muuntautuneena viattoman henkilön näköiseksi, mistä seuraa, ettei oikeudessa voida hyväksyä todisteeksi sitä, että piinattu kertoo nähneensä kuinka tällainen viaton henkilö vainoaa ja satuttaa häntä henkiolentona. Syy on tässä tapauksessa pelkästään Paholaisen, joka huijaa ihmisiä syyttämään toisiaan.

Tutkielmastani selviää myös, että Hale pelkää, että Salemin noitaoikeudenkäynneissä osa kuolemaan tuomituista ei ollut todellisuudessa syyllisiä noituusrikokseen, ja hän sanoo, että tällaisten henkilöiden kohdalla toimittiin liian kevyiden todisteiden perusteella. Henkiolentoihin liittyvä todistus oli hänen mielestään liian epävarma, koska Saatana pystyi hänen mukaansa saamaan aikaan ilmestyksiä piinattujen päähän tai näyttäytymään näiden silmille jonkun ihmisen hahmossa käyttämällä esimerkiksi *Species Visibiles* -säteitä. Hän kertoo, kuinka Salemissa oikeudenkäynnit noituudesta syytettyjä vastaan jouduttiin lopettamaan, sillä syytettyjä ja niitä, jotka väittivät joutuneensa noituuden kohteeksi, tuli kokoajan lisää. Hän päätteli tämän perusteella, että näiden oikeudenkäyntien menetelmissä oli jotain, joka ei toiminut niin kuin oli toivottu, ja oli parempi olla jatkossa varovaisempi noituussyytteitä käsiteltäessä.

Osoitin tutkielmassani myös sen, mistä Hale ajatteli piinattujen henkilöiden tilan johtuvan. Hän tuli siihen tulokseen, että monia Salemin piinattuja vaivasi Saatanan riivauksen tai hallinnan alaiseksi joutuminen. Hale ajatteli myös tukeutuen Raamatun kuvauksiin Saatanan toimintatavoista, että hän voi vahingoittaa ihmisiä tai heidän omaisuuttaan ilman, että hän joutuu käyttämään teon välikappaleena hänen palvelijakseen ryhtynyttä noitaa. Halen mukaan

kun Saatana on riivannut jonkun henkilön ja piinaa tätä erilaisilla ilmestyksillä ja muilla keinoilla, ketään ihminen ei ole tähän syyllinen, joten ongelma olisi hoidettava muilla keinoilla kuin oikeutta käymällä. Hale ei silti ajattele, etteikö noitua, jotka käyttävät maleficia, olisi olemassa. Hänen mukaansa on vain vaikea näyttää toteen, että joku rikos johtuu noidan teosta.

Toin esiin myös kaksi Halen omaa todistajanlausuntoa noitaoikeudenkäyntejä koskien, ja niistä selvisi, että toisessa tapauksessa hän antoi henkistä tukea naiselle, joka kärsi oudoista oireista, sen jälkeen kun tämä oli käynyt vihaista sananvaihtoa naapurinsa kanssa, toisessa tapauksessa puolestaan hän todisti omaa naapuriaan vastaan, jolla oli maine ennustusten tekijänä ja jonka kanssa hän joutui kiusalliseen tilanteeseen tämän lapsien varastettua häneltä tavaroita. Halen oma tytär rupeesi pelkäämään naapurinsa olevan noita, koska hän kuuli sellaisia juttuja naapuristaan. Nämä tapaukset varmasti vaikuttivat yhdessä Parrisin tyttöjen oireilun tarkkailun kanssa siihen, että Hale suhtautui aluksi myönteisesti noitien syyttämiseen oikeudessa. Sitten käsittelin Mary Herrickin kertomusta, jossa hän sanoi muun muassa, että Halen vaimo Sarah piinasi häntä. Tämän tarinan on täytynyt olla Halelle kova paikka, ja vaikka hänen vaimoaan ei koskaan syytettykään julkisesti, hän on joutunut pohtimaan omia käsityksiään todistajankertomusten pätevyydestä oikeudessa ja erityisesti niitä, joissa esiintyi ilmestysten välittämiä tietoja piinatuille. Tulin siihen tulokseen, että Hale ryhtyi vähitellen epäilemään Salemin oikeudenkäyntien menetelmiä, tajusi, että viattomia oli todennäköisesti teloitettu, ja päätti kirjoittaa katumusta ja surua osoittavan selonteon tapahtumista.

Näyttää siltä, että 1600-luvun loppuun tultaessa kirjoitukset noituudesta ja Salemin kokemus tekivät suurista noitaoikeudenkäynneistä mahdottomia suuressa osassa maailmaa. Noituusrikoksen todistamisesta tuli liian vaikeaa, eivätkä tuomarit halunneet enää ottaa riskejä erehtymisestä. Salemin noitaoikeudenkäyntejä voisi tutkia jatkossa analysoimalla lisää tapauksia yli sadan joukosta: se voisi syventää kuvaa siitä, mitkä olivat hallitsevia piirteitä todistajanlausunnoissa ja millaisia uskomuksia asianosaisilla oli noituudesta, taikuudesta ja Paholaisesta. Lisäksi näiden ihmisten henkilöhistorioita tutkimalla saisi tietoa, joka auttaisi ymmärtämään heidän motiivejaan syyttää jotain noituudesta tai puolustaa jotain syytöksiltä. Toisaalta voisi tarkastella aihetta vasten jotain muuta Salemin noituutta käsitellyttä kirjoitusta: esimerkiksi Cotton ja Increase Mather sekä Robert Calef julkaisivat tapahtumista mielenkiintoisia selontekoja. Tutkin tässä gradussa paljon Halen ajatuksia ja hänen osaltaan uusia näkökulmia voisi tarjota keskittyminen enemmän hänen ajatuksiinsa siitä, miten noituus nähtiin Raamatussa, ja sen miettiminen, miten puritaanius vaikutti Halen ajatteluun.

Lähde- ja tutkimuskirjallisuus

Digitoidut alkuperäislähteet:

Hale, John (1702): *A modest enquiry into the nature of witchcraft*. Boston in N.E. : Printed by B. Green, and J. Allen, for Benjamin Eliot under the town house. (netissä): ECCO

<http://find.gale.com.libproxy.helsinki.fi/ecco/start.do?>

[page=IdentityUserGroup.jsp&prodId=ECCO&userGroupName=uhsink&finalAuth=true](http://find.gale.com.libproxy.helsinki.fi/ecco/start.do?page=IdentityUserGroup.jsp&prodId=ECCO&userGroupName=uhsink&finalAuth=true)
(katsottu 26.2.2020).

Boyer, Paul & Nissenbaum, Stephen (toim.) (1977): *The Salem witchcraft papers*. Verbatim transcriptions of the court records in three volumes. Da Capo Press: New York. Revised, corrected, and augmented by Benjamin C. Ray and Tara S. Wood (2018) (netissä):

<http://saalem.lib.virginia.edu/home.html> (katsottu 26.2.2020).

Tutkimuskirjallisuus:

Baker, Emerson W. (2014): *A storm of witchcraft: The Salem trials and the American experience*. New York: Oxford University Press.

Behringer, Wolfgang (2004): *Witches and witch-hunts*. A global history. Polity Press: Cambridge.

Boyer, Paul S. ja Nissenbaum, Stephen (1974): *Salem possessed: The social origins of witchcraft*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Durrant, Jonathan B. & Bailey, Michael (2012): *Historical dictionary of witchcraft*. 2. painos. Lanham, Md.: Scarecrow Press.

Elmer, Peter (2016): *Witchcraft, witch-hunting, and politics in early modern England*. Oxford: Oxford University Press.

Gasser, Erika (2017): *Vexed with devils: Manhood and witchcraft in old and New England*. New York: New York University Press.

Godbeer, Richard (1992): *The devil's dominion: magic and religion in early New England*. Cambridge: Cambridge University Press.

Godbeer, Richard (2013): Witchcraft in British America. – Levack, Brian P. (toim.). *The oxford handbook of witchcraft in early modern Europe and colonial America* s. 393–411. Oxford: Oxford University Press.

Hansen, Chadwick (1992): *Witchcraft at salem*. 14.painos. New York: George Braziller.

Harley, David (1996): Explaining Salem: Calvinist psychology and the diagnosis of possession. – *American Historical Review* 101 (2) s. 306–330. (netissä):

<http://web.a.ebscohost.com.libproxy.helsinki.fi/ehost/detail/detail?vid=5&sid=623b86d7-7ffb-4e92-8a82-07877a08dd11%40sdc-v-sessmgr02&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZSZzY29wZT1zaXRl#db=a9h&AN=9605200053>
(katsottu 3.4.2020).

Johnstone, Nathan (2006): *The devil and demonism in early modern England*. Cambridge: Cambridge University Press.

Karlsen, Carol F. (1989): *The devil in the shape of a woman: Witchcraft in colonial New England*. 2. editio. New York: Vintage.

Nenonen, Marko (2014): The dubious history of the witch-hunts. – Nenonen, Marko & Toivo, Raisa Maria (toim.). *Writing witch-hunt histories: challenging the paradigm* s. 17–39. Leiden: Brill.

Norton, Mary (2003): Witchcraft in the Anglo-American colonies. – *OAH Magazine of History* 17 (4) s. 5–9. (netissä):

<http://web.a.ebscohost.com.libproxy.helsinki.fi/ehost/detail/detail?vid=4&sid=623b86d7-7ffb-4e92-8a82-07877a08dd11%40sdc-v-sessmgr02&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZSZzY29wZT1zaXRl#AN=10294693&db=a9h>
(katsottu 1.4.2020).

Ray, Benjamin C. (2015): *Satan & Salem: The witch-hunt crisis of 1692*. Charlottesville: University of Virginia Press.

Reis, Elizabeth (1997): *Damned women: Sinners and witches in puritan New England*. Ithaca: Cornell University Press.

Roach, Marilynne K. (2004): *The Salem witch trials: A day-by-day chronicle of a community under siege*. 2. painos. New York: Cooper Square Press.

Rosenthal, Bernard (1993): *Salem story: Reading the witch trials of 1692*. Cambridge: Cambridge University Press.

Weisman, Richard (1984): *Witchcraft, magic, and religion in 17th-century Massachusetts*. Amherst: University of Massachusetts Press.

Wilby, Emma (2010): *Cunning folk and familiar spirits: Shamanistic visionary traditions in early modern british witchcraft and magic*. 3. painos. Brighton England: Sussex Academic Press.

Willis, Deborah (1995): *Malevolent nurture: Witch-hunting and maternal power in early modern England*. Ithaca: Cornell University Press.

Nettisivut:

Hale farm.

<https://saalemwitchmuseum.com> (katsottu 26.2.2020).

Darielle, Young 2002: John Hale.

Primary research through the history of Beverly

<http://www.primaryresearch.org/PRTHB/halloffame/jhale.htm> (katsottu 26.2.2020).

Salem witch trials: Documentary archive and transcription project.

<http://saalem.lib.virginia.edu/home.html> (katsottu 26.2.2020).

